

**Львівський національний університет
імені Івана Франка**

На правах рукопису

Михайлів Марія Омелянівна

Індекс УДК 347:341.232.5(477)

***Цивільно-правові засади регулювання
міжнародної технічної допомоги
в Україні***

Спеціальність 12.00.03:
цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Науковий керівник
Коссак Володимир Михайлович
д.ю.н, професор

Львів - 2004

ЗМІСТ

Вступ.		2
Розділ 1.	Загальнотеоретичні проблеми регулювання надання міжнародної технічної допомоги	
§1.	Джерела правового регулювання міжнародної технічної допомоги	11
§2.	Поняття і види міжнародної технічної допомоги	44
Розділ 2.	Договір як форма здійснення міжнародної технічної допомоги	
§1.	Характеристика договору про надання міжнародної технічної допомоги	74
§2.	Зміст договору про надання міжнародної технічної допомоги	96
§3.	Виконання договору про надання міжнародної технічної допомоги	111
Розділ 3.	Правові засоби стимулювання надання міжнародної технічної допомоги	
§1.	Правові форми заохочення реалізації проектів міжнародної технічної допомоги	130
§2.	Цивільно-правова відповідальність учасників відносин за невиконання або неналежне виконання договорів з надання міжнародної технічної допомоги.	155
Висновки		179
Додаток №1		189
Додаток №2		199
Список використаних джерел		204

Вступ

Актуальність теми дослідження. В умовах перебудови ключових сфер суспільного життя в Україні важливого значення набуває допомога зарубіжних країн, а також міжнародних фінансових організацій у проведенні життєво необхідних реформ у нашій державі. Ця допомога виражається як у передачі коштів, майна, обладнання, так і у наданні послуг та інформації, виконанні робіт, навчанні та стажуванні персоналу, передачі об'єктів інтелектуальної власності, зокрема технологій та ноу-хау. Саме така діяльність вищезгаданих іноземних суб'єктів дістала назву міжнародної технічної допомоги.

Світовий досвід, що набуває Україна в рамках міжнародної технічної допомоги, сприяє підвищенню інституційної спроможності органів державної влади, приватного сектору економіки та об'єднань громадян щодо формування демократичного суспільства і самостійної соціально орієнтованої ринкової економіки, прискорює міжнародну інтеграцію. Залучення міжнародної технічної допомоги також сприяє поглибленню структурних, правових реформ, демократизації суспільства, забезпеченню сталого економічного зростання, підвищенню екологічної та ядерної безпеки, підвищенню рівня й поліпшенню якості життя населення. Необхідністю вирішення перелічених завдань пояснюється затвердження Кабінетом Міністрів України Стратегії залучення міжнародної технічної допомоги на 2004-2007 роки.

Незважаючи на позитивні тенденції сталого економічного зростання, на сьогодні існує низка питань, вирішення яких потребує, зокрема, залучення міжнародної технічної допомоги. Оскільки Україна проголосила курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію, для його реалізації першою чергою необхідно здійснити заходи щодо набуття членства в СОТ, адаптації, законодавства України до законодавства Європейського Союзу, створення зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом, укріплення засад ринкових інститутів, підвищення спроможності економіки витримати конкурентний тиск у зв'язку з розширенням Європейського Союзу [1].

Міжнародна технічна допомога сприяє структурним перетворенням в економіці України, утворенню нових демократичних інституцій, розвитку громадянського суспільства. Обсяги надходження такої допомоги в Україну значні: лише Сполученими Штатами Америки за останні 10 років було виділено понад 1,5 млрд. доларів США на виконання програм та проектів технічної допомоги в Україні [2,с.8], а загалом за період після проголошення незалежності Україна одержала 4 млрд. доларів США у формі міжнародної технічної допомоги [3].

Допомога, яка надається донорами у рамках технічного та техніко-економічного співробітництва, сприяє дотриманню курсу України на європейську інтеграцію, дає можливість залучати додаткові ресурси для підвищення стратегічних завдань розвитку, зменшує навантаження на державний бюджет, сприяє створенню додаткових робочих місць.

На сьогодні міжнародна технічна допомога є важливим інструментом реалізації політики міжнародної інтеграції України, здійснення структурних реформ

і створення ринкової інфраструктури, розв'язання економічних та соціальних проблем.

Разом з тим чимало напрямів технічної допомоги, й передусім практичні результати від реалізації програм і проектів, особливо враховуючи значну їхню вартість, неповністю відповідають стратегічним цілям економічних і соціальних реформ. Головним чином це пов'язано як із зовнішніми, так і внутрішніми чинниками, відсутністю належної координації, прозорості та відповідальності вітчизняних одержувачів допомоги (реципієнтів) за реалізацією програм і проектів міжнародної технічної допомоги.

Донори, виходячи із власних завдань і пріоритетів, не завжди враховують інтереси українських контрагентів, нерідко нав'язують власні програми і проекти, лобіюючи інтереси окремих іноземних фірм. Українській стороні у таких випадках відводиться пасивна роль.

Вітчизняні реципієнти, недостатньо націлені на досягнення кінцевого результату від співробітництва, ставляться до технічної допомоги як до благодійності або марного витрачання коштів [4].

Зважаючи на важливість міжнародної технічної допомоги для національних інтересів України, правове регулювання діяльності чи, іншими словами, удосконалення правових засад залучення та використання ресурсів цієї допомоги вкрай недостатнє і є проблемним питанням, що потребує невідкладного вирішення. Зауважимо, що протягом 1990-2001 років практично не існувало жодного нормативно-правового акту, який би конкретно урегулював бодай головні моменти діяльності, пов'язаної з міжнародною технічною допомогою. Це свідчить про відсутність продуманого підходу держави до цього питання протягом зазначеного тривалого періоду. Втім, хоча правове поле було відсутнє, технічна допомога в Україну надходила і регламентувалася вона у більшості випадків міжнародними договорами, на підставі яких ця допомога надавалася.

Ситуація змінилася у 2002 році, коли була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України №153 "Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги", у якій знайшов вираження державний підхід до регулювання відносин, в тому числі й майнових, стосовно залучення, використання та моніторингу такої допомоги. Проте разом із багатьма позитивними ознаками єдина система, про яку йдеться у згаданій постанові, має низку необґрунтованих або суперечливих положень, наслідки яких можуть негативно відбитися на ефективності надання міжнародної технічної допомоги.

Безпосередньою підставою одержання технічної допомоги є договори про її надання. Зобов'язальне право й сьогодні не містить положень стосовно таких договорів. Тому договір про надання технічної допомоги, який за своєю природою є цивільно-правовим, не знаходить належного місця у системі класифікації договорів. Відтак очевидною є потреба у чіткій дефініції цього договору, визначенні його ознак, істотних умов, предмета та інших елементів.

Вивчення можливих шляхів правового регулювання міжнародної технічної допомоги, а також оптимальне формулювання правової конструкції договору про надання цієї допомоги має принципове значення для України з огляду на триваючий процес переходу від командно-адміністративної до ринкової економіки.

Можна однозначно стверджувати, що правове регулювання міжнародної технічної допомоги не було предметом комплексних досліджень як у вітчизняній, так і в зарубіжній правовій літературі. Більше того, публікації, що висвітлюють цю тематику у загальному або розглядають окремі елементи досліджуваної теми, є поодинокими.

В основу дослідження покладені, передусім теоретичні обґрунтування, що стосуються поняття міжнародної допомоги та договорів про її надання. При цьому були використані праці вітчизняних та зарубіжних учених у сфері договірної та інших інститутів, цивільного та міжнародного приватного права, зокрема: Є.

Абросімової, П. Барнела, С. Брауна, В.А. Васильєвої, А. Воробйова, В.П. Грибанова, В.Н. Денисова, О.В. Дзери, А.С. Довгерта, М.С. Дороніної, Р. Кассена, В.І. Кисіля, В.М. Коссака, Н.С. Кузнецової, В.В. Луця, Г.К. Матвеева, Р. Мейбері, В. Нанівської, В.Т. Нора, О.А. Підпригори, О.О. Підпригори, П.М. Рабіновича, З.В. Ромовської, Є.О. Харитонова, Я.М. Шевченко, В.С. Щербини.

Відсутність достатньої кількості наукових джерел та невеликого обсягу нормативно-правових актів у досліджуваній сфері певною мірою ускладнило науковий пошук у пропонованому дослідженні та викликало потребу формування власних підходів до аналізу досліджуваного предмета.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з планами та програмами наукових досліджень кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка в рамках теми “Проблеми удосконалення цивільного законодавства в умовах інтеграції України в Європейське співтовариство” і затверджена наказом ректора Львівського національного університету імені Івана Франка від 01.07.2002 року №11/74.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є з'ясування змісту поняття міжнародної технічної допомоги, виявлення ознак та правової природи договорів, за якими ця допомога надається, а також визначення шляхів та засобів удосконалення правового регулювання міжнародної технічної допомоги.

Відповідно до поставленої мети сформульовані такі завдання:

- визначити поняття “міжнародна технічна допомога”, “реципієнт”, “спеціально уповноважений орган”, “договір про надання міжнародної технічної допомоги” та ключові терміни, пов'язані з ними;
- розкрити зміст, виявити характерні ознаки, істотні умови та визначити порядок укладення договорів про надання міжнародної технічної допомоги;
- проаналізувати взаємовідносини між суб'єктами даного договору, а саме донором, реципієнтом, виконавцем та спеціально уповноваженим органом (бенефіціаром);
- виявити суперечності та прогалини у відповідному законодавстві України, які негативно впливають на діяльність стосовно залучення та використання технічної допомоги;
- запропонувати власний проект закону, який зміг би комплексно врегулювати відносини, пов'язані з наданням міжнародної технічної

допомоги.

Об'єктом дослідження є правові відносини з надання міжнародної технічної допомоги.

Предметом дослідження – є цивільно-правові положення та закономірності регулювання відносин, пов'язаних із наданням міжнародної технічної допомоги.

Методи дослідження. Відповідно до мети та завдань дослідження, в роботі використано загальнонаукові та спеціальні юридичні методи пізнання правових явищ. Зокрема, структурно-системний метод дав можливість висвітлити внутрішню структуру договорів про надання міжнародної технічної допомоги, а також їхнє місце у системі договорів. За допомогою порівняльного методу встановлено співвідношення досліджуваних договорів з договором про пожертву (різновид договору дарування), інститутом гуманітарної допомоги та благодійництвом, проаналізовані різні підходи до регулювання міжнародної технічної допомоги на прикладі низки зарубіжних країн. Використання формально-юридичного методу дало змогу визначити правове поле, норми якого регулюють залучення та використання міжнародної технічної допомоги, засоби правового стимулювання надходження такої допомоги в Україну.

Наукова новизна дисертації полягає у тому, що вона є першим у вітчизняному правознавстві монографічним дисертаційним дослідженням проблем цивільно-правового регулювання відносин із залучення, надання та використання міжнародної технічної допомоги в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів конкретизується в таких основних положеннях, що виносяться на захист:

- визначено поняття “міжнародна технічна допомога”, а також виокремлено засоби правового стимулювання діяльності щодо її залучення;
- визначено критерії відмежування міжнародної технічної допомоги від інших подібних правових явищ: благодійної допомоги, гуманітарної допомоги, інвестицій, пожертви;
- обґрунтовано колізійну прив'язку відсилання до законодавства країни, з якою найтісніше пов'язані правовідносини стосовно надання міжнародної технічної допомоги;
- сформульовано поняття договору про надання міжнародної технічної допомоги як різновиду правочину, відповідно до якого донор зобов'язується передати безоплатно певні ресурси, цінності з метою забезпечення підвищення соціального розвитку та науково-технічного рівня одержувача цієї допомоги (реципієнта), а реципієнт зобов'язується їх прийняти і використовувати відповідно до визначеної сторонами мети;
- визначено перелік істотних умов, які становлять зміст договору про надання міжнародної технічної допомоги;
- сформульовано визначення грантового договору, за яким іноземна держава, міжнародна організація, фізична чи юридична особа – нерезидент (грантодавець) зобов'язується передати на безповоротній основі фізичній чи юридичній особі – резиденту (грантоодержувачеві) фінансові ресурси для реалізації цілей, визначених програмою, проектом міжнародної технічної допомоги;

- визначено правовий статус учасників відносин з надання міжнародної технічної допомоги: донора, виконавця (реципієнта), бенефіціара;
- запропоновано класифікацію договорів про надання міжнародної технічної допомоги за різноманітними критеріями;
- досліджено правові засоби заохочення надання і використання міжнародної технічної допомоги та цивільно-правова відповідальність учасників цих відносин;
- обґрунтовано пропозиції до чинного законодавства, спрямовані на удосконалення регулювання відносин з надання міжнародної технічної допомоги;
- розроблено проект Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” на підставі висновків, обґрунтованих у дисертаційному дослідженні;
 - визначено зміст типового договору про надання міжнародної технічної допомоги.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки, які містяться у дисертації можуть бути використані:

- у законотворчій діяльності – для розробки Закону України “Про міжнародну технічну допомогу”, подальшого удосконалення законодавства щодо залучення, надання та використання міжнародної технічної допомоги, зокрема пропозиції до проекту Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” були скеровані у законодавчий орган – Верховну Раду України;
- у практичній діяльності суб’єктів правовідносин з надання міжнародної технічної допомоги – при укладенні договорів про надання міжнародної технічної допомоги;
- у науково-дослідній діяльності – для подальшого наукового дослідження проблем, пов’язаних із залученням, наданням, використанням міжнародної технічної допомоги.

Найголовнішим щодо практичності результатів цього дослідження є можливість їхнього використання безпосередньо в емпіричній діяльності - адже у роботі теоретичний аналіз супроводжується демонстрацією практичних аспектів застосування того чи іншого положення законодавчого акту чи міжнародного договору.

Поряд з цим дисертантом виявлені недоліки правового регулювання у сфері залучення та використання технічної допомоги, процедури державної реєстрації проектів та програм такої допомоги. Це дало можливість сформулювати пропозиції щодо їхнього усунення, що сприятиме як удосконаленню правових форм залучення технічної допомоги в Україну, так і виробленню цілісного й ефективного підходу до регламентації досліджуваної сфери.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження оприлюднені на наукових конференціях, зокрема на: Міжнародній науковій конференції студентів та аспірантів, присвяченій 80-річчю Білоруського державного університету “Удосконалення законодавства і правозастосування на сучасному етапі: проблеми і перспективи” (Мінськ, листопад 2001);. Науково-практичній конференції “Суб’єкти господарювання та економічна злочинність:

питання попередження” (Донецьк, листопад 2001); VIII регіональній науково-практичній конференції “Проблеми державотворення і захисту прав людини” (Львів, лютий 2002); Міжнародній науковій конференції студентів та аспірантів “Актуальні проблеми правознавства очима молодих вчених” (Хмельницьк, квітень 2002); Науковій конференції “Проблеми державотворення та захист прав людини в Україні” (Острог, квітень 2002); IX регіональній науково-практичній конференції “Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні” (Львів, лютий 2003).

Результати дослідження неодноразово розглядалися на засіданнях кафедри цивільного права і процесу Львівського національного університету імені Івана Франка.

Публікації. Результати наукового дослідження висвітлено в 10 публікаціях, у тому числі 4 фахових, 6 – інших опублікованих працях, які опосередковано відображають наукові здобутки дисертації.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів основної частини, висновків. Перший розділ містить два підрозділи, другий розділ – три підрозділи, третій розділ - два підрозділи. Повний обсяг дисертації становить 214 сторінок, з них 12 сторінок займає список використаних джерел (139 найменувань) та 15 сторінок – додатки до дисертації.

Розділ 1. Загальнотеоретичні проблеми регулювання надання міжнародної технічної допомоги

§1. Джерела правового регулювання міжнародної технічної допомоги

В сучасних умовах економічний стан країн багато в чому визначається розміром та ефективністю використання її науково-технічного потенціалу, який не може успішно розвиватися без входження країни в систему міжнародних науково-технічних зв'язків. Всі ці фактори становлять об'єктивну основу активізації науково-технічної взаємодії, міжнародного розподілу праці, спеціалізації та кооперування не тільки виробництва, але й науково-технічних досліджень та інтеграцій у світовому масштабі. Водночас складнощами опанування процесу науково-технічного прогресу критерієм економічного розвитку індустріальних країн, поряд з досягненнями у виробництві продукції, все більше стає науково-технічний рівень національних господарств.

Міжнародно-технічні зв'язки можна розуміти як комплекс різноманітних відносин, що виникають як на рівні держави, так і на рівні підприємств та організацій різних країн, які пов'язані з організацією процесу наукових досліджень та розробок, а також їх використанні.

Некомерційні зв'язки реалізуються через обмін науково-технічними публікаціями, міжнародне спілкування вчених, безкоштовну міжнародну технічну допомогу тощо. До некомерційних науково-технічних відносин може також належати діяльність міжнародних урядових та неурядових науково-технічних та неприбуткових організацій. Некомерційний аспект науково-технічних відносин є важливим для гармонійного існування розвинених країн, а саме реалізація його через надання міжнародної технічної допомоги.

Так з 1992 року по 1 січня 2001 року 25 країн світу, Європейський Союз та міжнародні організації на дво- і багатосторонній основі виділили 4,6 млрд. доларів США для реалізації програм і проектів міжнародної технічної допомоги в Україні. Серед країн-донорів найбільші внески здійснені США, Німеччиною, Канадою, Нідерландами, Францією, Великою Британією, Японією, а також в рамках програм ТАСІС і системи ПРООН [4].

Першим зафіксованим в історії випадком надання фінансової та технічної допомоги є, так званий “план Маршалла” (отримав свою назву від імені державного секретаря Д. Л. Маршалла, який у загальних рисах сформулював ідею цього плану під час свого виступу 5 червня 1947 р. у Гарвардському університеті. План Маршалла був прийнятий Конгресом США 3 квітня 1948 у формі Закону про допомогу іноземним державам) [5, с.180-181] (правильна назва “Програма відбудови Європи”) – популярна назва програми економічної допомоги США Європейським країнам після закінчення Другої світової війни 1939-45 рр. для їхньої відбудови і розвитку, а також зміцнення американського впливу на континенті.

Майже через півстоліття після розробки плану Маршалла в Європі знову склалися умови для використання принципів та підходів цього плану в цілях технічної та фінансової допомоги країнам з перехідними економіками. Деякі з них, такі як Польща, Чехія, Словенія, успішно здійснюють ринкові реформи і швидко інтегруються до європейських та світових структур, проте в інших країнах Східної Європи, зокрема і в Україні, іноземна допомога поки що не дала очікуваного економічного ефекту.

Л. Кістерський стверджує: “.. ще 10 років тому, вважалося, що процес ринкових трансформацій нових суверенних держав може відбутися за незначної технічної допомоги та фінансової підтримки. Тепер зрозуміло, що Захід має відігравати більш значну роль. Ресурси іноземної допомоги як фінансової, так і технічної мають сприяти здійсненню в країні-реципієнті інституціональних реформ, структурної перебудови економіки, розвитку підприємництва та іншим ринковим перетворенням, створюючи таким чином базу для припливу в країни іноземного приватного капіталу та подальшої взаємодії зі світовим співтовариством” [6].

Тому, враховуючи вищенаведене, ми вважаємо, що впровадження єдиної стратегії надання міжнародної технічної допомоги Україні, в якій будуть використані принципи плану Маршалла, дадуть змогу стимулювати її інтеграцію до Європейського Союзу та інших світових економічних структур.

Важливе місце в умовах ринкової економіки відводиться міжнародному економічному та технічному співробітництву України з найбільш розвинутими країнами світу. При цьому мова може йти як про залучення капіталів, так і про використання нових технологій та нової для нас інформації. Складна і багатогранна діяльність, яка має на меті залучення зарубіжних знань, досвіду, технологій і капіталів до розв’язання економічних, соціальних та політичних проблем України, якраз і є сутністю особливих категорій суспільних відносин - міжнародної технічної допомоги. Ефективність процесів надання технічної допомоги значною мірою залежить від досконалості правової бази, яка є регулятором цих процесів на території України.

На нашу думку, слід розглянути питання ефективності міжнародних джерел надання технічної допомоги, що надається різним країнам, зокрема й Україні. Необхідність у цьому зумовлена метою даного дослідження, яка включає вироблення оптимальних правових засад до регулювання надання такої допомоги в Україні.

Як підкреслює В.Нанівська, "історично склалися два підходи до донорської допомоги у процесі трансформації держав перехідного типу. І її ефективність випробувана на історичному досвіді"[7]. Перший підхід — "інтеграційний", що полягає у відповідальності донорів за результати і наголошує на розбудові інституцій та інфраструктур, що відповідають рівню країн-донорів. Це відбувається шляхом впровадження суворих стандартів, які перекладаються на мову конкретних вимог та заходів, що своєю чергою закладаються в календарні плани реформ. Цей підхід застосовувався лише до країн, що визначені як майбутні члени розвинутого світу, зокрема Західної Європи після Другої світової війни та Японії. На сучасному етапі цей підхід застосовується в країнах, що є кандидатами на членство в ЄС. На думку більшості дослідників, такий підхід є у більшості випадках високо результативним.

Друга форма міжнародної допомоги більше нагадує добродійність і як така не сприяє довгостроковій відповідальності донорів за результати. Саме така допомога надається економічно бідним країнам, що розвиваються, та країнам з перехідною економікою, до яких відноситься й Україна. Як правило, ця допомога не завжди є успішною, про що свідчать й статистичні дані стосовно надання технічної допомоги таким країнам.

Джордж Сорос, зокрема, стверджує, що міжнародна допомога для країн, що розвиваються, нині слугує інтересам тих, хто її надає, а в проектах технічної допомоги не створюються необхідні кадри та інституції. Більше того, уряди, що отримують допомогу, розподіляють її зі своєї власної вигоди при повній відсутності координації розподілу допомоги [8]. Тому слід мати на увазі, що у визначенні ефективності надання міжнародної технічної допомоги не менш важливими є економічні та політичні фактори.

Наприклад, загальна вартість проекту "Повномасштабний тренажер для блоку №1 Хмельницької АЕС" становила 12,7 млн. дол. США. В ході його виконання поставлено обладнання, устаткування, оргтехніку, інших товарно-матеріальних цінностей на суму 0,9 млн. дол. (6,9%) нематеріальних активів (створення баз даних, програмні забезпечення, збір інформації тощо) – на 1,6 млн. дол. (13%), а затрати на оплату послуг американської сторони становили 10 млн. дол. США, або 79,4% від загальної суми проекту [4].

Проблема ефективності міжнародної допомоги є надзвичайно актуальною для України. Враховуючи велику питому вагу ресурсів які надходять з Європейського Союзу до України як міжнародна технічна допомога, вважаємо за доцільне проаналізувати особливості надання цієї допомоги Україні та, зокрема, Польщі. Такий порівняльний аналіз зумовлений двома факторами: по-перше, геополітичне становище України та Польщі і, по-друге – вступ Польщі в 2003 році в Європейську Спільноту (ЄС).

Завдяки програмам технічної допомоги міжнародні донорські організації відіграють визначну роль у проведенні реформ в Україні. Однак порівняльний аналіз надання технічної допомоги в Україні і у низці країн Центрально-Східної Європи показав, що існують різні системи технічної допомоги для країн-кандидатів на вступ до ЄС і країн колишнього Радянського Союзу. Допомога донорів Україні досі не має стратегічного спрямування, а принципи її надання не оцінюють з погляду визнаних у світі критеріїв ефективності. Також відмінність двох систем полягає в підходах і методах надання технічної допомоги. Отже, неефективність програм технічної допомоги має цілком очевидні пояснення, а не лише "ментальність" і "брак політичної волі", хоча серед основних причин неефективного підходу донорів та уряду до надання міжнародної технічної допомоги називають і те, що одержання допомоги Заходу було для України явищем новим (у країні ще не існувало належних урядових і громадських інституцій, які б забезпечили ефективність використання допомоги і, як результат, допомога опинялася в непередбаченому середовищі), і найбільшою вадою технічної допомоги в Україні є її стратегічна неузгодженість.

Основною і принциповою хибкою українського підходу до цієї проблеми є те, що надання міжнародної технічної допомоги в Україні не узгоджено з жодним офіційним документом, наприклад з "Угодою про партнерство та співробітництво" (УПС), підписаною між Україною і ЄС. Натомість у Польщі чимала частина міжнародної технічної допомоги спирається на загальну стратегію, окреслену в "Європейській угоді" — документі, що визначає взаємини Польщі з Європейським Союзом. У передмові до цього документа зазначено: "Європейська Рада ухвалила, що асоційоване членство передбачає посилену підготовку до вступу, яка мобілізує

всі форми допомоги країнам-кандидатам у рамках єдиної стратегії. У такий спосіб ЄС спрямовує свою допомогу на визначені потреби кожного кандидата, щоб підтримати його в подоланні конкретних проблем, які виникають з огляду на майбутній вступ цих країн до Співтовариства". Цей документ відіграє вирішальну роль і у визначенні проблем, і в пошуку шляхів їх розв'язання.

Отже, технічну допомогу Польщі надають у рамках визначеної системи і вона має на меті допомогти країні вступити до ЄС. Взввши за основу "Копенгагенські критерії" [9], у країні послідовно інституціоналізують засади демократії та ринкової економіки за допомогою проектів, що дають реальні результати, які можна оцінити за чітко сформульованими критеріями. Польща наближається до ЄС згідно зі структурованою, розписаною за часом, стратегією, а фінансова допомога донорів лише підтримує цей процес і всіляко йому сприяє.

Порівняльний аналіз приблизно однакової кількості проектів у обох країнах (62 в Україні та 78 у Польщі), продемонстрував інші суттєві відмінності в таких аспектах:

- міжнародну технічну допомогу Україні переважно надавали у формі загальних порад, обговорень і короткострокових навчань. Допомога Польщі спрямовувалася на створення конкретних продуктів: документів, нормативних актів, стандартів;

- стратегія донорів в Україні була спрямована на загальні цілі побудови демократичного суспільства та ринкової економіки, тимчасом як Польщу цілеспрямовано готували до вступу в ЄС із конкретними цілями — виконання "Копенгагенських критеріїв", гармонізація законодавства тощо;

- переважна більшість проектів технічної допомоги, реалізованих в Україні, не передбачала створення та розповсюдження звітів і публікацій про підсумки їхньої діяльності. В усіх польських проектах уже на стадії планування було передбачено поширення інформації про діяльність проекту;

- географічні проекти технічної допомоги охоплювали лише 30% областей України на відміну від Польщі, де цей показник становить 62%; в Україні проекти технічної допомоги мали переважно короткостроковий характер, лише 21% проектів був довгостроковим, тимчасом як у Польщі довгостроковими були 59% проектів технічної допомоги;

- більшість українських проектів, на відміну від польських, не мала чітко визначених цілей і кінцевих продуктів проекту [10, с.2].

Основні засади надання міжнародної технічної допомоги встановлюються в міжнародних договорах. Загалом національно-правове та міжнародно-правове регулювання міжнародної технічної допомоги стосується, головню, одних і тих самих питань. Але правове регулювання надання та використання міжнародної технічної допомоги є виключною прерогативою держави як суверена. Водночас як одне з джерел міжнародного приватного права міжнародні угоди уніфікують засади регулювання відносин в сфері надання міжнародної технічної допомоги у різних національних правових системах. Для цього вони повинні бути трансформовані у внутрішнє законодавство шляхом їх ратифікації або прийняття закону, який би вміщував положення міжнародних угод.

На практиці непоодинокі випадки надання міжнародної технічної допомоги на основі укладених, але не ратифікованих міжнародних угод України. Так перевіркою, проведеною державною податковою адміністрацією у Львівській області, встановлено, що клінічна лікарня Львівської залізниці протягом 2000 року одержувала міжнародну технічну допомогу згідно з Угодою між Урядом України та Урядом США про гуманітарне та техніко-економічне співробітництво від 7 травня 1992 року. Однак названий міжнародний договір на час використання міжнародної технічної допомоги не був ратифікований Верховною Радою України відповідно до ст.7 Закону України “Про міжнародні договори України” [11].

В Законі України “Про дію на території України міжнародних договорів” [12] наголошується, що належним чином укладений і ратифікований міжнародний договір є невід’ємною частиною національного законодавства й застосовується в порядку, передбаченому для норм цього законодавства. Така ж норма міститься в статті 17 Закону України “Про міжнародні договори України” [13]. Але в частині другій цієї статті зазначається: “...якщо міжнародним договором України, укладення якого відбулося у формі закону, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України, то застосовуються правила міжнародного договору”. Звідси випливає, що норма національного законодавства вже з часу її прийняття може бути недійсною [14, с.60]. Наведене свідчить про деякий різнобій у підходах до визначення примату міжнародного права [15, с.52].

Враховуючи вищезазначене, правовий режим надання міжнародної технічної допомоги визначається внутрішньодержавним законодавством. Якщо міжнародним договором України встановлені інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про міжнародну технічну допомогу, то застосовуються правила міжнародного договору. Але положення міжнародного договору не можуть превалювати над національним законодавством, оскільки після трансформації у внутрішнє законодавство, вони застосовуються у тому ж порядку.

В статті 9 Конституції України зазначено, що “чинні міжнародні договори, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України є частиною національного законодавства України” [16]. Звідси статтю 4 проекту Закону України “Про міжнародну технічну допомогу”, як видається, доцільно викласти в такій редакції: “...відносини, що виникають під час залучення, здійснення та використання міжнародної технічної допомоги в Україні регулюються цим Законом, іншими законами та підзаконними нормативно-правовими актами України та належним чином укладеними й ратифікованими чи затвердженими міжнародними договорами України. Якщо міжнародним договором України встановлені інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про міжнародну технічну допомогу, застосовуються положення міжнародного договору”.

Великий вплив на формування та вдосконалення законодавства про міжнародну технічну допомогу має взаємодія з міжнародними організаціями, зокрема Європейським Співтовариством (ЄС), Міжнародними економічними організаціями (МЕО).

Інтернаціоналізація сучасних економічних відносин зумовлює постійне поглиблення взаємодії права Міжнародних економічних організацій з внутрішнім законодавством держав. Взаємозалежність світової спільноти потребує, щоб

національні економіко-правові системи будувались як частини однієї глобальної правової системи регулювання міжнародних економічних відносин, щоб вони були здатними взаємодіяти одна з одною та системою у цілому. Узгодженість національного законодавства з міжнародним економічним правом, значну частину якого становить право Міжнародних економічних організацій, є однією з умов збільшення його регламентуючого впливу. Від ступеня взаємодії національного законодавства з зовнішнім середовищем щоразу більше залежить розв'язання внутрішніх завдань. Залишення України поза сферою дії правових систем Міжнародних економічних організацій неминуче призведе до її економічної ізоляції, зумовленої невідповідністю її зовнішньоекономічного режиму відповідним режимам держав, що є членами цих організацій та діють у межах їхніх правових систем. Виходячи з цього, складовою частиною питання взаємодії міжнародного права з національним законодавством України та одним з найважливіших напрямів розвитку останнього є його узгодженість (гармонізація) з правом Міжнародних економічних організацій [17, с.218].

В статті 51 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і Європейським Співтовариством та їхніми державами-членами передбачено, що Сторони визнають важливою умовою для зміцнення економічних зв'язків між Україною та Співтовариством є зближення існуючого і майбутнього законодавства України з законодавством Співтовариства. Україна вживає заходів для забезпечення того, щоб її законодавство поступово було приведене у відповідність до законодавства Співтовариства. Цією Угодою також визначені сфери законодавства, що регламентують міжнародну технічну допомогу з позиції їх адекватності. Це, зокрема, закони: про митну справу, про компанії, про банківську справу, бухгалтерський облік компаній і податки, інтелектуальну власність, фінансові послуги, захист конкуренції, державні закупки, закони та інструкції стосовно ядерної енергії, транспорту тощо.

Отже, на формування національно-правових інститутів, які регулюють міжнародну технічну допомогу, великий вплив мають міжнародно-правові акти. Відповідно до ст.27 Віденської конвенції про право міжнародних договорів, учасник не може посилається на положення свого внутрішнього права як на виправдання за невиконання свого договору. Інакше кажучи, сторона договору повинна узгодити своє законодавство з міжнародно-правовими приписами. Отже, узгодженість норм двох правових систем є умовою підвищення ефективності їхнього регламентуючого впливу [18, с.35-36].

Міжнародний договір - це юридична форма, яка містить норми міжнародного публічного права, що регулюють міждержавні відносини шляхом встановлення прав та обов'язків його учасників [19, с.13]. Міжнародний договір є основним джерелом міжнародного публічного права. Норми цього договору не можуть безпосередньо врегульовувати внутрішньодержавні відносини, тобто створювати права та обов'язки для фізичних та юридичних осіб держав, які беруть участь у цьому договорі. Відтак міжнародний договір не може безпосередньо регулювати відносини на території певної держави, оскільки він є джерелом міжнародного публічного, а не національного права, а міжнародне і національне право є самостійними правовими системами. Норма, яка міститься в міжнародному договорі, може стати нормою

міжнародного приватного права тільки після відповідної її трансформації в норму національну.

Однією з основних напрямів розвитку законодавства України, як уже зазначалося, є адаптація із правом Європейської спільноти. Відповідно міжнародно-правові джерела розроблені в рамках міжнародних організацій є важливим фактором впливу на національне законодавство. Особлива роль конвенцій, міжнародних угод у формуванні Європейського приватного права. Поняттям “приватне право” охоплюється в науковій доктрині якнайбільше цивілістичних аспектів права. Широке розуміння системи приватного права цілком відповідає сучасним доктринальним уявленням та тенденціям руху правової системи України в сучасний період.

В юридичних працях обґрунтовано термін “приватноправові конвенції”. Йдеться про міжнародні документи публічного права, які породжують міжнародно-правові зобов’язання для держав-учасниць, а після їх імплементації в національне законодавство (зокрема, в Україні) також є обов’язковим для приватних осіб в частині цивільно-правового (приватного) регулювання.

Термін “приватноправові конвенції” широко вживається в європейській юридичній літературі (“private (civil) law conventions” *privatrechtenvertrage*). Зокрема, з-поміж 187 конвенцій, угод та протоколів, які були підготовлені в рамках Ради Європи станом на 2003 рік, близько сорока стосуються питань приватного права [20, с.7].

Наявність міжнародних договорів про надання Україні міжнародної технічної допомоги виступає стабілізуючим і організуючим чинником. Часто дає можливість впроваджувати окремі програми навіть в умовах недостатньо розвинутого спеціального законодавства у цій сфері. Хоча ефективність реалізації відповідних програм в цих умовах залишається доволі низькою.

На сьогодні Україною укладено низку міжнародних договорів з приводу надання їй міжнародної технічної допомоги. Ці двосторонні та багатосторонні міжнародні договори є конкретними правовими підставами для надання міжнародної технічної допомоги з боку країн, які виступають учасниками цих договорів.

Практика застосування міжнародного права у внутрішньому праві держави свідчить, що такий взаємозв’язок забезпечується переважно дією міжнародних звичаєвих і договірних норм права як основних джерел міжнародного права [21, с.7]. Зокрема від однозначного розуміння і вживання того чи іншого терміна в міжнародному праві залежить ефективність дії його норм [22, с.3]. Отож з’ясування правової природи надання міжнародної технічної допомоги на підставі міжнародних договорів сприятиме ефективному регулюванню відносин в цій сфері.

Міжнародні договори про надання міжнародної технічної допомоги можна умовно поділити за такими критеріями:

1. За кількісним складом учасників договору можна диференціювати на двосторонні та багатосторонні міжнародні договори про надання міжнародної технічної допомоги.

Прикладом таких договорів можна назвати: Угоду між Урядом України і Урядом Сполучених Штатів Америки щодо надання допомоги Україні в ліквідації

стратегічної ядерної зброї, а також запобігання розповсюдженню зброї масового знищення від 25 жовтня 1993 р.; Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України і Урядом Сполученого Королівства Великобританії і Північної Ірландії стосовно технічної допомоги від 10 лютого 1993 р.

До багатосторонніх міжнародних договорів про надання міжнародної технічної допомоги можна віднести Угоду про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами та їхніми державами - членами від 14 червня 1994 р. (Угоду ратифіковано Законом України від 10.11.1994 р. № 237/94 - ВР).

2. За суб'єктами, які укладають міжнародні договори про надання міжнародної технічної допомоги (держави, їхні союзи, міжнародні організації тощо). Суб'єктами таких договорів може виступати Уряд України, тобто Кабінет Міністрів України: Угода (у формі обміну нотами) між Кабінетом Міністрів України та Урядом Японії щодо надання японського культурного гранту на постачання аудіовізуального обладнання Національному музею історії України від 30 липня 1999 року (Угоду ратифіковано Законом України №1161-XIV від 19.10.1999 року). Україна як держава: Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України і Урядом Сполученого Королівства Великобританії і Північної Ірландії стосовно технічної допомоги від 10 лютого 1993 р. Міжнародні організації: Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами та їхніми державами - членами від 14 червня 1994 р. (Угоду ратифіковано Законом України від 10.11.1994 р. № 237/94 - ВР).

3. За критерієм імплементації міжнародних договорів про надання міжнародної технічної допомоги в законодавство України поділяються на ті, що потребують ратифікації, і ті, які потребують лише затвердження. До перших належить Угода між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про співробітництво у сфері науки та технологій. Підписана 5 червня 2000 р. (Угоду ратифіковано Законом України №2494 - III від 7 червня 2001 р.).

4. За метою та сферою правового регулювання міжнародні договори про надання міжнародної технічної допомоги поділяються на:

- угоди, які укладаються в сфері ядерної безпеки. Прикладом такого договору є Угода між Урядом України і Урядом Сполучених Штатів Америки щодо надання допомоги Україні в ліквідації стратегічної ядерної зброї, а також запобігання розповсюдженню зброї масового знищення від 25 жовтня 1993 р.; Угода про співробітництво між Україною та США стосовно мирного використання ядерної енергії від 6 травня 1996 року (Угоду ратифіковано Законом України №523-XIV від 19.03.1999 року);

- угоди, які укладаються в сфері екології. Прикладом такого договору можна назвати Угоду про грант Всесвітнього екологічного траст-фонду (Проект вилучення речовин, що руйнують озоновий шар) між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку, що виступає як впроваджувальна установа Трастового фонду Всесвітнього екологічного фонду від 15 вересня 1998 року (Рамкову угоду ратифіковано Законом України №473-XIV від 04.03.1999 року); Угода між Урядом України та Урядом Королівства Данія щодо допомоги в енергетичній програмі, яка враховує аспекти захисту довкілля від 2 квітня 1997 року (Угоду ратифіковано

Законом України №195/98-ВР від 05.03.1998);

- угоди, які укладаються в сфері культури. Прикладом такого договору є Угода (у формі обміну нотами) між Кабінетом Міністрів України та Урядом Японії щодо надання японського культурного гранту на постачання аудіовізуального обладнання Національному музею історії України від 30 липня 1999 року (Угоду ратифіковано Законом України №1161-XIV від 19.10.1999 року)

- угоди, які укладаються в сфері фінансової політики. Прикладом цього є Угода між Урядом України та Урядом Швейцарської Конфедерації про технічне та фінансове співробітництво від 13 жовтня 1996 року (Угоду ратифіковано Законом України №665-XIV від 14.05.1997);

- угоди, які укладаються в сфері консультування та технічного співробітництва. Такою угодою є Рамкова Угода між Урядом України та Урядом Федеративної Республіки Німеччини про консультування і технічне співробітництво від 29 травня 1996 року (Угоду ратифіковано Законом України №32/97-ВР від 24.01.1997).

Залежно від юридичної сили міжнародні договори, на думку С. Поленіної, слід поділяти на ратифіковані і нератифіковані. Якщо договір нератифікований, то він володіє юридичною силою органу, який його уклав. Такі договори не мають пріоритету перед нормою закону. Положення про пріоритет міжнародних договорів перед нормами національного законодавства, вважає С.Поленіна, повинно враховуватися всіма правотворчими й правозастосовчими органами [23, с.5].

Міжнародні угоди, як одне з джерел міжнародного приватного права уніфікують засади правового регулювання міжнародної технічної допомоги у різних національних системах права. Відтак ці угоди повинні бути трансформовані у внутрішнє законодавство шляхом їхньої ратифікації або прийняття закону, який би містив положення міжнародних угод. Отож, як правило, розрізняють два аспекти регулювання міжнародної технічної допомоги: національно-правовий (внутрішньодержавний) і міжнародно-правовий.

Важливо зазначити, що, згідно з Конституцією України (п. 14 ст.85), застосовується також такий термін як “затвердження рішень” про надання Україною позик та економічної допомоги іноземним державам і міжнародним організаціям, а також про одержання нею від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їхнім використанням. Хоча в Законі України “Про міжнародні договори України” висловлення згоди на обов’язковість міжнародного договору шляхом його затвердження розглядається лише у ст. 9 і стосується лише тих міжнародних договорів, які не потребують ратифікації, сама стаття унеможлиблює затвердження міжнародного договору Верховною Радою України, оскільки визначає, що міжнародні договори, які уклалися від імені України, затверджуються Президентом України, а міжнародні договори, які уклалися від імені уряду України, - урядом.

Щодо питання про набуття чинності тими міжнародними договорами України, які не потребують згоди Верховної Ради України на їх обов’язковість, то воно має вирішуватися з урахуванням: правовідносин, які покликані регулювати конкретний договір; питань, які він вирішує; як ці питання врегульовано в

національному законодавстві України; які повноваження мають органи, що укладають відповідний договір, та ін. На сьогодні Україною укладено близько 30 міжнародних договорів у сфері надання міжнародної технічної допомоги.

Аналіз змісту міжнародних договорів про надання міжнародної технічної допомоги дає змогу виявити такі закономірності:

1. Оскільки донор природно займає домінуючу роль у розробці таких міжнародних договорів, то кожен такий договір розробляється виходячи з правових традицій та підходів держави-донора. Це зумовлює подекуди суттєві відмінності у правовій конструкції самого договору, встановленні контрольних механізмів, спрямованих на моніторинг використання ресурсів технічної допомоги тощо.

2. Як правило, у міжнародному договорі містяться загальні положення про виділення коштів чи інших цінностей державі-реципієнту, а безпосередня передача цих ресурсів відбувається на підставі окремих листів-угод або цивільно-правових договорів про надання міжнародної технічної допомоги.

3. Передбачається звільнення від усіх податків та митних зборів, які за загальним правилом повинні сплачуватися відповідно до законодавства країни-реципієнта.

4. Обов'язковість цільового використання технічної допомоги [24].

Природно, що в умовах недостатнього правового регулювання питань міжнародної технічної допомоги найважливішим джерелом права для сторін став прямий договір між донором та реципієнтом, у якому обумовлюються взаємні права та обов'язки, відповідальність та інші істотні умови.

Більшість договорів про міжнародну технічну допомогу з огляду на їх неприбутковість та безоплатність містять положення про те, що кошти, які надаються Україні на технічну допомогу не повинні обкладатися податками митом та зборами. Тому, практично, кожен такий договір повинен підлягати ратифікації Верховною Радою України. Проте сьогодні ратифікована тільки частина договорів про міжнародну технічну допомогу. Щодо нератифікованих договорів слід очікувати конфлікту між положеннями міжнародного договору та національним законодавством України.

Інститут міжнародної технічної допомоги на відміну від інших правових інститутів є явищем новим та фактично мало дослідженим. Щоб належно здійснювати відносини в сфері міжнародної технічної допомоги, що сприятиме припливу капіталу та зміцненню економіки, необхідне стабільне національне законодавство в цій сфері.

Однією з важливих проблем, пов'язаних з регулюванням відносин з участю іноземного елемента, є відсилання до норм національного законодавства. Термін "механізм колізійного регулювання" в сучасному міжнародному приватному праві пропонується тлумачити як нормативні (законодавчі) засоби розмежування компетенції правопорядків, що регламентують невідомі (приватні) відносини, ускладнені іноземним елементом, та відшукуванням належного порядку для регулювання цих відносин. На сучасному етапі ця функція виконується колізійними нормами та положеннями, що регламентують дії колізійних норм.

Отже, під механізмом колізійного регулювання в міжнародному приватному праві слід розуміти втілені у національному законодавстві способи та принципи

вирішення колізійних питань. Характерною особливістю механізмів колізійного регулювання є наявність відсильної функції, тобто умови, яка вказує на критерії розмежування компетенції національних правопорядків. Відтак, на результат застосування колізійних норм справляє суттєвий вплив зміст колізійних норм того правопорядку, до якого здійснюється відсилання [25, с.160].

В контексті регулювання відносин з надання міжнародної технічної допомоги важливе значення має дослідження колізійних норм, які застосовуються в цій сфері. Слід зазначити, що при визначенні поняття колізійної норми підходи авторів англійської та континентальної системи права загалом збігаються. Колізійна норма визначається як норма, що вказує, який закон належить до застосування в тих чи інших правовідносинах, ускладнених іноземним елементом.

Водночас позиції різних вчених щодо ролі і призначення колізійної норми не збігаються. Одні (Лунц П.А., Богуславський М.М., Перетерський І.С., Крилов С.Б., Мадль Ф., Векас А.) обстоюють позицію, що колізійна норма, вказує на те, закони якої країни повинні застосовуватися разом з матеріально-правовою нормою, до якої вона відсилає, встановлює правила поведінки для учасників цивільно-правового обороту. Інші автори не вважають, що колізійні норми регулюють цивільні правовідносини, укладені іноземним елементом, оскільки їхня функція допомагає лише у відсиланні цих відносин до відповідної національної правової системи (Матвеев Г.К., Левікін А.Б.) [26, с.8]. Друга позиція видається дисертанту більш обґрунтованою, оскільки регулювання відносин здійснюється не безпосередньо колізійною нормою, а національним законодавством, до якого вона відсилає.

Останнім часом посилилась тенденція до заміни формальних колізійних прив'язок, відшуканням національного правопорядку, з яким найтісніше пов'язані певні правовідносини. Аналіз нових законодавчих актів у сфері міжнародного приватного права дає можливість зробити висновок, що принцип найбільш тісного зв'язку простежується не лише в англо-американському праві, але і континентальному праві.

Отже, приватні відносини щодо надання міжнародної технічної допомоги регулюються, окрім міжнародних договорів, також положеннями національного законодавства. Відтак необхідно визначитися з колізійними прив'язками у разі надання міжнародної технічної допомоги. В цьому аспекті важливо розглянути типи колізійних прив'язок, які можуть застосовуватись.

Предмет міжнародної технічної допомоги у вигляді певного обладнання та інших речей до моменту передачі реципієнта є власністю донора. Загальновизнаною колізійною прив'язкою щодо права власності є закон країни, на території якої річ знаходиться. Отже, право власності на предмет міжнародної технічної допомоги, в тому числі правомочності донора, визначатиметься за законодавством країни його місцезнаходження (проживання).

Стосовно власності на рухоме майно, яке перебуває в дорозі, застосовується закон країни, з якої річ відправлялася, або місця призначення. В контексті відносин з надання міжнародної технічної допомоги повинна діяти презумпція, згідно з якою право власності на предмет цієї допомоги у вигляді обладнання (речей) до моменту передачі реципієнту, визначатиметься за законодавством країни – місцезнаходження (місце проживання) донора.

З моменту передачі речей, які є предметом міжнародної технічної допомоги реципієнту, право власності на такі об'єкти визначатиметься за законодавством країни – місцезнаходження (проживання) реципієнта (виконавця), тобто України. Такий висновок випливає з того, що предмет міжнародної технічної допомоги передається реципієнту на безповоротній основі і відповідно правовий режим повинен визначатись за законодавством країни, де перебуває реципієнт. Проте на наш погляд, застосування колізійної прив'язки, яка визначає право власності на предмет міжнародної технічної допомоги, не достатньо для з'ясування правового режиму надання такої допомоги.

Метою міжнародної технічної допомоги є сприяння проведення реформ та вирішення проблем соціально-економічного характеру. Міжнародна технічна допомога може використовуватися лише для цілей, визначених відповідними проектами (програмами). Звідси безпосередній зв'язок міжнародної технічної допомоги з реалізацією проекту, погоджено донором та реципієнтом в договорі про надання такої допомоги. Тому, на наш погляд, визначаючи національне законодавство, слід виходити з такого критерію: з якою національною правовою системою найтісніше пов'язані дані правовідносини. Оскільки проект (програма), під яку надається міжнародна технічна допомога покликана сприяти здійсненню реформ та вирішенню завдань соціального та економічного характеру, то колізійна прив'язка повинна відсилати до законодавства країни, на території якої реципієнтом (виконавцем) реалізуються заходи в рамках надання цієї допомоги.

Цивільний кодекс України не містить колізійних норм, які регламентують відносини з “іноземним елементом”. Тому доцільно затвердити закон, який був би кодифікаційним актом у галузі міжнародних приватних відносин і в законі передбачити положення такого змісту: “Відносини з надання міжнародної технічної допомоги регулюються міжнародними договорами України та національним законодавством країни, на території якої здійснюється реалізація реципієнтом (виконавцем) погодженого з донором проекту (програми) ”.

Актуальним є запитання - що саме треба розуміти під законодавством, яке регулює суспільні відносини і, зокрема, відносини в сфері надання міжнародної технічної допомоги? Адже термін “законодавство” широко використовується у правовій системі, але немає легалізованого визначення ні в Конституції, ні в законах України, незважаючи на те, що він є елементом юридичної техніки, а його застосування повинно відповідати певним вимогам, зокрема: він має вживатися в тому чи іншому нормативно-правовому акті однозначно; це єдине значення повинно бути загально визнаним; він має зберігати свій особливий зміст в кожному новому правовому акті. Енциклопедично “законодавство” визначається як система нормативних актів, якими регулюються суспільні відносини, і як головний засіб реалізації функцій законодавчої влади та основний метод здійснення правотворчої функції держави, що полягає у діяльності відповідних державних органів по розробленню, розгляду, прийняттю і оприлюдненню законів та інших нормативних актів [27, с.449]. Насамперед в його зміст вкладається сукупність законів та інших нормативно-правових актів, що регламентують ту чи іншу сферу суспільних відносин і є джерелами певної галузі права.

У законах, залежно від важливості і специфіки суспільних відносин, що ними регулюються, цей термін вживається в різних значеннях: в одних маються на увазі тільки закони; в інших, передусім кодифікованих, в поняття “законодавство” включаються як закони та інші акти Верховної Ради України, так і акти Президента України, Кабінету Міністрів України. А в деяких випадках – також і нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади. У зв’язку з різним праворозумінням цього терміна він набув офіційного тлумачення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення ч.3 ст.21 КЗпП (справа про тлумачення терміна “законодавство”) – рішення від 9 липня 1998 р. №12-рп/98, справа №17/81-97 №1-1/98). Згідно з вказаним рішенням Конституційного Суду України, терміном “законодавство” охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції і законів України.

Вбачається й інше розуміння “законодавства”. Зокрема, законодавство України повинні охоплювати тільки нормативні акти, які мають універсальний характер за своєю дією в просторі, часі і за колом осіб, та прийняті в межах своїх повноважень Верховною Радою України і всеукраїнським референдумом, Президентом України, Кабінетом Міністрів України, Національним банком, міністерствами та іншими центральними органами державної виконавчої влади, а також відповідно до ст.9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України [28, с.49].

Неясність стосовно визначення законодавства впливає на ефективність надання та використання міжнародної технічної допомоги, що ускладнює процедуру надання та цільового її використання. В проекті Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” зазначається, що відносини, які виникають у зв’язку із залученням та використанням міжнародної технічної допомоги, регулюються Конституцією України, цим Законом, іншими законами та міжнародними договорами України, нормативно-правовими актами, виданими відповідно до цього закону.

Національне законодавство в сфері надання міжнародної технічної допомоги можна поділити на загальне законодавство та спеціальне. До загального законодавства можна віднести нормативні акти загального характеру, а саме акти, які регулюють не лише відносини в рамках міжнародної технічної допомоги, а й відносини в інших сферах суспільства. На відміну від спеціального законодавства загальне законодавство регулює лише окремі питання здійснення міжнародної технічної допомоги в Україні. Зокрема, такими законодавчими актами є Закон України від 19 березня 1996 року “Про режим іноземного інвестування” [29]; Закон України від 22 травня 1997 року “Про оподаткування прибутку підприємств” [30]; Закон України від 3 квітня 1997 року “Про податок на додану вартість” [31]; Закон України від 16 вересня 1997 року “Про благодійництво та благодійні організації” [32]; Закон України від 22 жовтня 1999 року “Про гуманітарну допомогу” [33]; Закон України від 22 грудня 1993 року “Про міжнародні договори України” [34]; Цивільний кодекс України [35]; Митний кодекс України [36] та інші.

Важливу роль в регулюванні міжнародної технічної допомоги відіграє насамперед цивільне законодавство. Загальні положення цивільного законодавства, що можуть застосовуватися до регулювання відносин з надання міжнародної технічної допомоги, містяться в Цивільному кодексі України та інших цивільно-правових законах і підзаконних актах. Одержувачі міжнародної технічної допомоги виступають учасниками цивільного обігу в Україні. Отже, норми цивільного права регулюють значну частину суспільних відносин, які виникають під час здійснення міжнародної технічної допомоги. Водночас деякі аспекти міжнародної технічної допомоги регулюються податковим, зовнішньоекономічним та іншим законодавством. Особливе місце в системі правових засобів регулювання міжнародної технічної допомоги посідають підзаконні акти. Зокрема, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України та інших державних органів.

До спеціального законодавства про міжнародну технічну допомогу відноситься таке законодавство, яке безпосередньо регулює відносини у сфері міжнародної технічної допомоги. З цього питання в 1999 році був прийнятий Указ Президента України “Про міжнародну технічну допомогу”, але у зв’язку з відхиленням проекту Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” цей акт не набрав чинності. На сьогодні немає нормативно-правового акту, який би в комплексі регулював відносини в сфері міжнародної технічної допомоги на рівні закону. Є лише низка підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють окремі питання, що пов’язані із здійсненням міжнародної технічної допомоги. Зокрема, 15 лютого 2002 року була прийнята постанова Кабінету Міністрів України №153 “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги” [37]. Ця постанова була прийнята з метою координації роботи, пов’язаної із залученням, наданням та ефективним використанням міжнародної технічної допомоги. Також постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2000 року №153 затверджено “Порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги”, який визначає процедуру залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги, в тому числі державної реєстрації, моніторингу проектів (програм), акредитації виконавців (юридичних осіб - нерезидентів).

Аналізуючи названу Постанову необхідно зазначити, що хоча нею і охоплюється більшість проблем, що виникають з надання міжнародної технічної допомоги, але є ще й низка питань, які не врегульовані. Зокрема, це стосується:

- 1). пільг, привілеїв та імунітетів, які повинні надаватися суб’єктам відносин з надання міжнародної технічної допомоги;
- 2). форми в якій може надаватися міжнародна технічна допомога;
- 3). відсутності визначення гранта та інших визначень, які трапляються в тексті, але не знаходять свого трактування в загальних положеннях;
- 4). обґрунтування поняття та визначення правової природи договору про надання міжнародної технічної допомоги.

До спеціального законодавства, окрім Постанови Кабінету Міністрів України “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги”, можна віднести низку інших підзаконних

нормативно-правових актів, а саме: Постанову Кабінету Міністрів України від 12.03.1996 року №320 “Про затвердження Типового положення про представництво Агентства координації міжнародної технічної допомоги в Автономній Республіці Крим, областях, м. Києві та Севастополі” [38]; Постанову Кабінету Міністрів України від 02.09.1993 року №695 “Про створення Агентства міжнародного співробітництва та інвестицій” [39]; Указ Президента України від 15.01.1996 року №57 “Про представництва Агентства координації міжнародної технічної допомоги в Автономній Республіці Крим, областях, м. Києві та Севастополі” [40]; Розпорядження Президента України від 30.11.2000 року “Про комісію з перевірки використання міжнародної технічної допомоги”. З метою координації окремих аспектів надання міжнародної технічної допомоги було підготовлено низку листів Державної податкової адміністрації України, листів та наказів Державної митної служби України.

З метою визначення напрямів та завдань щодо залучення міжнародної технічної допомоги на період 2004-2007 років для поглиблення реформ, забезпечення подальшого сталого розвитку України як правової, демократичної держави з конкурентоспроможною економікою, що стане підґрунтям для інтеграції в європейські та євроатлантичні структури, зростання добробуту всіх громадян і наближення рівня життя до європейського, Кабінет Міністрів України прийняв Постанову від 14 січня 2004 року N 15 “Про затвердження Стратегії залучення міжнародної технічної допомоги на 2004-2007 роки”.

Міжнародна технічна допомога залучається, згідно з цією Стратегією у формах, прийнятих у сучасній міжнародній практиці, і спрямовується на забезпечення сталого розвитку України. Стратегія реалізовуватиметься шляхом технічного та техніко-економічного співробітництва з державами-донорами та міжнародними організаціями (далі - донори) відповідно до міжнародних договорів України.

Відповідно до Стратегії залучення міжнародної технічної допомоги у 2004-2007 роках здійснюватиметься за такими напрямками:

- 1) підвищення конкурентоспроможності національної економіки, забезпечення сталого економічного зростання;
- 2) прискорення вступу України до СОТ, європейської та євроатлантичної інтеграції;
- 3) створення сприятливого підприємницького середовища, розвиток малого та середнього бізнесу;
- 4) поглиблення демократичних перетворень, формування інститутів розвинутого громадянського суспільства;
- 5) досягнення цілей розвитку тисячоліття, визначених в Декларації тисячоліття ООН, зокрема поліпшення соціальних умов та здоров'я громадян України, гуманітарний розвиток;
- 6) підвищення рівня екологічної безпеки та мінімізація наслідків Чорнобильської катастрофи;
- 7) гарантування безпеки та захисту держави і громадян;
- 8) розвиток державної регіональної політики.

За визначеними напрямками залучення міжнародної технічної допомоги передбачається розв'язання таких завдань:

- 1) у напрямі підвищення конкурентоспроможності національної економіки, забезпечення сталого економічного зростання;
- 2) у напрямі прискорення вступу України до СОТ, європейської та євроатлантичної інтеграції;
- 3) у напрямі створення сприятливого підприємницького середовища, розвитку малого та середнього бізнесу;
- 4) у напрямі поглиблення демократичних перетворень, формування інститутів розвинутого громадянського суспільства;
- 5) у напрямі досягнення цілей розвитку тисячоліття, визначених в Декларації тисячоліття ООН, зокрема поліпшення соціальних умов та здоров'я громадян України, гуманітарного розвитку;
- 6) у напрямі підвищення рівня екологічної безпеки та мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи;
- 7) у напрямі гарантування безпеки та захисту держави і громадян;
- 8) у напрямі розвитку державної регіональної політики.

В 1996 році Указом Президента України з метою забезпечення реалізації державної політики у сфері міжнародної технічної допомоги були створені представництва Агентства координації міжнародної технічної допомоги в Автономній Республіці Крим, областях, м. Києві та Севастополі, які діють на підставі Положення про них. Типове положення про представництво Агентства координації міжнародної технічної допомоги в Автономній Республіці Крим, областях, м. Києві та Севастополі було затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 1996 року №320. Це представництво є місцевим органом Агентства координації міжнародної технічної допомоги, отже, представництво створюється Агентством і безпосередньо йому підпорядковане. Завданнями представництва є реалізація в межах своєї компетенції державної політики в сфері залучення міжнародної технічної допомоги для соціально-економічного розвитку відповідної території; провадження механізму координації міжнародної технічної допомоги; здійснення контролю за виконанням проектів міжнародної технічної допомоги; формування разом з органами виконавчої влади Автономної Республіки Крим, місцевими органами державної виконавчої влади, представницькими органами та органами місцевого самоврядування, організацій, урядових та неурядових організацій іноземних держав, кредитно-фінансових установ, розташованих на відповідній території. Відповідно до покладених завдань, представництва мають низку обов'язків.

Визначаючи співвідношення норм міжнародного права і національних правових норм, необхідно мати на увазі, що норми міжнародного права не створюються без згоди держав [41, с.117]. На думку С. Полєніної, до загальноновизнаних належать принципи і норми права, які мають імперативну силу, юридично обов'язкову для всіх держав. Ці норми систематизовані в Декларації про принципи міжнародного права. При цьому критерієм визначення імперативних норм міжнародного права повинна бути ст.53 Віденської конвенції про міжнародні договори 1969 року. Згідно з цією статтею, норма міжнародного права вважається імперативною, якщо вона приймається і визнається "міжнародною спільнотою держав".

Негативний вплив на залучення міжнародної технічної допомоги в економіку України має недостатнє розроблення законів і нормативних актів, що регулюють відносини між суб'єктами здійснення міжнародної технічної допомоги. На сьогодні відносини в сфері міжнародної технічної допомоги регулюються низкою підзаконних нормативно-правових актів. А проте, норми цих актів часто суперечать одна одній, що ускладнює процедуру надання та використання міжнародної технічної допомоги. З метою уніфікації норм, що регулюють відносини в сфері міжнародної технічної допомоги, необхідне чітке визначення процедури надання, використання міжнародної технічної допомоги, визначення кола суб'єктів і об'єктів міжнародної технічної допомоги, що є вкрай необхідним в наш час, враховуючи соціально-економічне і політичне становище в Україні.

Слід відразу зауважити, що на даний момент не існує міжнародного документа, який би встановлював загальні правила та вимоги до діяльності з надання міжнародної технічної допомоги. Адже потреба у такому акті (наприклад, у формі Конвенції про міжнародну технічну допомогу) існує. Вона зумовлюється передусім необхідністю закріплення загальних правил про порядок надання міжнародної допомоги донорами та її використання реципієнтами.

Отже, міжнародна технічна допомога потребує правового регулювання на рівні комплексного закону. Вже давно назріла необхідність у прийнятті такого закону, який би урегулював питання залучення та використання такої допомоги. Потрібно зауважити, що, починаючи з 1998 р., ведеться його розробка. Законопроект "Про міжнародну технічну допомогу" (від 27.05.1998 р. №1098) був внесений до Верховної Ради України 27 травня 1998 року, проте, пройшовши усі стадії підготовки та розгляду, не був прийнятий Верховною Радою (07.02.02 р.). Зроблена нова спроба надати міжнародній технічній допомозі законодавчого визначення: 17 січня 2003 року Кабінет Міністрів України вніс однойменний проект Закону № 2651 на розгляд Верховної Ради. Слід зауважити, що проект Закону України "Про міжнародну технічну допомогу" № 2651, внесений Кабінетом Міністрів України, практично не має суттєвих відмінностей від попереднього.

Прийняття законопроекту дасть можливість забезпечити виконання Україною міжнародних угод щодо надання технічної допомоги, а також створення уніфікованого правового режиму залучення та здійснення програм і проектів міжнародної технічної допомоги, що надається Україні міжнародними організаціями та країнами донорами відповідно до укладених міжнародних угод.

Впровадження законодавчо-визначеного порядку одержання міжнародної технічної допомоги шляхом подання запитів до Міністерства закордонних справ України та на їхній основі формування щорічних програм щодо залучення та використання міжнародної технічної допомоги сприятиме спрощенню механізму одержання такої допомоги його набувачами у зв'язку з централізацією всієї інформації щодо міжнародної технічної допомоги в єдиному Державному реєстрі.

Встановлення законопроектом обов'язковості державної реєстрації програм та проектів міжнародної технічної допомоги та акредитації виконавців цих програм підвищить контроль з боку держави за напрямками використання міжнародної технічної допомоги в Україні та завдяки цьому дасть змогу виконати свої обов'язки відповідно до укладених міжнародних договорів України.

Головним негативним моментом у разі прийняття законопроекту у запропонованій редакції може бути обмеження на надходження міжнародної технічної допомоги поза рамками укладених міжнародних договорів України. Тому, на нашу думку, пропонований Кабінетом Міністрів України законопроект потребує зміни підходів до регулювання надання міжнародної технічної допомоги та серйозного доопрацювання [42].

Торкаючись проблем законодавчого регулювання міжнародної технічної допомоги, слід також звернути увагу на досвід Російської Федерації у цій сфері, де прийнята спеціальна Постанова уряду, яка містить перелік іноземних фондів та благодійних організацій, які звільняються від обов'язку реєструвати проекти з надання технічної допомоги [43]. До цього переліку включені найбільш авторитетні міжнародні інституції, допомога від яких має стратегічне значення для держави. Вважаємо, що аналогічну постанову доцільно прийняти й в Україні. Це б сприяло ефективній діяльності Департаменту координації міжнародної технічної допомоги Мінекономіки. Адже, як свідчить статистика, більшість ресурсів надходить в Україну як технічна допомога від держав, фондів, благодійних організацій, в той час як усіх інституцій, які надають таку допомогу українським реципієнтам, існує понад 200 [44, с.21].

Відхилення в першому читанні Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” ускладнило подальший розвиток інституту міжнародної технічної допомоги. Нині відносини в цій сфері, крім Постанови Кабінету Міністрів України №153 “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги” від 15 лютого 2002 року, частково регулюються Законами України “Про гуманітарну допомогу”, “Про режим іноземного інвестування”, “Про благодійництво та благодійні організації” і іншими нормативно-правовими актами.

Проект Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” встановлює порядок залучення та використання міжнародної технічної допомоги, зокрема й визначає особливості здійснення програм та проектів міжнародної технічної допомоги на території України, виходячи з цілей, принципів та положень національного законодавства України, а також міжнародних договорів України. Отже, мета проекту є залучення передової зарубіжної технології, фінансових ресурсів у іноземній валюті та валюті України, запозичення та обмін досвідом для подальшого розвитку відносин в сфері міжнародної технічної допомоги. Проект передбачає широке коло пільг, привілеїв та правових гарантій захисту міжнародної технічної допомоги.

В статті 1 проекту Закону дається визначення термінів, що вживаються в Законі. Також містяться дефініції учасників відносин з надання міжнародної технічної допомоги, зокрема донора, реципієнта, спеціально уповноваженого органу та виконавця. Дефініції учасників також даються і в Постанові Кабінету Міністрів України “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги”.

Безпосередніми учасниками відносин стосовно надання міжнародної технічної допомоги є донор і реципієнт. Відповідно до проекту Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” донор – це держава, уряд іноземної держави, а

також організація, установа, фонд, уповноважені урядом іноземної держави, міжнародна організація, що надає міжнародну технічну допомогу Україні. Виходячи з такого визначення перелік є вичерпним. Згідно з п. 2 Постанови Кабінету Міністрів України “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної допомоги”, донор - це "іноземна держава, уряд та уповноважені урядом іноземної держави органи, іноземний муніципальний орган або міжнародна організація, що надають міжнародну технічну допомогу відповідно до міжнародних договорів України".

Донор є ключовою фігурою у відносинах з надання міжнародної технічної допомоги, оскільки безпосередньо він за своєю ініціативою надає міжнародну технічну допомогу на підставі щорічних програм, що розробляються реципієнтом (за погодженням з донором) на кожний наступний фінансовий рік, відповідно до погодженої між сторонами процедури, та контролює її цільове використання.

Щодо іншої сторони (реципієнта), яка безоплатно одержує міжнародну технічну допомогу згідно з договором, то відповідно до проекту Закону України "Про міжнародну технічну допомогу", – це резидент України, що отримує міжнародну технічну допомогу, який визначений у програмі або проекті міжнародної технічної допомоги.

Треба зауважити, що тривалий час у законодавстві цей учасник правовідносин визначався досить спрощено. Зокрема, спільний наказ Національного агентства з реконструкції та розвитку і Державної митної служби України "Про порядок контролю та митного оформлення вантажів міжнародної технічної допомоги" від 15 жовтня 1997 р. №42/505 встановлював, що реципієнт - це резидент України, визнаний таким згідно з чинним законодавством України [45].

В ч.5 ст.1 Декрету Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" від 1993 року перелічено коло резидентів. Отже, якщо реципієнт – це резидент України, то сюди ми можемо віднести перелічені види резидентів, що передбачає названий Декрет. Відтак, щоб не завдавати шкоди державі і суспільству, незаконним використання реципієнтами пільг і привілеїв, які надаються в рамках міжнародної технічної допомоги, важливо в законодавстві чітко передбачити, хто саме може бути одержувачем міжнародної технічної допомоги.

Положення про порядок подання, проведення експертизи та обліку запитів на одержання міжнародної технічної допомоги, затверджене наказом Агентства координації міжнародної технічної допомоги від 19 вересня 1995 року № 6 встановлює порядок подання запитів для одержання міжнародної технічної допомоги потенційними реципієнтами. До реципієнтів належать міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації. Тому необхідно уточнити коло потенційних реципієнтів, які би могли бути учасниками відносин з надання міжнародної технічної допомоги.

Постанова Кабінету Міністрів України №153 від 15.02.02 р. “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги” сформулювала поняття реципієнта чіткіше: "резидент - (фізична або юридична особа), який безпосередньо одержує міжнародну технічну допомогу

згідно з проектом (програмою) ", конкретизувавши в такий спосіб дефініцію, яка міститься у вищезгаданому спільному наказі Національного агентства з реконструкції та розвитку і Державної митної служби України.

Термін "реципієнт", запозичений з англійської (від "recipient"-одержувач, отримувач), є очевидною калькою з міжнародних договорів про надання міжнародної технічної допомоги. На нашу думку, доцільніше замінити його українським відповідником "одержувач". Проте надалі у цьому дослідженні вживатиметься позначення даної сторони, яке міститься у Постанові Кабінету Міністрів №153 (реципієнт) з метою уникнення термінологічних розбіжностей при аналізі пов'язаних нормативних та правозастосовних актів.

На нашу думку, реципієнт — це визначена в проекті і договорі про міжнародну технічну допомогу фізична особа, юридична особа (яка визнана такою за законодавством України), резиденти України, що одержують міжнародну технічну допомогу згідно з відповідним проектом (програмою).

Ще одним з учасників надання міжнародної технічної допомоги є спеціально уповноважений орган, або бенефіціар. Визначення поняття спеціально уповноваженого органу дається в проекті Закону України "Про міжнародну технічну допомогу", а саме: це центральний орган виконавчої влади, який реалізовує державну політику щодо міжнародної технічної допомоги. Указ Президента України "Про міжнародну технічну допомогу" визначає, що спеціально уповноваженим органом є центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику в сфері міжнародної технічної допомоги. В постанові Кабінету Міністрів України "Про порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги" пропонується таке визначення поняття бенефіціара – це центральний орган виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласна, Київська, Севастопольська міська держадміністрація, до компетенції якої належить реалізація державної політики у відповідній галузі чи регіоні, де передбачається впровадження проекту (програми), що заінтересована в результатах виконання проекту (програми), але безпосередньо не одержує міжнародну технічну допомогу. На нашу думку, зміст поняття "спеціальний уповноважений орган" необхідно розширити, включивши до нього місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування.

В Указі Президента України на відміну від проекту Закону дається визначення також поняття спеціального уповноваженого органу, тобто органу, який здійснює державну політику в сфері міжнародної технічної допомоги та поняття гранта - фінансові ресурси, що надає донор реципієнту. Ширший перелік визначень міститься в Постанові Кабінету Міністрів України №153 "Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги" від 15 лютого 2002 року. Але і в цьому випадку є певні неточності. Зокрема, необхідно уточнити, який термін краще застосувати: центральний орган виконавчої влади, до компетенції якого належить реалізація державної політики у сфері міжнародної технічної допомоги, чи спеціально уповноважений орган як це впливає із Проекту закону та Указу Президента України "Про міжнародну технічну допомогу" чи бенефіціар, визначення якого міститься в названій Постанові. Вважаємо такий орган точніше назвати спеціально уповноваженим органом,

оскільки Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції наділяє їх відповідними повноваженнями щодо реалізації політики в сфері надання міжнародної технічної допомоги на відповідній території. Отже, із самого змісту випливає що точніше застосовувати назву – “спеціально уповноважений орган”.

Крім того, проаналізувавши положення коментованого проекту Закону України “Про міжнародну технічну допомогу”, необхідно зазначити, що ми виявили певні недоліки, зокрема:

- не визначено зміст всіх термінів, які використовуються в проекті закону;
- доцільно детально конкретизувати види міжнародної технічної допомоги;
- необхідно чітко з’ясувати поняття і правову природу договору про надання міжнародної технічної допомоги;
- слід передбачити відповідальність приймаючої сторони (реципієнта) за невиконання чи неналежне виконання обов’язків щодо цільового використання міжнародної технічної допомоги.

Врегулювання перелічених питань та поліпшення чинної нормативно-правової бази в сфері надання міжнародної технічної допомоги сприятиме вдосконаленню правових засад здійснення міжнародної технічної допомоги, а також упорядкуванню відносин між їхніми учасниками та захисту їх охоронюваних законом прав та інтересів.

§2. Поняття і види міжнародної технічної допомоги

Політика держави в галузі міжнародної технічної допомоги є вирішальним чинником створення сприятливого правового режиму для співробітництва у цій сфері. Регулювання цього виду допомоги здійснюється з використанням національно-правових джерел, зокрема законодавства країни, з якої надходить допомога та міжнародного приватного права. Труднощі з ефективним регулюванням процесів надання міжнародної технічної допомоги пов'язані ще й з тим, що навіть на рівні визначення самого поняття міжнародної технічної допомоги існують суттєві відмінності в правових системах різних держав та серед юристів-науковців.

Традиційне розуміння поняття технічна допомога зводиться до уявлень про співробітництво у галузях науки, техніки або технології. Однак з плином часу в це поняття почали вкладати дещо ширший зміст. Технічна допомога - це діяльність, яка охоплює широку сферу суспільних відносин, які стосуються не тільки науково-технічної сфери, але й ділянки управлінських та соціальних технологій, природоохоронної роботи, інституційної розбудови суспільства і т. п. Під технічною допомогою часто розуміють передачу елементів "ноу-хау", які дають змогу підняти рівень суспільних відносин у відповідних галузях на якісно новий щабель, зекономити час, матеріальні, фінансові та людські ресурси, підвищити ефективність збору та використання інформації. Міжнародна технічна допомога, як правило, розглядається у багатьох аспектах, зокрема у економічному, політичному, правовому тощо. В даній роботі досліджується міжнародна технічна допомога у правовому аспекті, хоча лише юридичним аналізом вона не обмежується, адже для того, щоб запропонувати нову формулу регулювання такої допомоги, що є однією з цілей нашого дослідження, потрібно використати знання з галузі економіки та інших наук, а також узагальнити практику надання такої допомоги у різних країнах.

Виходячи з аналізу низки міжнародних договорів та практики, поняттям "міжнародна технічна допомога", як правило, позначають ресурси та послуги, що надаються донорами-нерезидентами (іноземною державою, її органами, міжнародною організацією, іноземною юридичною чи фізичною особою) одержувачу-резидентів (іншій державі, її органам, фізичним чи юридичним особам-резидентам) з метою сприяння державі, до якої належить одержувач, у різних сферах суспільного життя, проведенні реформ та вирішенні проблем структурного чи іншого характеру.

Українське законодавство, що стосується міжнародної технічної допомоги, як зазначалося, досить суперечливе і непослідовне. У багатьох підзаконних нормативно-правових та розпорядчих актах вживається термін "міжнародна технічна допомога", хоча його законодавче визначення відсутнє. До деякої міри ця прогалина правового регулювання заповнювалася положеннями міжнародних договорів, на підставі яких надавалися певні ресурси чи послуги у якості міжнародної технічної допомоги від конкретного донора. Як приклад таких договорів можна навести Угоду між Урядом України та Урядом США про гуманітарне та техніко-економічне співробітництво, підписану 7 травня 1992 р., та Рамкову Угоду щодо Грантів технічної допомоги між Україною та Міжнародним банком реконструкції і розвитку від 14 січня 1998 р. Проте така ситуація не сприяла уніфікації правових підходів до досліджуваного питання.

Була спроба законодавством України розглядати надання міжнародної технічної допомоги як форму благодійництва. Зокрема, ст. 27 Закону України "Про благодійництво та благодійні організації" від 7 березня 2002 р. передбачено, що "Іноземні громадяни, особи без громадянства, іноземні міжнародні організації мають право здійснювати благодійництво та благодійну діяльність на території України. Однією із форм благодійництва є гуманітарна й інша матеріальна допомога, порядок та здійснення якої на території України визначаються Кабінетом Міністрів України відповідно до Конституції України та законів України".

Стосовно об'єкта міжнародної технічної допомоги у вітчизняній та зарубіжній юридичній літературі наявні різні точки зору, серед яких можна виділити три підходи. Так деякі західні вчені відносять до об'єкта міжнародної технічної допомоги лише матеріальні (в тому числі фінансові) ресурси [46, с.207]. Інші ж зводять технічну допомогу виключно до "послуг та робіт, які надає іноземний донор одержувачеві-резиденту, як - то: консультації, допомога щодо знаходження фінансування проектів, проведення тренінгів для персоналу, юридичні послуги, маркетинг тощо" [47, с.9]. Проте більшість авторів вважає, що об'єктом міжнародної технічної допомоги можуть бути як матеріальні ресурси, так і послуги. Третій підхід є, на нашу думку, найбільш правильним, що обґрунтовується насамперед природою міжнародної технічної допомоги, а також метою її надання. Більшість міжнародних договорів про надання міжнародної технічної допомоги та українське законодавство у цій сфері також свідчать на користь такої позиції.

За відсутності законодавчого визначення поняття "міжнародна технічна допомога" ця категорія активно використовується в нормотворчій діяльності. Так термін "міжнародна технічна допомога" неодноразово вживається в Постанові Кабінету Міністрів "Про державну реєстрацію програм і проектів міжнародної технічної допомоги" від 18 квітня 1996 року №441; в Постанові Кабінету Міністрів "Про затвердження Положення про порядок акредитації організацій, що забезпечують реалізацію програм і проектів міжнародної технічної допомоги" від 8 лютого 1999 року №170; в наказі Агентства з координації міжнародної технічної допомоги "Про затвердження Положення про порядок подання, проведення експертизи та обліку запитів на одержання міжнародної технічної допомоги" від 19 вересня 1995 року №6 та інших нормативно-правових актах. Лише в Законі України "Про загальні засади подальшої експлуатації і зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення зруйнованого четвертого енергоблоку цієї АЕС на екологічно безпечну систему" цей термін вживається більш ніж у десятих випадках у найрізноманітніших контекстах.

Нормативне визначення поняття міжнародної технічної допомоги знайшло своє закріплення в наказі Агентства України з реконструкції та розвитку і Державної митної служби України "Про порядок контролю та митного оформлення вантажів міжнародної технічної допомоги" від 15 жовтня 1997 року. Відповідно до названого нормативного акту міжнародна технічна допомога - це ресурси, які надаються країнами-донорами, міжнародними організаціями, фондами та недержавними установами на безоплатній основі з метою здійснення реформ та програм соціально-економічного розвитку України. В Наказі зазначається, що міжнародна технічна допомога може надаватися у вигляді обладнання (в тому числі промислового),

сільськогосподарської техніки та іншого майна, необхідного для забезпечення виконання завдань проекту міжнародної технічної допомоги; права на інтелектуальну власність, включаючи авторські права, права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ноу-хау, технології та передачу знань.

Поняття “міжнародна технічна допомога” міститься в Указі Президента України "Про міжнародну технічну допомогу" від 1 червня 1999 року №596. Відповідно до пункту 2 цього Указу міжнародна технічна допомога, - це ресурси, які, відповідно до міжнародних договорів, надаються Україні донорами на безоплатній основі для здійснення програм проектів міжнародної технічної допомоги з метою проведення реформ та реалізації програм соціально-економічного розвитку України. Майже аналогічне визначення міжнародної технічної допомоги передбачено ст.1 проекту Закону України “Про міжнародну технічну допомогу”.

Наведене визначення міжнародної технічної допомоги, на нашу думку, не висвітлює всіх аспектів здійснення міжнародної технічної допомоги. Аналіз практики та еволюції українського законодавства у цій сфері свідчить, що міжнародна технічна допомога може залучатися у вигляді:

- 1). товарів, матеріалів, обладнання (устаткування) та іншого майна (предметів), необхідного для забезпечення виконання завдань та проектів технічної допомоги, яке ввозиться або набувається в Україні;
- 2). робіт і послуг;
- 3). прав інтелектуальної власності, включаючи авторські права, права на відкриття, корисні моделі, промислові зразки, ноу-хау, технології тощо;
- 4). фінансових ресурсів у національній чи іноземній валюті (грантів);

закон Інформація про це містить інформацію про характер та надання допомоги ого характеру, не заборонених "міжнародна технічна допомога" у багатьох випадках не зовсім відповідає змісту терміна "технічна". Про це свідчать перелічені об'єкти допомоги та практика її надання в Україні, відповідно до якої переважна більшість такої допомоги надходить в Україну у вигляді фінансових ресурсів. Тому видається обґрунтованим ввести у законодавчу термінологію поняття "міжнародна допомога", яке б включало міжнародну технічну допомогу, міжнародну фінансову допомогу, благодійну допомогу та інші ресурси інвестиційного характеру на безповоротній та безоплатній основі та прийняти комплексний Закон, який би регулював ці відносини та розмежував їх. Відтак, схематично пропонується така класифікація:

Українське законодавство, а саме п. 3 Порядку залучення, використання та моніторингу міжнародної допомоги містить перелік об'єктів, у вигляді яких може залучатися міжнародна технічна допомога, а саме у вигляді:

- будь-якого майна, необхідного для забезпечення виконання завдань проектів (програм), яке ввозиться або набувається в Україні;
- робіт і послуг;
- прав інтелектуальної власності;
- фінансових ресурсів (грантів) у національній чи іноземній валюті;
- інших ресурсів, не заборонених законодавством, у тому числі стипендій.

Перелік об'єктів, у вигляді яких може надаватися міжнародна технічна допомога, також передбачається договорами. Наприклад, Угодою між Урядом України і Урядом Королівства Данії щодо допомоги в енергетичній програмі, яка враховує аспекти захисту довкілля від 2 квітня 1997 року (ратифікований Законом України від 05.03.1998 року №195), передбачено, що Датська технічна допомога Україні надаватиметься у вигляді грантів. Ця допомога, відповідно до Угоди, впроваджуватиметься шляхом відрядження спеціалістів, зокрема консультантів, викладачів, експертів, наукового та технічного персоналу; навчання та підвищення кваліфікації, українських фахівців і керівних працівників в Україні, в Данії, інших країнах; постачання матеріалів та обладнання, необхідного для впровадження проекту та в інший можливий спосіб. Меморандумом про взаєморозуміння між Урядом України та Урядом Сполученого Королівства Великобританії і Північної Ірландії стосовно технічної допомоги передбачено, що технічна допомога може залучатися шляхом підготовки кадрів, направлення за свій рахунок кваліфікованих осіб для виконання обов'язків спеціального, технічного або професійного характеру у будь-якому цивільному секторі, надання обладнання для підтримки діяльності, що фінансується фондом Ноу-Хау.

Належність грантів до об'єктів міжнародної технічної допомоги певний час оспорювалась. Це зумовлювалось небажанням проходити процедуру державної реєстрації та розподілу міжнародної технічної допомоги, яка була введена Постановою Кабінету Міністрів України "Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної допомоги". Термін "грант", незважаючи на свою поширеність у підзаконних нормативно-правових актах та договорах, залишається не визначеним у законодавстві. Згадуваний Указ Президента України "Про міжнародну технічну допомогу" визначав грант як фінансові ресурси, що надаються донором реципієнту на безповоротній основі та спрямовуються на реалізацію цілей, визначених програмою, проектом міжнародної технічної допомоги. Вважаємо, що це визначення цілком адекватне правовим засадам та практиці надання міжнародної технічної допомоги і воно цілком заслуговує на законодавче закріплення.

Надання міжнародної технічної допомоги у вигляді гранту набуває дедалі більшого поширення. Так Європейський Союз оголосив конкурс грантів за проектом ТАСІС "Підтримка громадянського суспільства і місцевих ініціатив в Україні", а також за програмою малих проектів з прикордонної співпраці. У рамках програми ТАСІС з підтримки громадянського суспільства і місцевих ініціатив

українські партнери зможуть скористатися грантами на загальну суму 3 млн. євро [48].

Закон Російської Федерації “Про безоплатну допомогу (сприяння) Російській Федерації та внесення змін і доповнень в окремі законодавчі акти Російської Федерації про оподаткування і встановлення пільг по платежах в державні позабюджетні фонди в зв’язку із здійсненням безоплатної допомоги (сприяння) Російській Федерації” також не містить визначення терміна “грант”.

Термін “грант” вперше згадується в спільному Листі Державної Податкової Служби Російської Федерації і Міністерства Фінансів Російської Федерації від 11 червня 1993 року “Про порядок оподаткування грантів отриманих від іноземних благодійних організацій”. Під ним розуміють “цільові ресурси, що надаються безоплатно іноземними благодійними організаціями підприємствам, організаціям і фізичним особам в грошовій чи натуральній формі на проведення наукових чи інших досліджень, дослідно-конструкторських робіт, навчання, лікування та інші цілі з наступним звітом про їх використання”. Однак у подальшому слово “грант” зрідка використовувалося російськими законодавцями, частіше його замінювали виразами “безоплатна допомога”, “безоплатні цільові ресурси, що надходять від іноземних урядів, фондів, благодійних організацій та фізичних осіб” тощо.

Отже, можна стверджувати, що гранти, які надаються іноземними та міжнародними організаціями російським організаціям та громадянам з метою сприяння проведенню економічних та соціальних реформ в Росії – в грошовій формі чи у виді обладнання, комп’ютерів, оргтехніки та інших ресурсів охоплюються визначенням “безоплатної технічної допомоги”.

Водночас стверджуючи, що всі гранти іноземних донорів підпадають під поняття “технічної допомоги”, визначене згаданим Законом, треба зробити одне істотне зауваження. Постановою Уряду РФ від 5 березня 2001 року № 165 затверджено список міжнародних та іноземних організацій, гранти яких, надані для підтримки науки, освіти, культури та мистецтва, не підлягають оподаткуванню. При цьому жодної спеціальної реєстрації цих проектів та програм, що фінансуються організаціями, які включені у цей список для одержання податкових пільг, не потрібно.

Важливо зауважити, що категорія "ресурси", яка вживається в українському законодавстві, - це термін, швидше, з галузі економіки або техніки. Краще вживати термін “цінності”, які слугують задоволенню потреб суб’єктів правовідносин, адресатів міжнародної технічної допомоги.

У Росії технічна допомога розглядається як вид безоплатної допомоги. Ще одним різновидом поряд з технічною є гуманітарна допомога. Ці поняття містяться у Федеральному Законі Російської Федерації “Про безоплатну допомогу (сприяння) Російській Федерації та внесення змін і доповнень в окремі законодавчі акти Російської Федерації про оподаткування і встановлення пільг по платежах в державні позабюджетні фонди в зв’язку із здійсненням безоплатної допомоги (сприяння) Російській Федерації” [49]. Так, за цим Законом безоплатна допомога (сприяння) - це кошти, товари, надані Російській Федерації, суб’єктам Російської Федерації, органам державної влади й органам місцевого самоврядування, юридичним і фізичним особам, а також виконувани для них роботи і послуги, що

надаються їм у якості гуманітарної або технічної допомоги (сприяння) на безоплатній основі іноземними державами, їхніми федеративними або муніципальними утвореннями, міжнародними й іноземними установами або некомерційними організаціями, а також фізичними особами (за винятком випадків, передбачених названим Законом), на які є посвідчення (документи), що підтверджують належність зазначених коштів, товарів, робіт і послуг до гуманітарної або технічної допомоги (сприяння).

Технічна допомога, за російським законодавством, - це вид безоплатної допомоги (сприяння), що передається з метою надання підтримки в здійсненні економічних, соціальної реформ і здійснення роззброювання шляхом проведення конверсії, утилізації озброєння і військової техніки, проведення радіаційно-екологічних заходів щодо поводження з радіоактивними відходами, відпрацьованим ядерним паливом і іншими ядерними матеріалами, раніше накопиченими й (або) такими, що утворилися в процесі експлуатації атомної енергії і одержання з неї об'єктів мирного та військового використання. Також шляхом проведення досліджень, навчання, обміну фахівцями, аспірантами і студентами, передачі досвіду і технологій, постачань устаткування й інших матеріально-технічних засобів за проектами і програмами, що зареєстровані в порядку, встановленому Урядом Російської Федерації. Гуманітарна допомога, в свою чергу, - вид безоплатної допомоги (сприяння), що передається для надання медичної і соціальної допомоги малозабезпеченим, соціально незахищеним, потерпілим від стихійних лих і інших надзвичайних подій групам населення, для ліквідації наслідків трагічних подій, витрати на транспортування, супровід і збереження цієї допомоги (сприяння).

На нашу думку, під міжнародною технічною допомогою слід розуміти надання безоплатно донором, згідно з договором, реципієнту певних цінностей у вигляді обладнання (в т. ч. промислового), коштів, робіт, послуг, товарів, техніки та іншого майна, прав інтелектуальної власності, технологій та передачу знань з метою здійснення національних програм забезпечення науково-технічного рівня і соціального розвитку в країні.

Поняття міжнародної технічної допомоги є досить близьким за змістом до категорій іноземна інвестиція, гуманітарна допомога та благодійництво. Тому часто міжнародну технічну допомогу ототожнюють із переліченими поняттями. Звідси необхідно провести розмежування між цими категоріями.

Щоб виявити подібні і відмінні ознаки міжнародної технічної допомоги та іноземної інвестиції, гуманітарної допомоги, благодійництва треба з'ясувати їхню суть. Відтак необхідно дослідити ознаки та правову природу цих категорій.

Термін "інвестиція" походить від німецького юридичного поняття "інвеститура", яке означає найдавніший спосіб передачі нерухомості. В прямому розумінні це була передача проданого майна з рук колишнього власника в руки нового [50, с.4]. Отже, можна говорити про інвеституру, як про якусь форму переходу права власності. Звичайно, що з тих часів зміст цього поняття дуже змінився і визначається по-різному. Джерела радянського періоду визначали термін "інвестиція" (нім.-Investition від лат. Investire - наділяти) як довгострокові вкладення капіталу в будь-яке підприємство, особливо за кордоном [51, с.268]. За іншими джерелами, значно пізнішого періоду, інвестиція визначається як використання

грошей для одержання доходу або досягнення приросту капіталу чи для того й іншого [52, с.173].

Зарубіжні автори стверджують, що інвестиції мають місце в тому разі, коли частина поточного виробництва використовується для збільшення основних фондів [53, с.322]. Наведене визначення не відображає всього комплексу ознак, що характеризують економіко-правове за своїм характером явище.

Щодо природи інвестицій немає єдиної думки і серед науковців. Зокрема, під інвестиціями розуміють традиційні інвестиції у формі капітальних вкладень, внески в спільні підприємства або позики, а також інші види інвестування, які здійснюються на основі контрактів з розподілом одержаного прибутку між учасниками [54, с.15].

І.Комаров під інвестиціями розуміє вкладення фінансових і матеріально-технічних засобів з метою отримання бажаного соціально-економічного ефекту. Інвестиції автор поділяє на фінансові та реальні. До перших відносить вкладення фінансових коштів для придбання акцій, облігацій та інших цінних паперів, цільові вклади, банківські депозити. До других відносить капітальні вкладення в нове будівництво, розширення, реконструкцію, технічне переозброєння і підтримання виробництва, а також вкладення коштів у створення матеріально-виробничих запасів [55, с.3].

Кейнс під інвестиціями розуміє “приріст цінності капітального майна в результаті виробничої діяльності за певний період” [56, с.117]. На думку Є.Черевик, “інвестиція – капітал, нагромаджений і не використаний для споживання за певний період виробничої діяльності та знову вкладений у виробництво” [57, с.9].

М.Богуславський розрізняє державні інвестиції та приватні. Державні інвестиції, на його думку, - це позики, кредити, які одна держава чи група держав надає іншій державі. У цьому випадку мова йде про відносини між державами, які регулюються міжнародними договорами і до яких застосовуються норми міжнародного права. Можливі й діагональні відносини, коли консорціум (група) приватних банків надає інвестиції державі.

Під приватними інвестиціями розуміються інвестиції, що надаються приватними фірмами, компаніями чи громадянами однієї держави відповідним суб'єктам іншої держави. Інвестиційні відносини настільки складні та різноманітні, що в багатьох випадках відносини між державами взаємопов'язані з відносинами між приватними особами. Такий зв'язок виявляється й у випадках суброгації, коли інвестор передає всі свої права та вимоги державі [58, с.34].

З правової точки зору до визначення поняття іноземної інвестиції підходить також А.Богатирьов. Під іноземними інвестиціями він розуміє іноземний капітал - власність в різних видах і формах, - який вивезений з однієї держави і вкладений у підприємства на території іншої [59, с.12].

Визначає поняття інвестиції через юридичні категорії також В.Коссак. Під іноземними інвестиціями він розуміє речі, грошові кошти, майнові права, цінні папери, а також результати інтелектуальної діяльності, вкладені іноземним інвестором (у передбачених законодавством формах) в об'єкти інвестиційної діяльності на території України з метою одержання прибутку (доходу) або досягнення соціального ефекту [19, с.29].

Законодавче закріплення термін “іноземні інвестиції” знайшов у Законі України “Про режим іноземного інвестування”. Відповідно до ст.1 Закону, іноземні інвестиції – цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об’єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України, з метою одержання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Виходячи з цього визначення, можна виділити такі ознаки, за якими іноземну інвестицію можна відрізнити від інших юридичних категорій: наявність вкладених в об’єкт інвестиційної діяльності цінностей, суб’єкта – іноземного інвестора, інвестиційного об’єкта та мети інвестування.

Закон України “Про інвестиційну діяльність” визначає інвестиції як усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються у об’єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект. Інше визначення міститься в Законі України “Про оподаткування прибутку підприємств” (у редакції Закону України №283/97 від 22.05.97 р.). Інвестиція – господарська операція, яка передбачає придбання основних фондів та реальних активів, корпоративних прав, цінних паперів у обмін на кошти або майно (ст.1.28). Отже, інвестиція в цьому випадку вже розглядається як дія, операція. Дану точку зору також підтримував П’єр Массе, який вважав, що поняття “інвестиція” за прийнятою термінологією означає одночасно і дію, і результат цієї дії, тобто і рішення інвестувати, й інвестовані блага [60, с.27].

Виходячи з положень загальної теорії держави і права, слід визнати, що до інвестованих цінностей, як до особливого об’єкта правовідносин, можна віднести будь-який засіб безпосереднього задоволення потреб суб’єкта, який може мати як матеріальну, так і нематеріальну природу [61, с.129]. На нашу думку, таке широке розуміння поняття “цінності” призводить до певних непорозумінь, оскільки іноземний інвестор в такому випадку зможе вкладати навіть й ті цінності, які не причетні до інвестиційної діяльності.

Другою характерною ознакою “іноземної інвестиції” є наявність суб’єкта інвестування – іноземного інвестора. Інвестор є ключовою фігурою інвестиційної діяльності і суб’єктом правових відносин (які виникають у цьому зв’язку).

По-перше, особі, яка є іноземним інвестором, надаються відповідні права та пільги, встановлені національним законодавством і міжнародними договорами. По-друге, визначення особи іноземним інвестором має значення при здійсненні господарської діяльності. По-третє, від визнання особи інвестором певної держави залежатиме поширення на нього гарантій та інших умов, передбачених міжнародним договором, укладеним з відповідною державою [58, с.40].

В юридичній літературі висловлюється сумнів щодо доцільності включення в перелік суб’єктів іноземних інвестицій, іноземних держав. Наприклад, О. Любич вважає це недопустимим з точки зору абсолютного імунітету держави, основу якого становить її суверенітет [62, с.66]. Але така позиція є досить спірною. Адже сучасна доктрина міжнародного права не розглядає суверенітет держави як абсолютну категорію й підтверджує можливість його обмеження за певних умов. Це визнає і сам автор.

Визначення поняття “іноземний інвестор” насамперед має значення з точки зору ставлення тієї чи іншої країни до залучення іноземних інвестицій. Широке

визначення цього поняття, як правило, означає, що здійснюється спроба охопити цим поняттям якомога більше категорій потенційних учасників інвестиційної діяльності, а отже ілюструє заінтересованість країни у максимальному залученні іноземних інвестицій [19, с.54].

Третьою характерною ознакою “іноземної інвестиції” є наявність об’єкта вкладення інвестицій. При цьому ніде не конкретизується, про які саме об’єкти інвестиційної діяльності йдеться. Єдина очевидна ознака такого об’єкта це те, що він перебуває в сфері впливу законодавства України. Цим же законодавством на певну категорію об’єктів можуть накладатися обмеження у вигляді заборон на іноземне інвестування в такі об’єкти.

Нарешті, четвертою ознакою поняття іноземна інвестиція виступає мета інвестування. Українське законодавство, на відміну, наприклад, від законодавства Росії, називає дві різні мети вкладення цінностей іноземним інвестором, які дають підставу відносити ці дії до інвестування. З одного боку, такою метою може бути одержання прибутку, а з іншого - не виключається, що дії іноземного інвестора можуть мати на меті досягнення соціального ефекту.

Оцінюючи співвідношення між поняттям міжнародна технічна допомога та поняттям іноземна інвестиція констатуємо:

- термін “ресурси”, які, відповідно до міжнародних договорів, надаються Україні, визначає особливий різновид цінностей, що вкладаються в Україну іноземними інвесторами (в даному випадку - донорами);

- термін "донори" цілком підпадає під визначення іноземного інвестора, подане у статті 1 Закону України "Про режим іноземного інвестування".

Неприбутковість міжнародної технічної допомоги означає, що її слід відносити до іноземних інвестицій, які мають на меті виключно досягнення соціального ефекту. Відповідно безоплатність вказує на те, що донор-інвестор в процесі здійснення міжнародної технічної допомоги не ставить питання про відшкодування своїх затрат.

Часто міжнародну технічну допомогу помилково відносять до категорії міжнародної благодійної допомоги та гуманітарної допомоги як виду благодійництва. Детальний аналіз цих двох понять дає змогу встановити суттєві відмінності між ними. Законодавство України про благодійництво складається з Закону України "Про благодійництво та благодійні організації", Закону України "Про гуманітарну допомогу", міжнародних договорів та інших нормативних актів. Стаття 27 Закону України “Про благодійництво та благодійні організації” зазначає, що іноземні громадяни, особи без громадянства, іноземні і міжнародні організації мають право здійснювати благодійництво та благодійну діяльність на території України.

На думку В.Чепурного благодійна діяльність – це добровільна, усвідомлена, безкорислива діяльність громадян та юридичних осіб з метою безоплатного або на умовах популяризації винятково свого імені (найменування) торговельної марки надання набувачам необхідної майнової, гуманітарної, організаційної та іншої допомоги [63, с.4].

Закон України "Про благодійництво та благодійні організації" визначає благодійництво як добровільну і безкорисливу пожертву фізичних та юридичних

осіб у поданні набувачам матеріальної, фінансової та іншої благодійної допомоги. А відповідно до ст.729 Цивільного кодексу України, пожертвою є дарування нерухомих та рухомих речей, зокрема грошей та цінних паперів, особам для досягнення ними певної, наперед обумовленої мети. Договір про пожертву є укладеним з моменту прийняття пожертви. До договору про пожертву застосовуються положення про договір дарування, якщо інше не встановлено законом. Щодо міжнародної технічної допомоги, то, згідно з постановою Кабінету Міністрів України “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги”, це ресурси та послуги, що відповідно до міжнародних договорів України надаються донорами на безоплатній та безповоротній основі з метою підтримки України. Отже, виходячи з визначення зазначених категорій, можна виділити як подібні так і відмінні ознаки.

Предметом як благодійництва, так і міжнародної технічної допомоги є матеріальні блага, фінансові ресурси, результати інтелектуальної власності тощо. Однак зазначимо, що мета їх використання може бути різною. Дані категорії можуть відрізнятися також і за суб'єктивним складом. Сторонами в благодійництві є благодійники - фізичні та юридичні особи, які здійснюють благодійництво в інтересах набувачів благодійної допомоги, та набувачі благодійної допомоги - фізичні та юридичні особи, які потребують і отримують благодійну допомогу. Зокрема, О.Літвіна формулює поняття благодійної організації як непідприємницької юридичної особи, створеної одним чи декількома засновниками в тій чи іншій організаційно-правовій формі шляхом виділення (об'єднання) майна з метою здійснення благодійної діяльності в суспільних і/чи приватних інтересах. [64, с.4-5]. А сторонами у відносинах щодо надання міжнародної технічної допомоги є донор – як правило, іноземна держава, уряд та уповноважені урядом іноземної держави органи, іноземний муніципальний орган або міжнародна організація, що надають міжнародну технічну допомогу відповідно до міжнародних договорів України та реципієнт - резидент (фізична або юридична особа), який безпосередньо одержує міжнародну технічну допомогу згідно з проектом (програмою).

Спільною ознакою міжнародної технічної допомоги та благодійництва є надання допомоги на безоплатній, безповоротній основі. Отже, хоча ці дві категорії мають багато спільних ознак, проте вони є двома різними правовими інститутами.

Тому не можна застосовувати до врегулювання відносин з надання міжнародної технічної допомоги норм Закону України “Про благодійництво та благодійні організації”, якщо це не передбачено законодавством. Зокрема, така помилка виявлена в угоді від 28 липня 1999 року про реалізацію проекту “Від ідеї партнерства до співпраці і співтворчості із сільськими школами”, укладеній між міжнародним фондом “Відродження” та спеціалізованою школою міста Львова №4 з поглибленим вивченням англійської мови. В пункті 3.5 цієї угоди передбачався обов'язок виконавця (СШ №4) надавати звіти до фонду (донора) відповідно до ст.22 Закону України “Про благодійництво та благодійні організації”.

Якщо ж мова йде про міжнародну гуманітарну допомогу, то ця діяльність розглядатиметься як гуманітарна допомога і як різновид благодійної діяльності лише за умови, що донором виступає іноземна або міжнародна організація. Справа в тому, що Закон України “Про благодійництво та благодійні організації” не

передбачає таку можливість, щоб іноземна держава виступала в якості благодійника. Проте Указ Президента України "Про міжнародну технічну допомогу" таку можливість для донора не виключає.

У статті 1 Закону України "Про гуманітарну допомогу" знаходимо визначення поняття "гуманітарна допомога". Гуманітарна допомога - цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів одержувачем гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайних подій, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб. Цей же закон вводить і поняття донора. Згідно з цим Законом, "донори - це юридичні та фізичні особи в Україні або за її межами, які добровільно надають гуманітарну допомогу одержувачам гуманітарної допомоги в Україні або за її межами". У подальшому, щоб термінологічно розрізняти донорів, які надають гуманітарну допомогу, та донорів, які надають технічну допомогу, перших називатимемо донорами-благодійниками, а других - просто донорами.

Одержувачі гуманітарної допомоги - це також юридичні особи, однак тільки ті з них, яких зареєстровано в установленому Кабінетом Міністрів України порядку в Єдиному реєстрі одержувачів гуманітарної допомоги. Закон встановлює вичерпний перелік видів організацій, які можуть бути одержувачами гуманітарної допомоги. Серед них:

а) підприємства громадських організацій інвалідів, ветеранів війни та праці, а також підприємства, установи та організації, що утримуються за рахунок бюджетів, та уповноважені ними державні установи;

б) благодійні організації, створені у порядку, визначеному Законом України "Про благодійництво та благодійні організації";

в) громадські організації інвалідів, ветеранів війни та праці. Товариство Червоного Хреста України та його обласні організації, творчі спілки, а також громадські організації, створені для здійснення передбаченої їх статутними документами екологічної, оздоровчої, аматорської, спортивної, культурної, освітньої та наукової діяльності;

г) релігійні організації, зареєстровані у порядку, передбаченому Законом України "Про свободу совісті та релігійні організації".

Із змісту цього визначення випливає, що одержувачі гуманітарної допомоги не завжди є кінцевими споживачами тих благ, які передаються донорами-благодійниками. Все залежить від того, чи організація - одержувач складається з осіб, які особисто потребують допомоги у зв'язку із соціальною незахищеністю, або ж реальною загрозою їх життю і здоров'ю, чи вона просто є посередником у виявленні цих осіб і розподілі допомоги між ними. В обох випадках можна розрізняти одержувачів і конкретних набувачів допомоги. Закон визначає, що набувачами гуманітарної допомоги можуть бути як юридичні, так і фізичні особи,

які її потребують і яким вона безпосередньо надається. Набувачі гуманітарної допомоги з статусом юридичної особи повинні належати до переліку організацій, яким закон дає можливість бути одержувачами гуманітарної допомоги.

Нарешті стаття 3 Закону України "Про гуманітарну допомогу" визначає, що підставою для здійснення гуманітарної допомоги в Україні є наявність письмової пропозиції донора-благодійника про надання допомоги і письмова згода одержувача гуманітарної допомоги на її одержання. З того моменту, коли одержувач дасть письмову згоду на отримання допомоги, то між сторонами фактично виникають договірні зобов'язання з надання і отримання такої допомоги відповідно до статей 154, 155 Цивільного кодексу України.

Порівнюючи основні характерні ознаки понять міжнародна гуманітарна допомога та міжнародна технічна, доходимо висновку, що:

- термін "донори" в сенсі міжнародного благодійництва не збігається за змістом з терміном "донори" в аспекті надавача міжнародної технічної допомоги; зокрема донором - благодійником не може виступати держава;

- кінцевим адресатом гуманітарної допомоги є фізичні особи, які гостро потребують соціального захисту чи перебувають у загрозливому їхньому життю чи здоров'ю становищі (допомога є цільова і адресна), в той час як технічна допомога може надаватися державі, юридичним особам, фізичним особам;

- міжнародна гуманітарна допомога є цільовою і адресною, тобто одержувач її є наперед чітко визначений, тоді як умови надання міжнародної технічної допомоги не потребують конкретизації одержувача допомоги на момент підписання відповідного міжнародного договору;

- нарешті, метою міжнародної гуманітарної допомоги є, як зазначалося, допомога конкретним людям, в той час як міжнародна технічна допомога спрямовується на "проведення реформ та реалізацію програм соціально-економічного розвитку".

Збіг смислового змісту при порівняльній оцінці визначальних характеристик цих двох типів допомоги спостерігається лише у двох випадках:

- "гуманітарна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді виконання робіт або надання послуг" може бути трактована як різновид ресурсів (цінностей), що вкладаються іноземними чи міжнародними організаціями у вигляді міжнародної технічної допомоги;

- обидва види допомоги належать до категорії безоплатних.

Постає питання: в яких видах може здійснюватися міжнародна технічна допомога, зокрема - чи може міжнародна технічна допомога надаватися у вигляді корпоративних прав? Наприклад, Н.С. Глусь пропонує визначення корпоративного права в об'єктивному і суб'єктивному значеннях. Корпоративне право в суб'єктивному значенні – це сукупність прав, які виникають у акціонера чи учасника корпорації внаслідок набуття ними відповідного права власності на акції, права власності на частку в статутному фонді товариства з обмеженою відповідальністю та товаристві з додатковою відповідальністю і які закріплені в чинному законодавстві України та внутрішніх нормативних актах самої корпорації [65, с.13].

Визначення корпоративних прав міститься в Господарському кодексі України, згідно з яким корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарської організації, отриманні певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами (ст.167 Господарського кодексу України). Водночас в інших актах законодавства також можуть міститися визначення поняття корпоративних прав, зокрема, в Законі України “Про оподаткування прибутку підприємств” [66, с.37].

Передача корпоративного права можливе лише шляхом відступлення частки у статутному фонді юридичної особи. Але правова природа і зміст договору про відступлення частки у статутному фонді є зовсім інший, ніж договору, який опосередковує надання міжнародної технічної допомоги [67, с.92-93]. Виходячи з мети і призначення міжнародної технічної допомоги, яка надається на безповоротній основі, слід констатувати, що міжнародна технічна допомога не може надаватися у вигляді корпоративних прав.

Одним із видів іноземних інвестицій можуть бути грошові вимоги та права на вимоги виконання договірних зобов’язань, які гарантовані першокласними банками і мають вартість у конвертованій валюті, підтверджену згідно із законами (процедурами) країни інвестора або міжнародними торговельними звичаями. Загалом платіжні документи у вигляді, наприклад, чеків можуть бути об’єктом відносин з надання міжнародної технічної допомоги. В платіжному документі зафіксовано грошове зобов’язання з визначеною сумою. Таке грошове зобов’язання може бути реалізовано чекодержателем, оскільки містить наказ чекодавця платнику – банку заплатити ремітенту відповідну суму. Завдяки обігоздатності чеку він може виступати як один із видів міжнародної технічної допомоги. Щоправда, в даному випадку передаються не самі фінансові ресурси, а право вимоги на них. Але ці фінансові кошти реципієнт отримує після реалізації права або грошової вимоги, визначеної у відповідному платіжному документі. Відповідно платіжні документи можна розглядати як міжнародну фінансову допомогу.

Вимоги на виконання договірних зобов’язань також мають вартість. Їх розмір визначається залежно від обсягу товарів, які необхідно передати, робіт, послуг, що слід виконати тощо. Якщо ці товари, роботи, послуги спрямовані на вирішення соціально-економічних програм або проектів, технічну модернізацію та інші цілі, передбачені міжнародною технічною допомогою. Але в такому разі до реципієнта повинно перейти в установленому законодавством порядку право вимоги. Тобто йдеться про цесію. Заміна кредитора в попередньому зобов’язанні здійснюється без згоди боржника, якщо інше не встановлено договором або законом. Первісний кредитор (в нашому випадку) повинен передати новому кредиторові реципієнту документи, які засвідчують права, що передаються та інформацію, яка є важливою для їх здійснення.

Боржник має право висувати вимоги проти нового кредитора у зобов’язанні заперечення, які він мав би проти первісного кредитора на момент одержання письмового повідомлення про заміну кредитора. Згідно із статтею 519 Цивільного

кодексу України, первісний кредитор у зобов'язанні відповідає перед новим кредитором за недійсність переданої йому вимоги, проте не відповідає за невиконання боржником свого обов'язку, крім випадків, коли первісний кредитор поручився за боржника перед новим кредитором. Отже, майнові права або права не можуть бути видом міжнародної технічної допомоги. Такий висновок базується на таких міркуваннях. Цесія оформляється угодою про передання права. Остання за своєю правовою природою відмінна від договору про надання міжнародної технічної допомоги. Крім цього, наявність переданого реципієнту права ще не свідчить про отримання в майбутньому виконання (товарів, робіт, послуг) договірних обов'язків. Адже, як вже зазначалось, первісний кредитор (потенційний донор) не відповідає за виконання боржником зобов'язання.

Майнові (платіжні) вимоги можуть міститися в цінних паперах, зокрема векселях. Грошове зобов'язання, яке міститься у векселі є абсолютним, але це не означає, що вексель буде обов'язково погашений. Загалом, передача векселя шляхом індосаменту розглядається як передача платіжної вимоги іншій особі – векселедержателю. В контексті аналізу відносин з надання міжнародної технічної допомоги векселедержателем є реципієнт. Але знову ж таки передача векселя не здійснюється поза рамок відносин з надання міжнародної технічної допомоги, а за правилами вчинення передаточного напису – індосаменту.

Інші цінні папери також є документами майнового характеру. Водночас до прав володільців цінних паперів корпоративного характеру, наприклад власників акцій, належать також особисті права, пов'язані з майновими, зокрема, право на участь в управлінні справами товариства [68, с.24-25]. На відміну від документів, що фіксують певні майнові права, цінний папір може бути реалізований шляхом його пред'явлення. В цінному папері визначаються права володіння або відносини позики чи визначені ті юридичні можливості, на здійснення яких має право законний володільць цінного паперу. Цінні папери характеризуються також можливістю передачі грошових та інших прав, що впливають з них, іншим особам. Таким чином, переданий донором реципієнту цінний папір може містити майнові права. Але це майнове право може бути реалізоване реципієнтом в загальному порядку, встановленому законодавством про цінні папери. При цьому в контексті надання міжнародної технічної допомоги у вигляді цінних паперів треба мати на увазі, що для права європейських країн (Німеччини, Франції) характерним є імперативний підхід щодо заборони на публічне розміщення акцій ЗАТ, а диспозитивними нормами визначаються права акціонерів розпоряджатися належними їм акціями [69, с.60]. Особливості здійснення цих прав залежать від виду цінного паперу. Проте, головне вони зводяться до отримання доходу (дивіденду) і отримання частки в статутному фонді корпоративної юридичної особи після її ліквідації. Перелічені майнові права не можна розглядати як предмет міжнародної технічної допомоги. Відповідно передачу цінних паперів не можна трактувати як вид міжнародної технічної допомоги.

В проекті Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” серед інших видів такої допомоги названо права інтелектуальної власності. Результати інтелектуальної діяльності в умовах ринкової економіки є товарами і можуть переходити як за плату, так і безоплатно від володільця прав інтелектуальної

власності до іншої особи. Особливості має правовий режим окремих об'єктів права інтелектуальної власності. Адже об'єкти права поділяються на об'єкти авторських прав, промислової власності, в тому числі правові засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг. Відповідно різна мета, порядок передачі та обсяг повноважень набувача перелічених результатів права інтелектуальної діяльності.

Права інтелектуальної власності можуть бути у вигляді духовної і науково-технічної творчості. Із загального поняття інтелектуальної власності міжнародно-правові документи виділяють окремо промислову власність, яка набула назву патентної. Різні види інтелектуальної власності мають різний правовий режим. Зокрема, власнику об'єктів промислової власності надається своєрідна монополія на відповідний об'єкт. Використання об'єкта іншими особами без дозволу уповноваженої особи є правопорушення.

Передані права на використання промислової власності мають майновий вираз. Але особам, яким належать об'єкти інтелектуальної власності оплата їхньої власності не здійснюється за договором про надання міжнародної технічної допомоги. Права інтелектуальної власності як вид міжнародної технічної допомоги мають бути чітко визначені. Об'єкт інтелектуальної власності повинен підлягати правовій охороні як у країні донора, так і в країні, на території якої здійснюється надання міжнародної технічної допомоги. Передача прав на використання результатів творчої діяльності повинно оформлятися договором про переуступку патента, ліцензійним договором чи договором про передання “ноу-хау” в рамках міжнародної технічної допомоги. Сторона договору про передачу міжнародної технічної допомоги – власник патента або “ноу-хау” – самостійно визначають межі переуступки свого права. У вигляді міжнародної технічної допомоги можуть передаватися будь-які права інтелектуальної власності, які визначаються такими та охороняються законодавством України. Право на об'єкти інтелектуальної власності мають різні характери, строк дії, але загалом всі вони можуть здійснюватися у вигляді міжнародної технічної допомоги.

Міжнародна технічна допомога може надаватися у вигляді послуг. Згідно зі статті 901 Цивільного кодексу України, за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням іншої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором.

Звичайно, коментоване визначення не можна застосовувати для надання міжнародної технічної допомоги, але представляє інтерес правова характеристика послуги як об'єкта правового регулювання. В контексті регулювання відносин з надання міжнародної технічної допомоги під послугою слід розуміти такі дії донора, які спрямовані на досягнення мети, визначеної договором надання міжнародної технічної допомоги. Поняття послуги має узагальнюючий характер. Так, В. Васильєва диференціює послуги залежно від характеру діяльності послугодавця на фактичні, юридичні і змішані [70, с.85].

Конкретні види послуг передбачаються договором про надання міжнародної технічної допомоги. Особливістю послуги як об'єкта правового регулювання

полягає в тому, що вона не має уречевленого результату. Звідси послуга повинна надаватися донором протягом чинності договору про міжнародну технічну допомогу.

Міжнародна технічна допомога може бути у вигляді інформації. Майнові компоненти міжнародної технічної допомоги часто лише доповнюють інформаційну технічну допомогу, перетворюючи її таким чином в допомогу змішаного типу. В силу наведених вище причин практично немає випадків міжнародної технічної допомоги Україні у формі цінних паперів, корпоративних прав, прав здійснення господарської діяльності. З огляду на те, що донором в інформаційній міжнародній технічній допомозі виступає, як правило, держава, основний акцент робиться на передачу систематизованої публічної інформації, а також технологій її використання, які адаптуються до умов України.

Залежно від виду реципієнта міжнародну технічну допомогу можна диференціювати на:

- 1) технічну допомогу державі;
- 2) технічну допомогу юридичним особам;
- 3) технічну допомогу фізичним особам.

Залежно від виду об'єкта міжнародну технічну допомогу можна поділити на:

- 1) технічну допомогу, спрямовану на майнові об'єкти;
- 2) технічну допомогу, спрямовану на розвиток науково-технічного прогресу;
- 3) технічну допомогу, спрямовану на збереження та відновлення

навколишнього природного середовища;

4) технічну допомогу, спрямовану на розвиток культурно-духовної сфери тощо.

Якщо технічна допомога надається державі, юридичним або фізичним особам, то в цьому випадку доцільно вести мову про одержувачами (реципієнта) такої допомоги. В Указі Президента "Про міжнародну технічну допомогу" це поняття визначено в такий спосіб: "Реципієнт - це визначений у програмі, проекті міжнародної технічної допомоги резидент України, що одержує міжнародну технічну допомогу". Недоліком цього визначення є те, що серед реципієнтів не названо саму державу та її органи. Хоч існуюча практика надання міжнародної технічної допомоги налічує чимало прикладів, коли її реципієнтами виступали Верховна Рада, комісії Верховної Ради, Кабінет Міністрів України та окремі міністерства, тією чи іншою мірою репрезентували державу в процесі отримання допомоги.

Міжнародну технічну допомогу можна класифікуватися також і за іншими ознаками, які вирізняють міжнародну технічну допомогу серед усього розмаїття іноземних інвестицій. Вкажемо на такі дві спеціальні ознаки класифікації:

- за типами міжнародних договорів,
- за видами міжнародних донорів.

За типами міжнародних договорів міжнародну технічну допомогу можна поділити на двосторонню або багатосторонню. Міжнародну технічну допомогу залежно від виду донора поділяємо на таку, що надходить від:

- 1) іноземної держави;
- 2) організації, уповноваженої іноземною державою;

- 3) міжнародної організації;
- 4) іноземної юридичної особи;
- 5) фізичної особи – іноземця.

Очевидно, що міжнародна технічна допомога може бути здійснена як у безпосередній, так і в опосередкованій формах. Але з огляду на міжнародний статус донора важко собі уявити ситуацію, коли він особисто займатиметься реалізацією міжнародної технічної допомоги на території України. Тому в більшості випадків процес надання міжнародної технічної допомоги здійснюється за посередництвом спеціального виконавця. Зазвичай це організація, однак не виключена можливість, що виконавцем програми може бути і фізична особа, яка наділена відповідними повноваженнями. Але при цьому необхідно враховувати весь спектр правових ознак, властивих міжнародній технічній допомозі як об'єкту правового регулювання. В іншому випадку до міжнародної технічної допомоги можна помилково віднести інші види відносин. Так приз у вигляді комп'ютера, отриманий вчителем англійської мови школи №53 м. Львова П-ко О.Я. як регіональним переможцем міжурядової програми “Українсько-американські премії за досягнення у викладанні”, прирівняно до міжнародної технічної допомоги, про що свідчить відповідь централізованої бухгалтерії шкіл Шевченківського району м. Львова на запит від 13.06.2001 р. №336 департаменту гуманітарної та соціальної політики Львівської міської ради.

З огляду на ці факти та враховуючи раніше зроблені зауваження можна запропонувати таке визначення міжнародної технічної допомоги:

Міжнародна технічна допомога - це обладнання, матеріали, права інтелектуальної власності, інформація, грошові кошти, роботи (послуги) та інше майно, що надається на підставі договору між донором та реципієнтом (виконавцем) на безоплатній, безповоротній основі з метою забезпечення виконання соціально-економічних проектів (програм).

На підставі аналізу положень першого розділу ми дійшли таких висновків:

1. Проблема ефективності міжнародної допомоги є надзвичайно актуальною для України. Внаслідок аналізу міжнародного та національного права, а також завдяки узагальненню практики надання міжнародної технічної допомоги, можна запропонувати таке визначення міжнародної технічної допомоги:

міжнародна технічна допомога – це обладнання, матеріали, права інтелектуальної власності, інформація, грошові кошти, роботи (послуги) та інше майно, що надається на підставі договору між донором та реципієнтом (виконавцем) на безоплатній, безповоротній основі з метою забезпечення виконання соціально-економічних проектів (програм).

2. Доцільно статтю 2 проекту Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” викласти в такій редакції: “Відносини, що виникають під час залучення, здійснення та використання міжнародної технічної допомоги в Україні регулюються цим Законом, іншими законами і підзаконними нормативно-правовими актами України та належним чином укладеними й ратифікованими чи затвердженими міжнародними договорами України. Якщо міжнародним договором України встановлені інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про міжнародну технічну допомогу, застосовуються положення міжнародного договору”

3. Характеризуючи міжнародні договори України як підставу надання міжнародної технічної допомоги, слід зауважити, що у них поєднуються як публічно - так і приватноправові елементи. Зокрема, з одного боку, такі договори укладаються відповідно до Віденської конвенції про право міжнародних договорів і урегульовують взаємні відносини суб'єктів міжнародного публічного права (а саме держав та міжнародних організацій) з надання технічної допомоги, а з іншого - визначають цивільні права та обов'язки сторін (іноді конкретних органів держави-реципієнта), правовий статус майна, що передається, режим оподаткування цього майна та операцій з ним.

4. Аналізуючи Постанову Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 року №153 "Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги", необхідно зазначити, що хоча нею і охоплюються більшість питань, що виникають з надання міжнародної технічної допомоги, але є ще й низка питань, які не врегульовані. Зокрема, це стосується:

- 1). пільг, привілеїв та імунитетів, які повинні надаватися суб'єктам відносин з надання міжнародної технічної допомоги;
- 2). форми, в якій може надаватися міжнародна технічна допомога;
- 3). немає визначень гранта та інших термінів, які трапляються в тексті, проте не знаходять свого трактування в загальних положеннях;
- 4). визначення поняття та з'ясування правової природи договору про надання міжнародної технічної допомоги.

5. Зміст поняття "спеціальний уповноважений орган" (бенефіціар) необхідно розширити, включивши до нього місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування. Також необхідно уточнити коло потенційних реципієнтів, які б могли бути учасниками відносин з надання міжнародної технічної допомоги.

Реципієнт — це визначена в проекті і договорі про міжнародну технічну допомогу фізична особа, юридична особа (яка визнана такою відповідно до законодавства України), - резиденти України, що одержують міжнародну технічну допомогу згідно з відповідним проектом (програмою).

6. На практиці у багатьох випадках податкові органи вимагають підтвердження благодійного статусу донора. У деяких країнах існують спеціальні сертифікати, які підтверджують такий статус (Великобританія, США, Канада, Австралія та ін.), а в деяких - спеціальний благодійний статус для громадської організації-донора, не передбачений законодавством. У такому разі ця практична проблема може вирішуватися шляхом подання підтвердження того, що за національним законодавством донор має статус некомерційної організації. Таким документом може бути свідоцтво про реєстрацію або виписка з державного реєстру. Як правило, у договорах про надання міжнародної технічної допомоги достатньо вказати вихідні дані державного сертифікату, що підтверджує некомерційний статус. Звідси в законодавстві України необхідно визначити правовий статус некомерційних організацій.

7. На думку автора, формулювання "міжнародна технічна допомога" у багатьох випадках не зовсім відповідає змісту терміна "технічна". Про це свідчать перераховані об'єкти допомоги та практика її надання в Україні, відповідно до якої переважна більшість такої допомоги надходить в Україну у вигляді фінансових

ресурсів. Тому видається доцільним ввести у законодавчу термінологію поняття " міжнародна допомога", яке б охоплювало міжнародну технічну допомогу, міжнародну фінансову допомогу та інші ресурси інвестиційного характеру на безповоротній та безоплатній основі, та прийняти комплексний Закон, який би регулював ці відносини та розмежував їх від подібних правових явищ.

8. Порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги, який був затверджений Постановою Кабінету Міністрів України "Про порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги", встановлює обов'язковість державної реєстрації програм та проектів технічної допомоги для віднесення отриманих від донора ресурсів до цієї допомоги. Ця постанова застосовується лише до тих програм та проектів, які реалізуються відповідно до міжнародних договорів України.

Аналіз діючої системи державної реєстрації та моніторингу технічної допомоги, яка надходить в Україну, виявив низку її недоліків, що не сприяють досягненню цілей, які повинна виконувати дана система згідно із законодавством. Зокрема, процедура реєстрації проектів та програм технічної допомоги є надміру ускладненою і вимагає від реципієнта або виконавця необґрунтовано велику кількість документів. На нашу думку, слід максимально спростити механізм державної реєстрації таких проектів та програм. Також слід звернути увагу на досвід Російської Федерації з даного питання, де прийнята спеціальна Постанова уряду, яка містить перелік іноземних фондів та благодійних організацій, що звільняються від обов'язку реєструвати проекти з надання технічної допомоги.

9. Очевидною є потреба у прийнятті комплексного Закону України "Про міжнародну технічну допомогу", який би урегулював питання залучення та використання такої допомоги. Проект Закону України "Про міжнародну технічну допомогу" (внесений Кабінетом Міністрів 17.01.2003 від №2651) містить низку позитивних моментів, проте потребує, на нашу думку, переглянути підхід до системи реєстрації технічної допомоги.

З введенням в дію цього законопроекту буде неможливим ввезення в Україну міжнародної технічної допомоги підприємствами, установами та організаціями, міжнародними фондами та іншими донорами, які проводять свою діяльність в Україні за прямими договорами з набувачами такої допомоги або через організацій-посередників, оскільки законопроект дає змогу ввозити в Україну міжнародну технічну допомогу лише тим донорам, які надають її відповідно до міжнародних договорів України. На нашу думку, вважаємо, що майбутній Закон України "Про міжнародну технічну допомогу" повинен розмежувати дві вищезгадані підстави надання міжнародної технічної допомоги.

10. Оскільки Цивільний кодекс України не містить колізійних норм, які регламентують відносини з "іноземним елементом", вважаємо за необхідне затвердити закон, який був би кодифікаційним актом в галузі міжнародних приватних відносин. В зазначеному законі доцільно передбачити положення такого змісту: "Відносини з надання міжнародної технічної допомоги регулюються міжнародними договорами України та національним законодавством країни, на території якої здійснюється реалізація реципієнтом (виконавцем), погодженого з донором проекту (програми) ”.

11. Передача прав на використання результатів творчої діяльності повинно оформлятися договором про переуступку патента, ліцензійним договором чи договором про передачу “ноу-хау” в рамках міжнародної технічної допомоги. Сторона договору про передання міжнародної технічної допомоги – власник патента або “ноу-хау” – самостійно визначає межі переуступки свого права. У вигляді міжнародної технічної допомоги можуть передаватися будь-які права інтелектуальної власності, які визначаються такими та охороняються законодавством України. Право на об’єкти інтелектуальної власності мають різні характери, строк дії, але загалом всі вони можуть здійснюватися у вигляді міжнародної технічної допомоги.

Розділ 2. Договір як форма здійснення міжнародної технічної допомоги

§1. Характеристика договору про надання міжнародної технічної допомоги

З розвитком української економіки зростає роль і значення договорів як засобів правового регулювання майнових відносин. Проблема договірно-правового регулювання відносин між суб'єктами в сфері надання міжнародної технічної допомоги є важливою як з наукового, так і з практичного погляду. Договір набуває того значення, яке йому належить в силу юридичної природи. Тому необхідно з'ясувати правову природу договору про надання міжнародної технічної допомоги.

Регулювальна функція договору зближує його з законами і нормативними актами. Умови договору відрізняються від правової норми головно двома принциповими особливостями. Перша пов'язана з виникненням правил поведінки: договір виражає волю сторін, а правовий акт – волю органу, який його видав. Друга розрізняє межі дії того чи іншого правила поведінки: договір неопосередковано розрахований на регулювання поведінки тільки його сторін – для тих, хто не є сторонами, він може створювати права, але не обов'язки; в той час як правовий чи інший нормативний акт породжує в принципі загальне для всіх і кожного правило (будь-яке обмеження кола осіб, на яких поширюється нормативний акт, ним же визначається). Зазначені особливості відрізняють саме цивільно-правовий договір. В договорі, в якому вказані особливості відсутні, мається на увазі різні види публічно-правових договорів [71, с.183], межа, яка відмежовує його від нормативного акту, стирається. І все ж у всіх випадках в публічному договорі в кінцевому результаті важливе значення має воля сторін.

Юридична конструкція договору – це передбачена законом система взаємопов'язаних компонентів правового характеру, що забезпечують функціонування зв'язку між учасниками договору [72, с.167]. До числа таких компонентів входить угода сторін і порядок її досягнення; зміст договірного зобов'язання, який відображає взаємні права і обов'язки сторін, а також спосіб виконання договору та підстави і обсяг відповідальності в разі невиконання чи неналежного виконання зобов'язань.

Ще з часів римського права договір розглядався як двохстороння угода в якій висловлено волю двох сторін, спрямовану на досягнення певного правового результату – виникнення, зміну або припинення прав і обов'язків [73, с.367]. Цивільно-правовий договір у правовій літературі соціалістичної доби визначається як правова форма економічного обороту соціалістичного суспільства в умовах товарного виробництва і являє собою скерований планово-регулюючими заходами держави загальний вольовий акт сторін про встановлення між ними, зміну чи припинення цивільно-правового зобов'язання з метою найбільшого задоволення суспільства і окремих його членів [74, с.6-7]. Це визначення сформульовано відповідно до вимог існуючих ідеологічних засад і поєднувало політичні та юридичні аспекти. У той же час в силу розвитку ринкових відносин договору об'єктивно надається більшої свободи як механізму вираження зустрічно скерованої волі підприємців для задоволення їхніх економічних інтересів [75, с.76]. Договір стає основною формою майнових відносин між учасниками цивільного обороту, через яку вони взаємоузгоджено реалізують свої можливості і досягають спільної

мети.

В радянській і пострадянській юридичній літературі наведене багатопонятійне уявлення про договір досить послідовно розроблено у працях низки авторів. Особливо чітко це виражено в дослідженнях О.С. Йоффе, який визначає договір, як згоду двох і більше осіб на встановлення, зміну чи припинення цивільних правовідносин, і водночас зазначає: “Інколи під договором розуміють саме зобов’язання, яке виникає з такої згоди, а в деяких випадках цей термін означає документ, який фіксує акт виникнення зобов’язань за згодою всіх його учасників” [76, с.26].

Можна навести й інші приклади, які є в літературі, зокрема: “Договір як юридичний факт служить основою виникнення договору як правовідношення чи договірною правовідношення... Договір як юридичний факт і як правовідношення – це самостійні аспекти договору, різні сторони в його розвитку” [77, с.13].

Юристи-науковці давали різноманітні визначення договору і характеризували його як багатопонятійну категорію. Супротивником багатопонятійного уявлення про договір був російський вчений О.А.Красавчиков. Він підкреслював, що в цивільному законодавстві, а також в правовій науці при використанні терміна “договір” змішуються два різних поняття: договору як юридичного факту і як форми існування правовідносин. Красавчиков, розробляючи дану теорію, доходить такого висновку: “Не викликає сумніву, що неоднозначне розуміння одного і того ж терміна не може не привести до різних непорозумінь і труднощів теоретичного та практичного порядку” [78, с.117].

Аналізуючи договір як правову категорію, необхідно наголосити на співвідношенні актів законодавства і договору. Новий Цивільний кодекс України наголошує на тому, що сторони у договорі мають право врегулювати відносини, які не визначені у положеннях актів цивільного законодавства, а також відступити від положень, що визначені цими актами, і самостійно врегулювати свої відносини. “У сфері договірних відносин проект відсуває закон на друге місце, віддаючи перевагу договору. Отже, у сфері договірних відносин закон перестає вважатися істиною в останній інстанції. Сторони мають право відступати від його положень, корегуючи його відповідно до своїх інтересів. І лише тоді, коли сторони не скористаються наданою їм можливістю саморегуляції своїх відносин, застосовуватимуться положення закону. Норми договору, якими сторони відступають від положень закону, мають вважатися нормами цивільного права. Новий Цивільний кодекс відкидає тезу “цивільно-правового регулювання” суспільних відносин, за якою суспільні відносини стають цивільними завдяки їх цивільно-правовому регулюванню” [79, с.67].

В умовах переходу України до ринкової економіки та проголошення Конституцією української держави економічної багатоманітності (ст.15 Конституції України) і права на підприємницьку діяльність (ст.42 Конституції України) невпинно зростає роль договору як “універсальної та найбільш доцільної форми опосередкування товарно-грошових та інших майнових відносин” [80, с.223].

На вказаній тенденції наголошують і інші науковці. Всі найважливіші функції ринку реалізуються в результаті зв’язків його учасників, в яких кожен діє, керуючись своїми інтересами, своєю вигодою... Основна форма реалізації ринкових

відносин – договір [81, с.4]. В умовах стрімкого розвитку ринкових відносин об'єктивно необхідним стало надання договору більшої свободи як способу вираження зустрічно направленої волі підприємців для задоволення їхніх економічних інтересів [82, с.46]. При переході суспільства до ринкової економіки неухильно зростає значення договору, який стає основною правовою формою майнових відносин між учасниками цивільного обороту [83, с.19].

Отже, незаперечним фактором сьогодення стало підвищення ролі договору як одного з найважливіших регуляторів ринкових відносин. До недавнього часу роль договору, як правило, зводилась до конкретизації планових завдань, тобто пріоритет віддавався плану, а не договору. Такий стан речей знаходив підтвердження в законодавстві. Сьогодні власник на свій розсуд володіє, користується і розпоряджається належним йому майном. “Власник має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, що не суперечать закону. Держава безпосередньо не втручається в господарську діяльність суб'єктів права власності” [84]. В.Далем договір тлумачиться як письмова угода, як договір, вчинений у законному порядку [85, с.153].

Під договором в теорії цивільного права розуміють дво- або багатосторонній правочин сторін (учасників), який спрямований на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. За своєю структурою договір становить певний правовий зв'язок або систему таких зв'язків між його учасниками, які діють в певний період часу, їхня дія поширюється на певну територію та спрямована на досягнення певного результату. Договір є однією з основних підстав виникнення зобов'язань. Водночас договір є засобом конкретизації сторонами взаємовідносин, які базуються на спеціальній правовій базі, що регулює ці відносини.

Ось як трактується поняття договору в новому Цивільному кодексі України (ст. 26): договір є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Під час укладання договору сторони є вільними при виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

В умовах переходу нашої держави до ринкової економіки та поживлення ділових зв'язків між суб'єктами підприємницької діяльності значно розширюється коло ділових відносин, виникають нові договірні інститути. Йдеться про розроблення цілої низки нових договірних інститутів, які на практиці застосовуються, але, на жаль, не мають чіткої нормативної бази. До затвердження Цивільного кодексу України йшлося про договори транспортної експедиції, довірчого управління майном, змішаний договір, які в практиці застосовуються часто [86, с.8].

Отже, можна стверджувати, що роль договору у формуванні ринкової економіки в Україні, неухильно зростає. Договірна форма, на відміну від ієрархічного механізму, що домінував у соціалістичній плановій економіці, має посісти провідне місце у формуванні відносин [75, с.76]. Договір перетворюється на пріоритетну правову форму регулювання ринкових відносин, яка здатна створити економічну базу і забезпечити суверенітет держави.

Юридично оформляючи і закріплюючи суспільні, передусім економічні, зв'язки суб'єктів, надаючи цим зв'язкам риси стабільності і визначеності, цивільно-правові договори загалом є єдиною системою, окремі частини якої тісно пов'язані і взаємодіють між собою. На практиці до визначення системи підходять як до відмежованої множинності взаємодіючих елементів [87, с.37-38]. Для цивільно-правових договорів як єдиної системи із складними взаємозв'язками її елементів, характерна як внутрішня єдність, так і диференціація договірних відносин, що зумовлена особливостями конкретних майнових відносин, опосередкованих договорами.

З розробкою нового Цивільного кодексу України істотному реформуванню підпадають норми договірної права. Зокрема, в новому Цивільному кодексі України загальні положення про договори виокремлені в самостійну главу. В ній міститься визначення договору, закріплюється свобода укладення та погодження його умов сторонами, поняття публічного, попереднього та установчого договорів, договору про приєднання, детальніше і повніше викладені правила укладення, зміни і розірвання договорів тощо [88, с.96].

Цивільний кодекс як кодифікований акт у галузі цивільного права не може містити вичерпного переліку всіх видів договорів або дати їх повну правову регламентацію. Тому Цивільний кодекс передбачає норми про основні види цивільно-правових договорів, що застосовуються в майновому обороті, тобто положення, які, відповідно до специфіки конкретних договірних відносин, можуть доповнюватися і конкретизуватися в інших правових актах. Можливо цим пояснюється відсутність визначення договору про надання міжнародної технічної допомоги в новому Цивільному кодексі України.

В рамках цього договору безпосередньо між донором і реципієнтом здійснюється врегулювання відносин з надання міжнародної технічної допомоги. В зв'язку з цим викликає інтерес аналіз правової природи такого договору. За допомогою договорів про надання міжнародної технічної допомоги сторони конкретизують положення міжнародних договорів в цій сфері та відповідного законодавства.

В науковій літературі не виявлено досліджень правової природи договорів про надання міжнародної технічної допомоги. Видається, необхідно розмежувати міжнародні договори і договори цивільного характеру, укладені між донором і реципієнтом – фізичною чи юридичною особою, в рамках яких здійснюється конкретизація взаємовідносин сторін. Останні не можна віднести до зовнішньоекономічних договорів. Згідно з Законом України “Про зовнішньоекономічну діяльність”, під зовнішньоекономічною розуміють матеріально оформлену угоду дво- або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їхніх іноземних контрагентів, спрямовану на встановлення, зміну або припинення їхніх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності. Договір про надання міжнародної технічної допомоги не є зовнішньоекономічним договором.

По – перше, місцем надання міжнародної технічної допомоги є територія України. В цьому контексті відносини з надання міжнародної технічної допомоги близькі до інвестиційних. Адже інвестиційна діяльність із залученням іноземних

інвестицій також здійснюється на території іншої держави, в коментованому випадку - України. Суб'єктом отримання міжнародної технічної допомоги є реципієнт, який може бути суб'єктом господарської діяльності, а може і не займатися діяльністю, спрямованою на отримання прибутку. Відтак не можна трактувати міжнародну технічну допомогу як зовнішньоекономічну діяльність, а зовнішньоекономічний договір – ототожнювати з договором про надання міжнародної технічної допомоги.

Договір про надання міжнародної технічної допомоги має подібні ознаки з договором про спільну діяльність. Згідно з ст.1130 Цивільного кодексу України, за договором про спільну діяльність сторони (учасники) зобов'язуються спільно діяти без створення юридичної особи для досягнення певної мети, що не суперечить закону. В договорах про спільну діяльність та надання міжнародної технічної допомоги сторони передбачають певну мету. Але якщо за договорами про спільну діяльність сторони зобов'язуються спільно діяти для досягнення спільної мети, то в договорах про надання міжнародної технічної допомоги здійснює реалізацію проекту лише реципієнт. Договори про спільну діяльність можуть мати на меті отримання прибутку. Договори про надання міжнародної технічної допомоги завжди мають безоплатний характер та не мають на меті опосередкування прибуткової діяльності.

Певні спільні ознаки є між договором про надання міжнародної технічної допомоги у вигляді прав інтелектуальної власності та договором комерційної концесії (франчайзингу), який є правовою формою опосередкування інвестиційних відносин між франчайзером – інвестором і франчайзі – реципієнтом інвестицій. Спільним між договором про надання міжнародної технічної допомоги і комерційної концесії є предмет, який може мати комплексний характер і охоплювати як передачу виключних прав, так і об'єкти у вигляді ділового досвіду, репутації, інформації тощо. Принципові відмінності полягають в розбіжності цілей цих договорів: метою договору франчайзингу є впровадження в практику нового підприємця – франчайзі, визначеного договором виду конкурентноздатної підприємницької діяльності за рахунок використання досвіду, та ділової репутації франчайзера для реалізації відповідних товарів і послуг на нових ринках збуту та одержання прибутку сторонами цього договору [89, с.4].

Подібність договорів про надання міжнародної технічної допомоги і франчайзингу полягає в тому, що правоволоділець надає користувачу прав на використання об'єктів виключних прав, що належать правоволодільцю (за договором комерційної концесії у всіх випадках, за договором про надання міжнародної технічної допомоги - коли йдеться про надання допомоги у вигляді прав інтелектуальної власності). Водночас предмет договору франчайзингу має комплексний характер і включає дві складові частини: умовно-ліцензійну угоду й угоду про співробітництво. В договорі про надання міжнародної технічної допомоги у вигляді прав інтелектуальної власності предметом є дії, скеровані на передачу цих прав. Співробітництво в розумінні предмета договору комерційної концесії не передбачено. Як зазначалося, різна мета договорів комерційної концесії та надання міжнародної технічної допомоги. Метою франчайзингової є впровадження в практику визначеного договором виду конкурентноздатної підприємницької

діяльності за рахунок використання досвіду й ділової репутації франчайзера для реалізації відповідних товарів і послуг на нових ринках збуту та одержання прибутку сторонами цього договору. Договір про надання міжнародної технічної допомоги не має на меті отримання прибутку і є безоплатним договором.

В договорі про надання міжнародної технічної допомоги немає й інших умов, властивих для договору комерційної концесії: відповідальність володільця прав інтелектуальної власності за неналежне виконання своїх обов'язків, порядок розрахунків, пов'язаних із передачею і експлуатацією прав інтелектуальної власності; про контроль з боку франчайзера за якістю продукції франчайзі і за дотриманням стандартів франчайзера тощо. Таким чином, договір про надання міжнародної технічної допомоги, незважаючи на певну подібність з договором комерційної концесії, є самостійним видом договору, що має тільки йому властиві ознаки.

Крім договору комерційної концесії (франчайзингу), передача прав інтелектуальної власності здійснюється на підставі ліцензійних договорів. Практика зарубіжних країн виробила три види ліцензійних договорів: повна ліцензія, виключна ліцензія, невиключна або проста ліцензія.

При повній ліцензії до ліцензіата переходять усі майнові права, що впливають із патенту на строк дії договору. Ліцензіар є лише номінальним патентовласником, але тільки на строк чинності договору [90, с.175]. Отже, повна ліцензія є дозволом на використання запатентованого об'єкта на весь строк чинності патенту і на використання об'єкта в повному обсязі. По суті, це є продаж самого об'єкта. Проте з юридичної точки зору між продавцем патенту і наданням повної ліцензії існують принципові відмінності. При продажі патенту на умовах, наприклад, щорічних відрахувань з суми продаж запатентованих виробів неуплата покупцем чергового патенту не тягне за собою відновлення права на патент у продавця. Якщо мова йде про договір повної ліцензії, укладений на таких же умовах, то неуплата ліцензіатом чергового платежу тягне за собою припинення чинності договору. При відчуженні самого патенту правонаступник стає патентоволодільцем [91, с.390].

Передача прав інтелектуальної власності за договором про міжнародну технічну допомогу має свої особливості. Насамперед, це стосується оплати. Договором про надання міжнародної технічної допомоги не передбачено плати за передання об'єктів інтелектуальної власності. Тому правила про продаж, наприклад, патенту або передання права користування за плату у договорі про надання міжнародної технічної допомоги не застосовуються. В даному випадку йдеться про уступку прав на об'єкти інтелектуальної власності на безоплатній основі.

Правовою формою передання прав на об'єкт інтелектуальної власності в рамках міжнародної технічної допомоги може бути повна ліцензія, але на засадах безоплатності. Це впливає з правової природи міжнародної технічної допомоги, яка надається на безповоротній і безоплатній основі. Передача прав інтелектуальної власності на об'єкти інтелектуальної власності в рамках міжнародної технічної допомоги може здійснюватися також за договором невиключної або виключної ліцензії. В першому випадку донор (ліцензіар) зберігає за собою право використовувати цей же об'єкт і видавати ліцензію на право використання цього ж об'єкта іншим особам.

В сучасних умовах значного поширення набув договір міжнародного фінансового лізингу. Він має певні ознаки, подібні до договору міжнародної технічної допомоги. Насамперед предметом договору лізингу є індивідуально визначені неспоживні речі, які національним законодавством України віднесені до основних фондів. Зазначені речі можуть передаватись як об'єкт міжнародної технічної допомоги. Одна із сторін договорів міжнародного фінансового лізингу та надання міжнародної технічної допомоги знаходиться за межами України. Однак суттєвих відмінностей між коментованими договорами значно більше.

По-перше, договір лізингу належить до зовнішньоекономічних договорів, учасниками якого є іноземний суб'єкт господарської діяльності та український учасник зовнішньоекономічної діяльності. По-друге, на відміну від договору про надання міжнародної технічної допомоги договори лізингу завжди є оплатними. По-третє, майно за договором фінансового лізингу переходить у власність лізингоодержувача після збігу строку, протягом якого амортизується вся чи більша частина вартості майна. За договором про надання міжнародної технічної допомоги предмет договору переходить у власність реципієнта після його передання. По-четверте, для договору фінансового лізингу характерний етап користування майном лізингоодержувачем (до моменту, коли майно переходить у його власність), відповідно - відмінності, пов'язані з моментом переходу майна у власність реципієнта та лізингоодержувача. По-п'яте, після переходу предмета договору лізингу у власність лізингоодержувача лізингодавець не має права контролювати напрями використання цього майна. Донор після передачі предмета договору про надання міжнародної технічної допомоги реципієнту має право здійснювати контроль за цільовим використанням майнових ресурсів.

Юридична мета договору фінансового лізингу полягає у передачі майна в строкове відплатне користування з подальшим можливим набуттям його у власність [92, с.7]. За договором про надання міжнародної технічної допомоги донор передає безоплатно певні цінності (серед інших - майнові) з метою забезпечення соціально-економічного розвитку та науково-технічного рівня одержувача цієї допомоги відповідно до мети, визначеної сторонами. Таким чином, договори про надання міжнародної технічної допомоги та фінансового лізингу виконують різні функції і посідають самостійне місце в системі договірних відносин.

Найбільше подібних ознак виявлено між договорами про надання міжнародної технічної допомоги та інвестиційними договорами. В науковій літературі навіть була зроблена спроба розглядати інвестиційні угоди як інститут міжнародного права, що є засобом конкретизації та індивідуалізації норм міжнародного публічного права і національного права в сфері регулювання інвестиційних відносин з "іноземним елементом" [93, с.12]. Така позиція піддана критиці, оскільки інвестиційні договори (контракти), укладені з участю іноземних інвесторів не можна розглядати як міжнародно-правові. Як правомірно підкреслює М.М.Богуславський, договори не можуть одночасно конкретизувати норми міжнародного публічного і національного права. Адже міжнародне публічне право – це самостійна правова система, відокремлена від національних правових систем [94, с.312]. Власне інвестиційні контракти та договори про надання міжнародної технічної допомоги конкретизують взаємовідносини учасників, які керуються у

своїй діяльності положеннями міжнародних договорів, що імплементовані в національне законодавство.

Законодавчого визначення інвестиційних договорів та договорів про надання міжнародної технічної допомоги немає. Стосовно правової природи і поняття інвестиційного договору також немає одностайності серед науковців. Зокрема, О.М. Вінник трактує термін “інвестиційний договір” в широкому та вузькому розумінні. В широкому розумінні – це договір, який укладається між інвестором та іншими учасниками інвестиційної діяльності і спрямовані на реалізацію будь-яких видів і форм інвестицій з метою одержання прибутку або досягнення соціального ефекту. У вузькому розумінні термін “інвестиційний договір” застосовується щодо угод між іноземним інвестором і вітчизняними учасниками інвестиційного процесу, спрямованих на реалізацію іноземних інвестицій [95, с.112].

На думку В.М. Коссака, інвестиційний договір (контракт) – це угода двох або більше учасників інвестиційної діяльності, змістом якої є їхні взаємні права та обов’язки, спрямовані на реалізацію іноземних інвестицій з метою одержання прибутку або досягнення соціального ефекту [19].

Згідно з позицією О.Е. Сімсон, інвестиційний договір – це родове поняття й означає договір, хоча б однією стороною якого є інвестор, що регулює відносини з приводу довгострокового і ризикового вкладення майна, майнових прав та інших цінностей, що мають ринкову вартість, в обраний об’єкт підприємницької діяльності з метою отримання прибутку (доходу) від реалізації (використання) цих цінностей [96, с.11].

Як бачимо, з перелічених визначень предмет інвестиційного договору загалом збігається з об’єктом зобов’язальних відносин, які виникають на підставі договору про надання міжнародної технічної допомоги. Сторонами договору про надання міжнародної технічної допомоги також може бути іноземний суб’єкт, який не обов’язково займається господарською діяльністю. Це може бути міжнародна організація або інша юридична особа, яка не є суб’єктом господарювання. З іншого боку, контрагентом є резидент України – фізична або юридична особа. Інвестиція може здійснюватися також не лише на основі договорів. Предметом договору про надання міжнародної технічної допомоги, як і в інвестиційному договорі, є певні цінності матеріального характеру, технології, права інтелектуальної власності тощо. Зазначені цінності передаються для вирішення важливих програм соціально-економічного характеру.

Цінності у вигляді міжнародної технічної допомоги передаються на безповоротній основі, тобто у власність реципієнта. Договір про надання міжнародної технічної допомоги не передбачає можливості отримання прибутку. Водночас він може містити певні організаційні моменти, пов’язані є реалізацією міжнародної технічної допомоги. Отже, договори про надання міжнародної технічної допомоги не є різновидом інвестиційних договорів, а мають самостійний характер.

Спільні ознаки мають договори позики та надання міжнародної технічної допомоги у вигляді фінансових коштів. На практиці це приводить до порушень чинного законодавства про надання міжнародної технічної допомоги. Зокрема, допускалися випадки реєстрації і реалізації “позикових” програм, зміст яких не

відповідає суті технічної допомоги, а також надання допомоги за рахунок позик Світового банку. Це стосується програми “Малий бізнес та економічний розвиток Івано-Франківщини” кошторисною вартістю 5 млн. канадських доларів (реципієнти – Івано-Франківська облдержадміністрація і міськвиконком), відповідно до якої Конфедераційним коледжем (Канада) через спільне підприємство надано позику в сумі 363,8 тис. дол. США для кредитування малих підприємств області [4].

Здійснивши порівняльний правовий аналіз перелічених договорів, приступимо до дослідження договору про надання міжнародної технічної допомоги.

Як уже згадувалося, міжнародна технічна допомога надається в рамках:

- міжнародного договору;
- цивільно-правового договору між донором та реципієнтом.

Зауважимо, що інколи наявні обидві підстави, тобто міжнародна технічна допомога надається на підставі договору між донором та реципієнтом, але сам договір укладається відповідно до конкретного міжнародного договору. Наприклад, згідно з Рамковою Угодою щодо Грантів технічної допомоги між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку від 14 січня 1998 р. безпосереднє надання коштів для реалізації певного проекту чи програми здійснюється на підставі Листів-Угод, що укладаються відповідно до цієї Рамкової Угоди. Листи-Угоди можна трактувати як договори про надання міжнародної технічної допомоги

Міжнародний договір як джерело правового регулювання надання міжнародної технічної допомоги розглядався у попередньому розділі. Крім джерела правового регулювання, міжнародні договори часом слугують підставою надання технічної допомоги. Тоді у них визначаються всі майнові аспекти, такі як умови переходу права власності на об'єкт технічної допомоги, права та обов'язки сторін тощо.

Розглядаючи другу підставу виникнення відносин з надання міжнародної технічної допомоги - прямий договір між іноземним донором та реципієнтом-резидентом України - слід зауважити, що даний договір є суто цивільно-правовим за своєю природою. Хоча, на думку деяких англійських авторів, договір про надання міжнародної технічної допомоги є договором фінансування [97]. Вітчизняне зобов'язальне право не виділяє договору про надання міжнародної технічної допомоги у окремий вид, що, природно, зумовлено відсутністю правового регулювання самого договору як такого. На нашу думку, відносини, що виникають на підставі досліджуваного договору є найбільш близькими до інституту пожертви, який введений у новому Цивільному кодексі України. Так, згідно зі статтею 729 Кодексу, пожертвою є дарування нерухомих та рухомих речей, зокрема грошей та цінних паперів, особам, а саме фізичним особам, юридичні особи, державі Україна, Автономній Республіці Крим, територіальним громадам, для досягнення ними певної, наперед обумовленої мети.

Порівнюючи пожертву з міжнародною технічною допомогою, зауважимо, що спільним є безоплатний характер договору, а також обов'язок використання майна для досягнення певної мети. Даний обов'язок прямо встановлюється статтею 730 Цивільного кодексу, яка, зокрема, передбачає право жертвувача вимагати розірвання договору про пожертву, якщо жертва використовується не за призначенням. На відміну від договору про надання міжнародної технічної

допомоги договір про пожертву є реальним, на що прямо вказує п. 2 ст. 729 Кодексу - "договір про пожертву є укладеним з моменту прийняття пожертви". Порівнювані договори різняться предметом, який у договорі про надання міжнародної технічної допомоги ширший, а також сторонами, якими у договорі про пожертву може бути також Автономна Республіка Крим та територіальна громада, в той час як не може бути іноземна держава та фізичні і юридичні особи-нерезиденти.

Серед науковців немає єдиної думки щодо правової природи договорів про надання міжнародної технічної допомоги. Наприклад, М.С. Дороніна зазначає, що "для оформлення договірних відносин, що виникають при здійсненні науково-технічного співробітництва, укладають: міжнародні угоди про співробітництво в проведенні наукових та технічних досліджень з вибраних проблем, про створення тимчасових колективів, спільних лабораторій, міжнародних науково-технічних організацій та цивільно-правові договори між організаціями країн, правомочними їх укладати в силу дії внутрішнього законодавства (в тому числі про проведення наукових та технічних досліджень на основі кооперації), про проведення наукових та технічних досліджень за замовленням, про створення тимчасових колективів, спільних лабораторій, про ліцензійні контракти" [98, с.36]. Деякі науковці схиляються до думки, що відносини в сфері надання міжнародної технічної допомоги регулюються лише міжнародними угодами (договорами). На нашу думку відносини щодо надання та використання міжнародної технічної допомоги регулюються як міжнародними договорами, так і цивільно-правовими договорами, які укладаються на виконання програм та проектів.

Міжнародна технічна допомога надається через систему договорів. Договори з надання міжнародної технічної допомоги можна поділити на два види. В рамках першого визначаються міжнародно-правові засади надання міжнародної технічної допомоги. Сторонами цих договорів є, як правило, міжнародні організації, іноземні держави, з одного боку, та Україна - з другого. Стаючи учасником міжнародного договору з надання міжнародної технічної допомоги, держава бере на себе зобов'язання забезпечити врегулювання цих відносин відповідно до положень такого договору.

Безпосередньо надання міжнародної технічної допомоги регламентується договором між донором та реципієнтом. Так Угодою між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Нідерландів про технічне та фінансове співробітництво від 11 травня 1998 року передбачена програма економічного співробітництва з Королівством Нідерландів. В рамках названої угоди був укладений договір про надання міжнародної технічної допомоги між Голландською фірмою "Zag - Karpaten" та ВАТ "Молокозавод "Самбірський" [99]. Сторони досягли домовленостей, що ВАТ "Молокозавод "Самбірський" як реципієнт буде отримувати міжнародну технічну допомогу від вищезгаданої голландської фірми (донора) у вигляді техніки і обладнання, необхідного для поліпшення заготівлі молока та технології його переробки з метою виробництва якісного сиру.

Практика залучення технічної допомоги, так само як і залучення іноземних інвестицій, свідчить про тенденцію їхнього врегулювання в рамках міжнародного приватного права, а предмет правового регулювання міжнародного приватного права становлять цивілістичні відносини. Відтак не можна заперечувати їхню

цивілістичну природу. Адже, як зазначають В. Кисіль та Я. Шевченко, приватне право покликане регулювати відносини, які виникають за ініціативою та волею окремої особи [100, с.204] (в даному випадку – донора та реципієнта). Також необхідно зазначити, що не змінює природи цивільних відносин і участь держави як сторони у договорі (контракті). Глава 9,10 Нового цивільного кодексу України присвячена участі держави у цивільних відносинах (ст. ст. 167, 176). Так, згідно з ст. 167 Цивільного кодексу України, держава діє у цивільних відносинах на рівних правах з іншими учасниками цих відносин. Держава може створювати юридичні особи приватного права, брати участь в їхній діяльності на загальних підставах, якщо інше не встановлено законом. Згідно із ст. 170 Цивільного кодексу України, держава набуває та здійснює цивільні права та обов'язки через органи державної влади в межах їхньої компетенції, встановленої законом. У випадках і в порядку, встановлених законом, іншими нормативно-правовими актами від імені держави за спеціальними дорученнями можуть виступати фізичні та юридичні особи, органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування.

Договір про надання міжнародної технічної допомоги встановлює правовий зв'язок між учасниками діяльності в сфері надання міжнародної технічної допомоги. Разом з тим держава може активно впливати на зміст договору шляхом встановлення додаткових пільг. Даний договір спрямований на надання допомоги протягом певного періоду та має за мету розвивати, підтримувати економічні та соціальні реформи. Виходячи з аналізу перелічених особливостей договору про надання міжнародної технічної допомоги, видається за можливе запропонувати таке його визначення. Договір про надання міжнародної технічної допомоги –правочин, за яким донор зобов'язується передати безоплатно певні ресурси, цінності з метою забезпечення підвищення соціального розвитку та науково-технічного рівня одержувача цієї допомоги (реципієнта), а реципієнт зобов'язується їх прийняти і використовувати відповідно до мети, визначеної сторонами.

Різноманітність договорів про надання міжнародної технічної допомоги зумовлює потребу їхньої класифікації. Аналізуючи види міжнародної технічної допомоги, яка залучається на підставі міжнародних договорів між донором та реципієнтом, можна диференціювати договори про надання міжнародної технічної допомоги на такі види:

- договори міжнародної технічної допомоги про надання послуг;
- договори міжнародної технічної допомоги на виконання підрядних робіт;
- договори міжнародної технічної допомоги у вигляді постачання обладнання та устаткування;
- договори міжнародної технічної допомоги про виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт;
- договори міжнародної технічної допомоги про передачу інтелектуальності власності;
- договори міжнародної технічної допомоги про передачу грошових коштів.

Така класифікація нам дасть можливість виявити ознаки, спільні з іншими цивільно-правовими договорами, сприятиме подальшому удосконаленню та систематизації законодавства про міжнародну технічну допомогу, кращому

вивченню правової природи цих договорів. Договори про надання міжнародної технічної допомоги можна також класифікувати на основі інших критеріїв.

В теорії цивільного права договори прийнято поділяти на реальні та консенсуальні. Договір вважається консенсуальним, якщо досягнуто консенсус між сторонами, іншими словами – згоди сторін, по всіх істотних умовах договору. Щодо іншого виду, то в даному випадку окрім досягнення згоди ще необхідно вчинити певних дій, наприклад передати предмет договору.

На наш погляд, договори про надання міжнародної технічної допомоги можуть бути лише консенсуальними. Такий висновок базується на тому, що договори про надання міжнародної технічної допомоги мають бути укладені обов'язково у письмовій формі. Отже, момент виникнення прав і обов'язків у сторін за договором про надання міжнародної технічної допомоги збігається з часом досягнення згоди за всіма істотними умовами у визначеній законом формі.

Виділено ще один з критеріїв характеристики договору про міжнародну технічну допомогу – це його безоплатність. Йдеться про платний чи безоплатний характер договору про надання міжнародної технічної допомоги. Виходячи із законодавчого визначення міжнародної технічної допомоги, вона надається на безоплатній та безповоротній основі з метою підтримки економічних і соціальних реформ в Україні.

Безоплатність договору полягає в тому, що донор не має права вимагати у реципієнта еквівалентних дій майнового характеру. Також необхідно зазначити, що, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 року №153 “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги”, можна виділити ще таку особливість договору як безповоротна основа. Це означає, що донор, надавши міжнародну технічну допомогу реципієнту не може вимагати повернення технічної допомоги чи певне відшкодування за надані послуги, окрім випадків прямо передбачених чинним законодавством, що підкреслює безоплатний характер договору про надання міжнародної технічної допомоги.

Враховуючи сукупність економічних і юридичних ознак, договори про надання міжнародної технічної допомоги можна так диференціювати:

- договори щодо допомоги в сфері ядерної безпеки;
- договори щодо допомоги в сфері захисту довкілля;
- договори щодо допомоги в сфері культурного розвитку;
- договори щодо допомоги в сфері промисловості.

Щодо суб'єктного складу, то цивільно-правовий договір може бути лише взаємною двосторонньою угодою (правочином). Договір може бути односторонньо або двосторонньо зобов'язальним, що можна визначити залежно від співвідношення прав та обов'язків кожної із сторін. Але може бути договір, в якому беруть участь три і більше учасників. Такий договір є багатостороннім і його змістом є взаємні права і обов'язки сторін. Отже, враховуючи вищезазначене та проаналізувавши низку договорів про надання міжнародної технічної допомоги, доходимо висновку, що договір про надання міжнародної технічної допомоги може бути дво- або багатостороннім.

Сторонами в договорі про надання міжнародної технічної допомоги є донор та реципієнт. Отже, однією стороною є надавач міжнародної технічної допомоги (донор), а іншою стороною - є отримувач (реципієнт).

Договір про надання міжнародної технічної допомоги виконує і певні функції. При конкретизації взаємовідносин учасників про надання міжнародної технічної допомоги договір виконує регулятивну функцію, оскільки в окремих випадках законодавство дає можливість учасникам самостійно врегулювати певні відносини в рамках, що визначені законом.

Однією з важливих функцій договору про надання міжнародної технічної допомоги є контроль і захист інтересів учасників даних відносин. Контроль полягає в тому, що учасники (реципієнт, спеціально уповноважений орган) відповідають за цільове використання наданої допомоги. У разі виявлення порушень реципієнтами законодавства та договорів, нецільового використання міжнародної технічної допомоги під час реалізації проектів (програм), незадовільних результатів моніторингу проекту (програми) Міністерство економіки і з питань європейської інтеграції зобов'язане порушити питання перед донорами, оскільки вони протягом періоду реалізації проекту (програми) є власником майна, призначеного для забезпечення такої реалізації (якщо інше не передбачено договором), щодо призупинення реалізації проекту (програми) до усунення реципієнтами виявлених порушень або повного його припинення. У випадку закінчення терміну та досягнення цілей, передбачених програмою (проектом) чи у випадку, передбаченому договором власником міжнародної технічної допомоги стає реципієнт, відповідальний за її цільове використання, дотримання обов'язкових вимог, правил, норм та стандартів, передбачених законодавством України.

Перелік названих функцій договору про надання міжнародної технічної допомоги є підтвердженням його ролі як важливого правового засобу регулювання відносин в сфері надання та використання міжнародної технічної допомоги. Тому вважаємо за доцільне внести до законодавства, яке регулюватиме і регулює відносини щодо надання міжнародної технічної допомоги, спеціальні положення стосовно залучення та використання міжнародної технічної допомоги на основі договорів. Отже, цивільно-правові договори відіграють неабияку роль у врегулюванні питань, пов'язаних з наданням та використанням міжнародної технічної допомоги.

Враховуючи вище наведе, договір про надання міжнародної технічної допомоги потребує свого законодавчого закріплення. Пропозиція щодо поміщення глави про надання міжнародної технічної допомоги в новому Цивільному кодексі є недоречною, оскільки однією із сторін є іноземний елемент, а його наявність є специфікою міжнародного приватного права.

Прийнята 16 січня 2003 року Верховною Радою України редакція Цивільного кодексу України не містить положень про норми міжнародного приватного права, на відміну від проекту цивільного кодексу України від 25 серпня 1996 року. Тому на сьогодні немає нормативно-правового акту, який би врегулював відносини в сфері міжнародного приватного права.

З огляду на викладене та беручи до уваги фактичну неврегульованість міжнародних приватних відносин видається доцільним підготувати та прийняти

єдиний комплексний нормативно-правовий акт – Закон України “Про міжнародне приватне право”.

При формуванні структури Закону України “Про міжнародне приватне право” пропонуємо виділити окремою главою правові норми, що торкаються міжнародної технічної допомоги, та викласти її в такій редакції:

Глава

Міжнародна технічна допомога

Стаття 1. Поняття міжнародної технічної допомоги.

Міжнародна технічна допомога – це обладнання, матеріали, права інтелектуальної власності, інформація, грошові кошти, роботи (послуги) та інше майно, що надається на підставі договору між донором та реципієнтом (виконавцем) на безоплатній, безповоротній основі з метою забезпечення виконання соціально-економічних проектів (програм).

Стаття 2. Договір про надання міжнародної технічної допомоги.

2.1. Договір про надання міжнародної технічної допомоги – правочин, за якою донор зобов’язується передати безоплатно певні ресурси, цінності з метою забезпечення підвищення соціального розвитку та науково-технічного рівня одержувача цієї допомоги (реципієнта), а реципієнт зобов’язується їх прийняти та використовувати відповідно до мети, визначеної сторонами.

2.2. Договір про надання міжнародної технічної допомоги є безоплатним, безповоротним. При наданні міжнародної технічної допомоги обов’язковою умовою є цільове використання.

2.3. Договір про надання міжнародної технічної допомоги укладається в письмовій формі.

Стаття 3. Сторони договору про надання міжнародної технічної допомоги

Сторонами договору про надання міжнародної технічної допомоги є донор та реципієнт.

Донор – це іноземна держава, уряд та уповноважені або визначені ним органи, іноземна юридична особа або міжнародна організація, що надають міжнародну технічну допомогу відповідно до міжнародних договорів України.

Реципієнт – це визначена в проекті і в договорі про міжнародну технічну допомогу фізична особа, суб’єкт підприємницької діяльності, юридична особа – резиденти України, що одержують міжнародну технічну допомогу згідно з відповідним проектом (програмою).

Стаття 4. Права та обов’язки сторін.

4.1. Права та обов’язки сторін за договором про надання міжнародної технічної допомоги визначаються донором і реципієнтом відповідно до укладених і ратифікованих міжнародних договорів та законодавства України.

4.2. Права та обов’язки, які не визначені сторонами в договорі, регулюються законодавством країни – місцезнаходження реципієнта.

§2. Зміст договору про надання міжнародної технічної допомоги

Цивільістична природа договору про надання міжнародної технічної допомоги як юридичного факту зумовлює його зміст, який визначається сукупністю умов договору про надання міжнародної технічної допомоги. Виходячи з норм цивільного законодавства, договір вважається укладеним, коли між сторонами у належній формі досягнуто згоди з усіх істотних умов. Істотними вважаються ті умови договору, які визнаються такими законом або необхідні для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою однієї із сторін має бути досягнуто згоди.

Істотні умови залежно від способу їх визначення можна поділяти на ті, що прямо названі в нормативних актах і ті, що визначені опосередковано, шляхом встановлення наслідку – визнання договору неукладеним, коли в ньому відсутні запропоновані умови. Так В.Г. Олюхою пропонується поділ істотних умов договору залежно від способу визначення їх сторонами на об'єктивні (предмет договору та умови визнані такими у нормативно-правових актах) та суб'єктивні (необхідні на вимогу одного з контрагентів та для договорів даного виду). Слід погодитись з позицією автора щодо недоречності існуючої нині тенденції до розширення кола істотних умов з віднесенням до них другорядних факторів, реквізитів договору тощо у нормативно-правових актах з врегулювання окремих видів договорів [101, с.10].

Законодавець повинен надавати можливість учасникам договірних відносин самостійно визначати взаємні права та обов'язки за договором. Водночас зростає значення кінцевої мети договору як фактору впливу на визначеність умов договору на основі узгодженості волевиявлення сторін. У правочинах про надання міжнародної технічної допомоги узгодженість у вигляді збігу самостійних воель донора і реципієнта є неодмінною умовою укладення договору.

Щоб визначити, які умови є істотними для договорів з надання міжнародної технічної допомоги, необхідно проаналізувати законодавство про міжнародну технічну допомогу. Істотною умовою договору про надання міжнародної технічної допомоги є його предмет. Ним є міжнародна технічна допомога в одному з видів, передбаченому ст.2 проекту Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” та постановою Кабінету Міністрів України “Про порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги”. Тобто договір про надання міжнародної технічної допомоги містить специфічний предмет, в основі якого є міжнародна технічна допомога у вигляді, передбаченому законодавством.

Іншою істотною умовою такого договору є строк, який визначається певним часовим періодом. Оскільки у науковій літературі немає єдності думок щодо поняття строків та їхньої юридичної природи, то питання про роль та місце строків у цивільних правовідносинах можна розглядати в кількох аспектах, а саме:

- строк як момент виникнення (початку) або припинення правовідносин;
- строк як одна з умов, що визначає його зміст;
- строк як критерій правомірності (своєчасності) поведінки учасників правовідносин.

Вищезазначене певною мірою і стосується договорів про надання міжнародної технічної допомоги. Строки, протягом яких здійснюються необхідні дії для досягнення цілей надання міжнародної технічної допомоги, передбачені

проектом або програмою. Їх можна назвати загальними строками, тобто строками протягом яких реалізуються завдання, передбачені договором. Крім того, в договорі про надання міжнародної технічної допомоги загальний строк надання може поділятися на окремі строки. Це правило є загальноприйнятим як у літературі, так і в юридичній практиці. Встановлення окремих строків в договірних відносинах щодо надання міжнародної технічної допомоги дасть змогу забезпечити чіткість у взаємовідносинах сторін у ході виконання міжнародно-технічних договорів. Тому з врахуванням вищезазначеного окремі строки становлять зміст договору про надання міжнародної технічної допомоги.

Необхідно також звернути увагу й на такий аспект, який впливає з предмета договору про надання міжнародної технічної допомоги, як кількість, а саме це стосується виконання робіт (надання послуг), передбачених договором. Тобто в тексті самого договору (контракту) встановлюються конкретні обсяги робіт та термін їх виконання, які залежатимуть від конкретного виду міжнародної технічної допомоги (кількості переданого обладнання чи іншого майна).

Однією із спеціальних умов договору можна виділити об'єкт, куди спрямовується міжнародна технічна допомога. Але, на жаль, ні проект закону, ні постанова Кабінету Міністрів України не визначають поняття об'єкту, що, на нашу думку, є прогалиною у регулюванні цих відносин. Крім цього, в договорі повинна зазначатися мета спрямування міжнародної технічної допомоги.

Отже, перелічені умови договору про надання міжнародної технічної допомоги є істотними, тобто можна стверджувати, що за відсутності однієї з умов договір не вважається укладеним. Визначення таких умов здійснюється шляхом з'ясування змісту конкретного договору і чинного законодавства про міжнародну технічну допомогу.

Такий договір може бути укладений як у формі підписання єдиного документа, так і у формі обміну листами. Другий варіант для українських організацій, які і є у переважній більшості реципієнтами за розглядуваними договорами, більш відомий як грантовий лист. Слід зауважити, що грантові листи, як правило, надсилаються приватними фондами. Грантовий лист повинен містити усі істотні умови Договору про надання міжнародної технічної допомоги.

Договір про надання міжнародної технічної допомоги укладається практично в усіх випадках у письмовій формі, хоча законодавство України практично не містить норм, які б урегульовували порядок укладення такого договору. На нашу думку, слід закріпити у законодавстві вимогу про те, що такий договір повинен укладатися у письмовій формі.

У договорі про надання міжнародної технічної допомоги має бути зазначено, що допомога надається безоплатно. За українським законодавством поняття безоплатності трактується як відсутність зустрічного еквіваленту у вигляді майна (в тому числі грошей) або зустрічного виконання зобов'язань стосовно донора або третіх осіб, які пов'язані з донором якимись зобов'язаннями. При цьому обов'язок реципієнта надати донору звіт не є таким зустрічним зобов'язанням.

Аналіз низки договорів про надання міжнародної технічної допомоги показав, що дуже часто вони містять відсилання до нормативних актів країни донора. Відповідно до Угоди про Японський грант від 4 грудня 1996 року, передбачено, що

консультативні послуги стосовно технічної допомоги забезпечуються згідно з контрактами, що укладаються відповідно до “Основних положень залучення консультантів позичальниками Світового банку та Світовим банком як установи-виконавця”, виданим Банком у серпні 1981 року. У такому разі витяги з цих нормативних актів повинні додаватися до тексту договору як додатки. Вважаємо, таку ж вимогу слід застосовувати й до національних нормативних документів реципієнта.

У договорі про надання міжнародної технічної допомоги повинен бути зазначений власник того майна, яке передається як міжнародна технічна допомога. Це питання є особливо важливим, оскільки відповідальність за сплату податків за це майно є обов'язком його власника. Інколи трапляються випадки, що у таких договорах не обумовлено питання про право власності на ресурси, що передаються як технічна допомога. На думку Є. Абросімової, у такому разі слід застосовувати правило, за яким передане майно залишається у власності донора до того часу, поки організація-реципієнт не прийняла його на баланс, причому від того, яким способом оформлене внесення на баланс майна реципієнтом, залежить вирішення питання про належність майна. За загальним правилом майно залишається власністю донора протягом усього періоду дії проекту чи програми технічної допомоги, за якою воно було передане. Якщо таке правило буде закріплене у договорі, то платником податків, пов'язаних з майном, що передається, буде донор.

Договором про надання міжнародної технічної допомоги може передбачатися повернення обладнання, яке було отримане за договором у разі використання його не за призначенням. Ця умова не суперечить українському законодавству і визначає даний договір як такий, що укладений під умовою. Право власності у набувача такої допомоги (реципієнта) виникає разом з так званими майновими обтяженнями - спеціальними зобов'язаннями використовувати майно виключно у визначених цілях.

Інколи договорами про надання міжнародної технічної допомоги забороняється придбавати за кошти, надані як міжнародна технічна допомога, товари, які виготовлені у деяких країнах. Таке положення, як правило, стосується товарів, що придбані за кошти технічної допомоги. Така вимога найчастіше стосується обладнання. Донори можуть не прийняти бухгалтерські та звітні документи, в яких вказані як виробники чи постачальники суб'єкти господарської діяльності з окремих країн.

Як зазначає Є.Абросімова, договір про надання міжнародної технічної допомоги підпорядковується двом основним принципам - свобода договору та "договір - закон для сторін" [102, с.96-97]. Виходячи з цих двох принципів, реципієнт не може бути примушений до укладення договору, якщо він не згідний з якою-небудь умовою договору. При цьому найпоширенішою помилкою є твердження представників донора, що пропонується ними стандартна форма договору не підлягає змінам. До будь-якої затвердженої стандартної форми договору можуть бути складені додатки, що включають умови, погоджені між сторонами. Після підписання договору сторонами вступає в дію принцип "закон для сторін" і жодна зі сторін не може посилатися у разі виникнення спору на усні домовленості про зміну умов за наявності письмового договору, наприклад у випадку зміни строку,

затримки платежів чи зміни порядку надання звітності.

На практиці у багатьох випадках податкові органи вимагають підтвердження благодійного статусу донора. У деяких країнах існують спеціальні сертифікати, які підтверджують такий статус (Великобританія, США, Канада, Австралія та ін.), а в деяких - спеціальний благодійний статус для громадської організації-донора не передбачений законодавством. У такому разі ця практична проблема може вирішуватися шляхом подання підтвердження, що за національним законодавством донор має статус некомерційної організації. Таким підтвердженням може бути свідоцтво про реєстрацію або виписка з державного реєстру. Як правило, у договорах про надання міжнародної технічної допомоги досить вказати вихідні дані державного сертифікату, що підтверджує некомерційний статус.

Інша ситуація з технічною допомогою, яка надається урядовими інституціями іноземних держав (Агентство з міжнародного розвитку США, Департамент міжнародного розвитку Великобританії та ін.), які, природно, не мають статусу некомерційних організацій і не є юридичними особами, а репрезентують інтереси держави. У даному разі в договорі про надання міжнародної технічної допомоги слід посилатися на міжнародні договори про надання технічної допомоги, ратифіковані Україною або укладені на міжурядовому рівні.

В юридичній літературі, крім істотних умов договору нерідко визначають звичайні та випадкові умови. Їхня відсутність у договорі не впливає на його юридичну силу. Перші, як правило, мають диспозитивний характер [103, с.784]. Для договору про надання міжнародної технічної допомоги випадкові умови не характерні. Проте, якщо одна із сторін наполягає на включенні будь-якої умови в договір, то вона стає істотною.

Права та обов'язки сторін за договором про надання міжнародної технічної допомоги — донора та реципієнта - обумовлюються у самому договорі і є, по суті, досить типовими у більшості договорів. Наприклад, відповідно до Угоди про Взаєморозуміння щодо Львівського регіонального навчально-тренувального центру невідкладних станів від 03.10.1998 року, укладеної Американською міжнародною спілкою охорони здоров'я (донор) та облдержадміністрацією, міськрадою, університетом, лікарнею швидкої допомоги м. Львова (реципієнти), сторони наділяються певними правами та обов'язками. Зокрема, донор зобов'язаний відповідно до угоди:

- передати передбачені матеріали та обладнання, пов'язане з невідкладною медициною, для підготовки курсових матеріалів та посібників, а також для використання з адміністративною метою;
- забезпечити погашення витрат, пов'язаних із перебуванням та участю в роботі Центру спеціалістів-консультантів, скерованих з Американської міжнародної спілки охорони здоров'я, і затрат на матеріали, технічне обслуговування та ремонт обладнання тощо;
- оплатити транспортні та інші витрати, пов'язані з відрядженням сторін;
- здійснювати всі дії, передбачені в угоді в строки, зазначені сторонами.

Донор має право здійснювати нагляд і контроль за якістю, підтриманням високих стандартів курсів з невідкладної медицини, а також контролювати використання засобів, що виділяються на технічне обслуговування обладнання,

придбання матеріалів та за поточними витратами тощо.

Реципієнт, згідно з угодою, зобов'язаний:

- прийняти міжнародну технічну допомогу;
- зберігати і використовувати надані донором матеріали відповідно до посібників, довідників та інструкцій, отриманих персоналом під час навчання експлуатації обладнання, та використовувати їх за цільовим призначенням;
- подавати донору протягом тридцяти днів після закінчення кожного кварталу фінансовий звіт та інше.

Реципієнт має право вимагати виконання зобов'язань донором, передбачених угодою, в обумовлені строки, продовжити або розірвати угоду.

На сучасному етапі розвитку міжнародного приватного права принцип автономії волі контракту, що полягає у погодженні самими сторонами вибору закону, який регулюватиме відносини, що виникають з цього договору, є домінуючим у правових системах більшості країн світу [104, с.12]. В контексті відносин з надання міжнародної технічної допомоги важливе значення мають питання чи вправі сторони вибрати будь-яку національно-правову систему чи обмежені вибором закону. Договір з надання міжнародної технічної допомоги є приватним за своєю природою. Відповідно донор і реципієнт можуть самостійно визначитися, яким законодавством послуговуватимуться при врегулюванні своїх взаємовідносин.

Колізійні прив'язки, що застосовуються до визначення прав та обов'язків сторін у зовнішньоекономічних договорах (контрактах), застосовуватися не можуть. На нашу думку, до визначення прав та обов'язків сторін за договором про надання міжнародної технічної допомоги, коли сторони не вказали належне право, має застосовуватись прив'язка до законодавства країни місцезнаходження сторони, що здійснює реалізацію проекту (програми).

На посилення тенденції розвитку законодавства у галузі колізійного регулювання питань договірних відносин у напрямі поширення начал автономії волі та найбільш тісного зв'язку звертає увагу В. І. Кисіль. По-перше в такий спосіб досягається мета лібералізації колізійних прив'язок, встановлення гнучких колізійних правил. По-друге, слід вказати на те, що законодавство і доктрина багатьох країн виходять з того, що при автономному виборі права країни сторони можуть посилатися лише на матеріальні, але не колізійні норми цього права. Отже, чим ширше сфера дії принципу *lex voluntatis*, тим меншою є вірогідність зворотного відсилання. По-третє, такий підхід в цілому узгоджується з концепцією "тісного зв'язку". При цьому, однак, з метою запобігання наміру сторін відійти від правопорядку, найтісніше пов'язаного з правовідносинами, та вибору найбільш "вигідного" права в багатьох законах про міжнародне приватне право передбачено правило про недійсність вибору права, спрямованого на обхід закону [105, с.21].

Так у договорі про надання міжнародної технічної допомоги між донором та реципієнтом визначено такі права та обов'язки. Передусім донор зобов'язується передати об'єкт міжнародної технічної допомоги реципієнту в терміни і в обсязі відповідно до умов, передбачених у договорі. Як правило, це - 2-4 місяці з моменту прийняття рішення про надання гранту. Донор не має права змінювати вказані умови в односторонньому порядку.

Донор не має права втручатися в діяльність реципієнта, яка пов'язана з реалізацією такого договору. Проте не вважаються втручанням у діяльність реципієнта передбачені договором заходи, в межах яких донор здійснює контроль за цільовим використанням ресурсів допомоги та належним виконанням календарного плану роботи реципієнта. Донор не має права вимагати у реципієнта відомостей, не передбачених договором.

Слід також зауважити, що донор має право зупинити надання коштів за програмою (проектом) міжнародної технічної допомоги у разі порушення реципієнтом встановлених строків звітності, а також в інших випадках, що передбачені договором.

Права та обов'язки реципієнта обумовлені змістом договору про міжнародну технічну допомогу та його метою. Обов'язок цільового використання ресурсів, отриманих реципієнтом від донора, має важливе для нього значення. Адже у разі нецільового використання міжнародної технічної допомоги реципієнтом він може бути зобов'язаний відшкодувати донорові вартість переданого йому майна в рамках міжнародної технічної допомоги.

Реципієнт зобов'язується проводити роботи, визначені календарним планом, в повному обсязі і у встановлені договором строки. Заборона використання реципієнтом коштів та цінностей, наданих донором на інші цілі, є базовим принципом усіх договорів про надання міжнародної технічної допомоги, зокрема грантових договорів.

Реципієнт веде роздільний облік цінностей, отриманих на підставі договору про надання міжнародної технічної допомоги, від засобів та майна, якими він володіє і користується. Бухгалтерська звітність стосовно реалізації проекту чи програми міжнародної технічної допомоги ведеться відповідно до чинного законодавства, яке регулює даний вид діяльності.

Звітність має важливе значення для обох сторін, особливо для донора. Адже мета донора – цільове використання коштів та інших цінностей, які він надає реципієнту для досягнення певної суспільно-корисної мети, викладеної у проекті (програмі). Тому положення про звітність включаються до усіх договорів про надання міжнародної технічної допомоги. Порядок звітності може встановлюватися у вигляді кінцевого звіту по проекту (програмі) або ж включати також і проміжні звіти (головно, у випадках значного обсягу ресурсів, що передаються та тривалості самого проекту чи програми). Звіти повинні відображати хід виконання проекту та містити обсяг інформації достатній для оцінки ходу виконання проекту. Контроль за використанням коштів та майна, а також календарного плану робіт здійснюється донором на основі звітів та первинних облікових документів.

Обов'язком реципієнта після досягнення мети, на яку був орієнтований проект чи програма міжнародної технічної допомоги, є повернення коштів, які залишилися на окремому рахунку, відкритому для конкретного проекту (програми).

Реципієнт зобов'язаний негайно інформувати донора про неможливість одержати очікувані результати або про недоцільність продовження робіт по проекту, а також про результати проекту, що мають ознаки патентоспроможності або комерційного використання. Так у договорі між донором та реципієнтом встановлено, що сторони можуть передбачати умову (про конфіденційність

інформації, про суть винаходу, відкриття, ноу-хау та інше), можливості подвійного застосування отриманих результатів роботи протягом терміну реалізації проекту.

Умовою договорів з надання міжнародної технічної допомоги є кошторис витрат як додаток до договору. У кошторисі повинний бути передбачений постатейний розподіл коштів гранту на здійснення заходів відповідно до проекту, на який виділений грант, а також усі податки, що підлягають сплаті. Кошти повинні витрачатися відповідно до кошторису проекту і бюджету організації. Перерозподіл кошторису може бути здійснений лише з письмового дозволу донора.

У календарному плані передбачається графік здійснення заходів щодо проекту, а також порядок і терміни виплати коштів гранту і надання звітів про їхнє використання. У технічному завданні зазвичай вказуються результати, що повинні бути досягнуті на проміжних етапах і по закінченні проекту. Договір і додатки підписуються обома сторонами - донором і реципієнтом.

Таким чином, істотними умовами договору про надання міжнародної технічної допомоги є:

- предмет (вид та обсяг допомоги);
- мета, для досягнення якої надаються ресурси та послуги;
- права та обов'язки донора та реципієнта;
- строк надання допомоги (наприклад, одноразова передача або протягом певного строку);
- порядок координації надання міжнародної технічної допомоги;
- календарний графік здійснення заходів для реалізації проекту міжнародної технічної допомоги;
- порядок використання переданого обладнання або порядок його придбання;
- порядок звітності перед донором;
- відповідальність сторін за нецільове використання допомоги;
- кошторис витрат на реалізацію проекту;
- інші умови, стосовно яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди.

Часто у договорі про грант донор включає пункт про те, що реципієнт зобов'язується на продукції, створені за кошти донора, вказувати найменування донора як організації, яка надала кошти на її створення. Практика свідчить, що податкові органи інколи сприймають таку вказівку як приховану рекламу (спонсорство). Тому важливо, щоб при згадуванні донора було зазначено про благодійні цілі, досягнуті у результаті використання отриманих коштів (соціальна реклама).

В ст. 11 Закону України "Про рекламу" від 3 липня 1996 року № 270 міститься таке положення: "Особи, які здійснюють на безоплатній основі діяльність щодо виробництва і розповсюдження соціальної рекламної інформації, передачі свого майна (в тому числі коштів) іншим особам для виробництва і розповсюдження соціальної рекламної інформації, користуються пільгами, передбаченими законодавством про благодійну діяльність".

На практиці трапляються випадки, коли податкові органи сприймають повідомлення про донора на друкованих примірниках, виготовлених за кошти гранту як рекламу, оскільки там наявні контактні телефони або адреса донора. У цьому випадку вся сума переданих коштів розглядається як спонсорський внесок,

прибуток від надання рекламних послуг і обкладається податком на прибуток.

Враховуючи вищенаведене та з метою недопущення таких випадків, пропонуємо ст. 11 Закону України “Про рекламу” доповнити частиною другою такого змісту: “Не може вважатися прибутковою діяльністю, пов’язана з розповсюдженням соціальної рекламної інформації, яка здійснюється в рамках надання міжнародної технічної допомоги”.

Реципієнт міжнародної технічної допомоги у межах затвердженого кошторису витрат має право за узгодженням із донором залучати третіх осіб до виконання робіт та надання послуг, передбачених календарним планом робіт, за умови неможливості виконання даних робіт лише реципієнтом. Обсяг робіт, які виконуються третіми особами, як правило, не повинен перевищувати половини гранту.

В контексті розгляду питання цього розділу слід звернути увагу на порядок укладення таких договорів. У більшості випадків спершу іноземний фонд або, скажімо, благодійна організація оголошує конкурс на отримання гранту або інших ресурсів. Після кінцевого терміну подачі заявок фонд розглядає усі заявки, що надійшли до нього, і вирішує питання про надання гранту (грантів) чи інших ресурсів певному заявнику на основі відповідності поданих документів умовам конкурсу. Після офіційного рішення про надання гранту донор укладає з реципієнтом договір про надання міжнародної технічної допомоги. По суті, стадія погодження умов договору якщо не відсутня повністю, то зводиться до мінімуму, адже усі умови договору, як правило, наперед обумовлюються у положенні про конкурс.

Важливе значення має також мета, тобто безпосередній правовий результат, якого намагаються досягти сторони при укладенні договору про надання міжнародної технічної допомоги. За цим критерієм договір про надання міжнародної технічної допомоги можна відмежувати від інших цивільно-правових договорів. Тобто мета даного договору ототожнюється зі змістом зобов’язальних правовідносин, які виникають на основі договору про надання міжнародної технічної допомоги.

Різновидом цивільно-правового договору про надання міжнародної технічної допомоги є договір про грант або грантовий договір (від. англ. “grant” - подарунок, дотація, безоплатна позика). Критерієм виділення даного договору є його предмет, а саме фінансові ресурси, що передаються за цим договором. Як уже згадувалося у першому розділі, поняття грантового договору не визначене у чинному законодавстві України, хоча спроба введення його дефініції була зроблена в Указі Президента “Про міжнародну технічну допомогу”, що не набув правової сили. Слід зауважити, що даний договір є найпоширенішим видом надання міжнародної технічної допомоги Україні.

На нашу думку, зміст грантового договору можна визначити так: “За договором про надання гранту, іноземна держава, міжнародна організація, фізична чи юридична особа-нерезиденти (грантодавець) зобов’язуються передати на безповоротній основі фізичній чи юридичній особі-резиденту (грантоодержувач) фінансові ресурси для реалізації цілей, визначених програмою, проектом міжнародної технічної допомоги”.

Грантоодержувач часто має право розподілу гранту між іншими громадськими організаціями. У такому разі для урегулювання відносин між первинним і вторинними грантоодержувачами укладається договір субгранту. Але ця ситуація об'єктивно є передумовою іншої теоретичної та практичної проблеми, а саме - чи будуть фінансові ресурси, що надаються за договором субгранту, вважатися міжнародною технічною допомогою, якщо вони, по суті, передаються резидентом України (первинним грантоодержувачем). Звідси виникає питання щодо звільнення цих ресурсів від оподаткування як об'єкта такої міжнародної технічної допомоги. Як видається, у відносинах між первинним та вторинним грантоодержувачем, де перший відіграє роль грантодавця стосовно другого, присутні елементи відносин представництва між іноземним грантодавцем та первинним грантоодержувачем. Адже іноземний грантодавець, як правило, чітко визначає параметри дій українського партнера, а саме - критерії, за якими частини гранту можуть передаватися іншим організаціям і встановлює процедуру, згідно з якою приймається рішення про виділення коштів з гранту, і, що найголовніше, уповноважує грантоодержувача діяти від імені грантодавця та вчиняти будь-які дії для досягнення мети, передбаченої програмою (проектом). Отже, українським громадським організаціям-грантоодержувачам слід укладати договори субгранту з вказівкою, що кошти передаються не від їхнього імені, а від імені іноземного грантодавця. Підставою для надання субгранту у такому разі має бути договір доручення, виданий іноземним грантодавцем або умова про можливість укладення договору субгранту в договорі про надання гранту. Якщо ж у договорі субгранту не зазначити відносини доручення або посилання на відповідний договір про надання гранту, то такий договір можна буде розглядати як цільове фінансування. У такому разі контролюючі органи будуть вправі позбавити субгрант пільгового режиму оподаткування.

Міжнародна технічна допомога у вигляді грантів набуває дедалі більшого поширення. Призначення грантів доволі різне. Найчастіше це сприяння науковим дослідженням, оволодіння новими технологіями, розробці проектів тощо. Але останнім часом за допомогою грантів здійснюється реалізація також інших цілей, в тому числі конкретних проектів, спрямованих на вирішення соціально-економічних завдань. Яскравим прикладом є участь територіальної громади міста Прилуки в українсько-британському проекті Європейського Союзу "Змінимо своє життя й оточуючих". Фінансовою основою реалізації зазначеного проекту був вигреш міжнародного гранту в розмірі 1000 євро. Експерти проекту розглянули шість розробок, представлених головами комітетів самоорганізації населення, товариств, співвласників багатоквартирних будинків, житлових кооперативів міста. Перемогу здобув проект, який передбачав облаштування дитячого майданчику фактично на околиці міста [106].

Експерти Європейської комісії, представники британської компанії "Бізнес Ін Фокус" та Київського центру муніципальних реформ визнали його найкращим. Вигреш такого міжнародного гранту, участь міста в україно-американській програмі партнерства громад з питань житлово-комунального господарства свідчить про системний характер заходів у сфері надання міжнародної технічної допомоги у вигляді грантів. На наш погляд, сфера використання міжнародних грантів

поширюватиметься й надалі. Це пояснюється можливістю широкого застосування гранту як форми міжнародної допомоги у всіх областях суспільного життя та економіки. З іншого боку, змагальний характер отримання гранту дає можливість сприяти реалізації прогресивніших проектів, спрямованих на вирішення актуальних проблем соціально-економічного характеру.

§3. Виконання договору про надання міжнародної технічної допомоги

До реалізації програм (проектів) міжнародної технічної допомоги крім сторін можуть залучатися інші передбачені законодавством суб'єкти, зокрема виконавці програм (проектів) надання міжнародної технічної допомоги, спеціально уповноважений орган чи, як зазначено в постанові Кабінету Міністрів України “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги”, бенефіціар та уповноважена особа бенефіціара. Слід зауважити, що участь даних суб'єктів потрібна у разі виконання програм (проектів) на підставі міжнародних договорів України, коли застосовується централізована система залучення, використання та моніторингу технічної допомоги.

Реалізацію програм міжнародної технічної допомоги здійснюють виконавці, а саме - відповідні організації. Порядок акредитації таких організацій до прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 року №153 “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги” здійснювався відповідно до Положення про порядок акредитації організацій, що забезпечують реалізацію програм і проектів міжнародної технічної допомоги, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 1999 року №170. Згідно з цим Положенням, забезпечують реалізацію цих програм такі організації, що репрезентують державні, недержавні та міжнародні установи, які уклали договір з донором і співпрацюють за цим договором у межах програми з центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями України згідно з чинними міжнародними договорами та актами законодавства України.

Отже, щоб такі організації були правомочними забезпечувати реалізацію програм вони повинні пройти акредитацію, тобто державну реєстрацію програми у Національному агентстві з питань розвитку та європейської інтеграції. Для акредитації необхідно подати в Національне агентство відповідні документи мовою оригіналу з обов'язковим офіційним перекладом українською мовою. Після розгляду цих документів Національне агентство приймає рішення про акредитацію організації, після чого видає свідоцтво встановленого зразка, що є підставою для виготовлення печаток і штампів організації, а також є підтвердженням її статусу як такої.

З прийняттям постанови Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 року №153 “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги” Положення про порядок акредитації організацій, що забезпечують реалізацію програм і проектів міжнародної технічної допомоги, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 1999 року №170 втратило свою чинність. На сьогодні акредитацію організацій, що забезпечують реалізацію програм і проектів міжнародної технічної допомоги називають акредитацією виконавців, яким присвячений окремий розділ (пункти 30-42) в Постанові Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 року №153.

Визначення поняття виконавців та порядок їх акредитації передбачені також і в проекті Закону України “Про міжнародну технічну допомогу”. В Проекті передбачено, що акредитація виконавців проводиться у порядку, встановленому

Кабінетом Міністрів України. Підставою для акредитації виконавців є державна реєстрація проектів (програм) міжнародної технічної допомоги. Акредитований виконавець має право на відкриття в установах банків України рахунків у національній та іноземній валюті для реалізації програм (проектів) міжнародної технічної допомоги, а також на виготовлення спеціальних печаток і штампів.

Необхідно зазначити, що з метою цільового використання міжнародної технічної допомоги, яку отримували міністерства, інші центральні органи та місцеві органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації всіх форм власності, розпорядженням Президента України від 30 листопада 2000 року №361/2000-рп була утворена Комісія з перевірки використання міжнародної технічної допомоги. Даним розпорядженням був затверджений склад комісії.

До виконання проекту чи програми міжнародної технічної допомоги, яка надається за міжнародними договорами України і до якої застосовується процедура, передбачена Постановою Кабінету Міністрів №153, повинен залучатися бенефіціар. Бенефіціар - це центральний орган виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласна, Київська, Севастопольська міська держадміністрація, до компетенції якої належить реалізація державної політики у відповідній галузі чи регіоні, де передбачається впровадження проекту (програми), що заінтересована в результатах виконання проекту (програми), але безпосередньо не одержує міжнародну технічну допомогу.

Інститут бенефіціара виконує як ініціативну так і контролюючу роль. Аспект ініціативності полягає у тому, що, відповідно до законодавства, бенефіціар подає запити, на підставі яких Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції, виходячи з узгоджених з донорами стратегічних програм, формує щорічні програми.

Контролююча роль виявляється в обов'язку бенефіціара згідно із законодавством здійснювати нагляд за цільовим використанням міжнародної технічної допомоги реципієнтом протягом терміну реалізації проекту (програми). У разі виявлення бенефіціаром порушень реципієнтами законодавства та міжнародних договорів України, нецільового використання міжнародної технічної допомоги під час реалізації проектів (програм), а також незадовільних результатів моніторингу проекту (програми) Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції зобов'язане порушити перед донорами питання щодо призупинення реалізації проекту (програми) до усунення реципієнтами виявлених порушень або повного його припинення. До контролюючих функцій бенефіціара входить також його участь у поточному та заключному моніторингу проекту (програми).

Для характеристики правового статусу бенефіціара як учасника відносин по залученню та використанню міжнародної технічної допомоги слід згадати, що саме бенефіціар уповноважений подати звернення про реєстрацію проекту (програми) у тому випадку, коли реципієнти утворюються як юридичні особи або визначаються на конкурсній основі під час реалізації проекту. На практиці досить часто реципієнти скаржаться на бюрократичність процедури стосовно залученню бенефіціара, недоцільність існування такого інституту.

Як уже згадувалося, бенефіціар бере участь у відносинах по використанню лише тих проектів та програм, які реалізуються на підставі міжнародних договорів

України. Але можна припустити таку ситуацію, коли донор буде зацікавлений у проведенні моніторингу реалізації його проекту сторонньою стороною. У такому разі видається доцільним передбачити у законодавстві право донора, який надає технічну допомогу реципієнту за прямими договорами, звертатися до Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції про призначення бенефіціара для проведення як поточного, так і заключного моніторингу проектів.

Однак бенефіціар не вправі забезпечувати реалізацію проекту (програми), оскільки на нього, згідно з законодавством, покладена реалізація державної політики у відповідній галузі та регіоні, де передбачається впровадження проекту (програми), він також заінтересований в результатах виконання проекту (програми), але безпосередньо не одержує міжнародну технічну допомогу. Тому функції стосовно забезпечення можуть покладатися лише на виконавця.

Визначення виконавця програми міститься в проекті Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” та в Постанові Кабінету Міністрів України “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги”. Відповідно до проекту Закону України “Про міжнародну технічну допомогу”, виконавець – це будь-яка особа (резидент або нерезидент), що на підставі угоди, укладеної з донором або уповноваженою донором особою, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, забезпечує реалізацію проекту (програми) міжнародної технічної допомоги у порядку, передбаченому цим Законом. Більш спрощене визначення міститься в Постанові Кабінету Міністрів України “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги”, де зазначається, що виконавець – будь-яка особа (резидент або нерезидент), що має письмову угоду з донором або уповноваженою донором особою та забезпечує реалізацію проекту (програми). При цьому не конкретизується чи можуть бути виконавцями як юридичні, так і фізичні особи. На нашу думку, з урахуванням відсутності такого обмеження, виконавцем може бути й фізична особа. Треба зазначити, що на практиці такі випадки є досить частими.

Як в проекті, так і в постанові зазначено, що виконавцем може бути будь-яка особа (резидент або нерезидент). Однак таке широке розуміння виконавця має насторожувати. Тому законодавець повинен дати вичерпний перелік виконавців, на яких покладено реалізацію проектів (програм).

Як зазначено в декреті Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” від 25 листопада 1993 року, до резидентів відносяться:

- фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання на території України, у тому числі ті, що тимчасово перебувають за кордоном;
- юридичні особи, суб’єкти підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи (філії, представництва тощо), з місцем знаходження на території України, які здійснюють свою діяльність на підставі законів України;
- дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва України за кордоном, які мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також філії та представництва підприємств і організацій України за кордоном, що не здійснюють підприємницької діяльності.

До нерезидентів відносяться:

- фізичні особи (іноземні громадяни, громадяни України, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання за межами України, у тому числі ті, що тимчасово перебувають на території України;
- юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи (філії, представництва тощо), з місцем знаходження за межами України, які створені й діють відповідно до законодавства іноземної держави, у тому числі юридичні особи та інші суб'єкти підприємницької діяльності з участю юридичних осіб та інших суб'єктів підприємницької діяльності України;
- розташовані на території України іноземні дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва, міжнародні організації та їхні філії, що мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також представництва інших організацій і фірм, які не здійснюють підприємницької діяльності на підставі законів України.

Якщо виконавець – це будь-яка особа - резидент або нерезидент, то сюди ми можемо віднести всі ці види резидентів і нерезидентів, що передбачає декрет Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю”. Серед них до резидентів (нерезидентів) належать дипломатичні представництва, функції яких застосовувалися у зовсім інших сферах. Відтак, щоб не завдати шкоди державі і суспільству незаконними діями виконавців, необхідно в законодавстві чітко передбачити, хто саме може бути виконавцем, який забезпечує реалізацію проекту (програми) щодо надання міжнародної технічної допомоги.

Відповідно до чинного законодавства, до фізичних осіб відносяться громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства. Відповідно до Конституції України, громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. А іноземці й особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами та свободами і також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами.

На нашу думку, на фізичну особу може бути покладено реалізація проекту як виконавця проекту програми. Вона може працювати в рамках проектів міжнародної технічної допомоги, надаючи професійні послуги чи інші види діяльності незалежного характеру, зокрема, наукової, літературної, освітньої, викладацької, технічної, або іншої діяльності в рамках міжнародних проектів. Доходи, одержані громадянами, які мають постійне місце проживання в Україні, підлягають оподаткуванню прибутковим податком з громадян, в порядку визначеному Декретом Кабінету Міністрів України "Про прибутковий податок з громадян". Також необхідно звертати увагу при виборі виконавця фізичної особи на його правосуб'єктність.

Фізична особа, щоб набути статусу виконавця повинна пройти акредитацію. І відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги”, виконавці (фізичні особи - нерезиденти) підлягають акредитації у встановленому законодавством порядку. Відтак необхідно з'ясувати питання: чи виконавцями можуть бути фізичні особи – нерезиденти, а також порядок акредитації фізичних осіб-нерезидентів. На жодне з цих питань немає відповіді в чинному законодавстві.

Виходячи з визначення виконавця в Постанові Кабінету Міністрів України “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги” та порядку акредитації виконавців, можна зробити висновок, що між ними є певні суперечності. Тому слід чітко включити до кола виконавців фізичних осіб та розробити порядок акредитації для виконавців фізичних осіб або їх акредитацію проводити за аналогією з акредитацією виконавців - юридичних осіб. На нашу думку, враховуючи визначення виконавця та перелік резидентів і нерезидентів, виконавцем може бути будь-яка фізична особа резидент або нерезидент.

До 2002 року, тобто до прийняття Постанови Кабінету Міністрів України “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги”, виконавцями були організації, що забезпечували реалізацію програм і проектів міжнародної технічної допомоги. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 8 лютого 1999 року №170 “Про затвердження положення про порядок акредитації організацій, що забезпечують реалізацію програм і проектів міжнародної технічної допомоги”, виконавцями були лише державні, недержавні та міжнародні організації, що уклали договір з донором з метою забезпечення реалізації програм (проектів).

Організації як виконавці з’явилися за аналогією із Законом України “Про благодійництво та благодійну допомогу”, хоча й водночас зазначалося, що фізичні і юридичні особи можуть займатися благодійництвом разом з відповідними благодійними організаціями, зареєстрованими у встановленому законом порядку. І оскільки в Законі України “Про благодійництво та благодійну допомогу” зазначалося, що однією із форм благодійництва є гуманітарна та інша матеріальна допомога, то законодавець з цих міркувань раніше функції виконавця покладав на ці організації.

На сьогодні ситуація виявилась складнішою, оскільки законодавством чітко не визначено коло як фізичних осіб, так і юридичних, які можуть бути виконавцями програм (проектів). Вважаємо, мова може йти лише про створення спеціальної юридичної особи для розпорядження безоплатною допомогою. Такою організацією може бути як прибуткова, так і неприбуткова організація. За браком спеціального законодавства про неприбуткові організації в Україні їхнім замінником може виступати громадська організація з відповідним статутними завданнями або благодійний фонд.

Отже, вважаємо за доцільне поняття виконавця в Постанові Кабінету Міністрів України “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги” та проекті Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” викласти в такій редакції: виконавець – це будь-яка фізична або юридична особа незалежно від форм власності, що уклала письмовий договір з донором і співпрацює за цим договором з бенефіціаром або спеціально уповноваженим органом, визначеним в міжнародному договорі.

Щоб виконавець був правомочним вчиняти будь-які дії щодо реалізації проекту (програми) міжнародної технічної допомоги, йому необхідно пройти акредитацію. Відповідно до статті 6 проекту Закону України “Про міжнародну технічну допомогу”, підставою для акредитації виконавців є державна реєстрація

проектів (програм) міжнародної технічної допомоги згідно із статтею 5 цього Закону . А саме - проекти (програми) міжнародної технічної допомоги підлягають обов'язковій державній реєстрації спеціально уповноваженим органом за зверненням реципієнта до донора – включенню цих проектів (програм) до Державного реєстру проектів (програм) міжнародної технічної допомоги у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Також, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги”, державна реєстрація проектів (програм) є підставою надання підтверджень щодо наявності відповідних пільг, привілеїв, імунітетів, передбачених законодавством та міжнародними договорами України.

Зареєстрований у встановленому порядку проект (програма) є підставою для акредитації виконавців. На жаль, Порядок проведення акредитації встановлений лише для юридичних осіб нерезидентів, що ускладнює процедуру забезпечення реалізації проекту (програми).

Для акредитації виконавців (юридичних осіб - нерезидентів) до Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції подаються:

- лист-звернення від донора щодо акредитації виконавця (юридичної особи - нерезидента), в якому зазначаються його назва, юридична адреса, адреса в Україні, телефон і факс, ім'я, прізвище, посада офіційного представника в Україні, списки українського та іноземного персоналу в Україні;
- легалізоване згідно з вимогами законодавства України доручення про надання повноважень представляти виконавця (юридичну особу - нерезидента) в Україні.

Акредитація виконавця (юридичної особи - нерезидента) підтверджується свідоцтвом за формою згідно з додатком 4 до названого Порядку, яке підписується уповноваженою особою Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції.

Свідоцтво про акредитацію виконавця (юридичної особи - нерезидента) проекту (програми) міжнародної технічної допомоги видається на термін дії договору (контракту) або проекту (програми).

Зазначене свідоцтво є:

- підтвердженням статусу виконавця (юридичної особи - нерезидента) як такого, що забезпечує реалізацію проекту (програми) відповідно до положень міжнародного договору України;
- підставою для звернення в установленому порядку щодо виготовлення спеціальних печаток і штампів виконавця, відкриття відповідних спеціальних рахунків в уповноважених банках України, що використовуються для впровадження проектів (програм), одержання спеціальних службових карток і номерних знаків транспортних засобів для виконавців та їх іноземних працівників, інших спрямованих на реалізацію проекту (програми) дій, передбачених законодавством.

В акредитації може бути відмовлено у разі:

- невідповідності поданих документів вимогам законодавства;
- виявлення у поданих документах недостовірної інформації.

Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції має право анулювати рішення про акредитацію виконавця (юридичної особи - нерезидента) у

разі:

- офіційного звернення виконавця (юридичної особи - нерезидента) щодо анулювання рішення про акредитацію;
- припинення дії контракту на виконання проекту (програми);
- анулювання рішення про державну реєстрацію проекту (програми);
- наявності інших підстав, передбачених законодавством.

Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції протягом 5 робочих днів з моменту анулювання рішення про акредитацію виконавця (юридичної особи - нерезидента) зобов'язане повідомити про це зазначеного виконавця, МЗС, МВС, Державну податкову адміністрацію та донора.

Після повідомлення щодо анулювання рішення про акредитацію виконавця (юридичної особи - нерезидента) цей виконавець або уповноважена ним особа зобов'язана у 10-денний термін повернути до Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції свідоцтво про акредитацію виконавця (юридичної особи - нерезидента) проекту (програми) міжнародної технічної допомоги, подати довідку про закриття рахунку в уповноваженому банку та передати до МВС спеціальну печатку і штамп.

Виконавці (фізичні особи - нерезиденти) підлягають акредитації в установленому законодавством порядку. Враховуючи законодавчу неврегульованість акредитації виконавців фізичних осіб, пропонуємо ст.11 Проекту Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” доповнити частиною другою в такий редакції: “Існуючий порядок акредитації юридичних осіб поширюється і на реципієнтів та виконавців фізичних осіб”.

Реципієнт, який безпосередньо отримує ресурси технічної допомоги від іноземного донора, може у випадках, передбачених договором про надання такої допомоги або в окремому договорі, доручити реалізацію усього проекту чи його окремих заходів виконавцям. В даному випадку реципієнт укладає договір з виконавцем про виконання проекту (програми). Відповідно щодо вищенаведеного визначення письмову угоду з виконавцем може укласти донор, однак донор може уповноважити й реципієнта на вчинення таких юридичних дій. На практиці такі письмові угоди з виконавцем укладає, як правило, реципієнт. Але треба пам'ятати, що для правомірності укладення розглядуваних угод реципієнтом необхідна наявність відповідної уповноважуючої норми у договорі про надання міжнародної технічної допомоги між донором та реципієнтом.

Ще одним позитивним моментом є те, що сторони під час виконання договорів чи реалізації програм повинні забезпечувати цільове використання міжнародної технічної допомоги та діяти в рамках дотримання законодавства і договорів при її використанні. Наприклад, реципієнт повинен забезпечувати:

- цільове використання міжнародної технічної допомоги під час реалізації проектів (програм);
- зарахування на баланс матеріальних цінностей, що надійшли в рамках проектів (програм), протягом 10 календарних днів.

Інша ж сторона, бенефіціар, своєю чергою здійснює нагляд за цільовим використанням міжнародної технічної допомоги реципієнтом протягом терміну реалізації проекту (програми).

У разі виявлення порушень реципієнтами законодавства та міжнародних договорів України щодо нецільового використання міжнародної технічної допомоги під час реалізації проектів (програм), незадовільних результатів моніторингу проекту (програми) Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції зобов'язане порушити перед донорами питання про призупинення реалізації проекту (програми) до усунення реципієнтами виявлених порушень або повного його припинення.

Викликає інтерес також досвід Російської Федерації щодо порядку надання міжнародної технічної допомоги. Відповідно до законодавства Російської Федерації, процедура реєстрації проектів та програм технічної допомоги введена для досягнення таких цілей:

1). забезпечення державного контролю за діяльністю російських некомерційних організацій, які функціонують за рахунок іноземних донорів (“встановлення відповідності заявлених проектів і програм технічної допомоги національним пріоритетам”).

2). надання податкових пільг лише тим одержувачам допомоги, які, на думку реєструючого органу, здійснюють корисну діяльність (“проекти, які відповідають національним пріоритетам”).

З цим пов'язано надання для реєстрації проекту з-поміж інших документів зобов'язання органу місцевого самоврядування чи органу виконавчої влади суб'єкта Російської Федерації контролювати цільове використання гранту. Без реєстрації проектів, які виконуються за рахунок гранту в якості проектів технічної допомоги, податкові пільги некомерційним організаціям не передбачені. Іншими словами, некомерційні організації поставлені в таке становище, за якого реєстрація необхідна передусім їм самим. Після реєстрації організацією програм і проектів надання технічної допомоги вона користується пільгами щодо податку на прибуток, податку на додану вартість, податку на майно підприємства, податку на користувачів автомобільних доріг, податку з власників транспортних засобів, сплаті митних платежів.

Реєстрація проектів міжнародної технічної допомоги здійснюється Комісією з питань міжнародної технічної допомоги, яка створена при Уряді Російської Федерації. Реєстрацію проектів і програм міжнародної технічної допомоги можуть здійснювати як самі донори (грантодавці), так і отримувачі безповоротної технічної допомоги.

У зв'язку з цим розглянемо три ситуації.

Перша ситуація – коли донор сам реєструє програму чи проект технічної допомоги у всіх своїх грантоодержувачів	
Дії донора	Дії некомерційної організації
Донор, який надав грант, знає про те, що проекти та програми безповоротної допомоги необхідно реєструвати. Більше того, на момент подачі в Комісію заяви про реєстрацію своєї програми він вже знав всіх своїх грантоодержувачів, і включив у свою заяву прохання видати	Некомерційній організації взагалі не доводиться вживати будь-яких заходів для реєстрації свого проекту в Мінекономіки. Їм необхідно дочекатись, коли їхні організації надішлють посвідчення, прийняти його у продовж трьох місяців з дати видачі на баланс (

цим організаціям посвідчення одержувачів технічної допомоги	зареєструвати на спеціальному балансовому рахунку); надіслати в податкову інспекцію, яка контролює фінансову діяльність організації повідомлення про одержання посвідчення, що буде підставою для надання організації всіх податкових пільг
Друга ситуація	
Дії донора	Дії некомерційної організації
Донор зареєстрував свою програму технічної допомоги у єдиному реєстрі, який веде Мінекономіки Російської Федерації. Але на момент подачі заяви він не знав ще, хто одержувач його “технічної допомоги” або з якихось інших причин не вказав цього у своїй заяві на ім’я голови Комісії	Некомерційні організації доведеться самій звертатись в Мінекономіки із заявою про видачу їй посвідчення одержувача технічної допомоги. Але спочатку необхідно дізнатися у донора реєстраційний номер і точне найменування проекту чи програми, в рамках якої організація одержала грант, а також зібрати повний пакет документів, необхідних для реєстрації
Третя ситуація – програму реєструє сам грантоодержувач	
Дії донора	Дії некомерційної організації
Донор взагалі не зареєстрував свою програму технічної допомоги в реєстрі Мінекономіки Російської Федерації	В цьому випадку організації доведеться зібрати всі необхідні документи для реєстрації. Причому, заява на ім’я Голови Комісії повинна вміщувати два прохання одночасно: 1). про реєстрацію програми; 2). про видачу посвідчення. Проте, якщо в період з 12 травня 1999 року по даний момент організація одержала декілька грантів від одного і того ж донора, краще в одній заяві просити зареєструвати відразу всі програми, які були профінансовані цим донором за вказаний період. На кожний проект організації буде видане окреме посвідчення технічної допомоги

Ще одним учасником аналізованих відносин є так звана відповідальна особа, яку визначається Постановою Кабінету Міністрів України №153 як фізична особа, призначена реципієнтом (бенефіціаром) для організації робіт, пов'язаних з реалізацією проекту (програми), та яка безпосередньо готує звіти для подання Міністерству економіки та з питань європейської інтеграції. Відтак, роль

відповідальної особи полягає у наданні послуг стосовно організації робіт, що передбачені у проекті (програмі).

Крім того постає питання щодо права реципієнта визначати таку особу без погодження з донором. Розглядувана Постанова Кабінету Міністрів України не містить вимоги такого погодження, проте ми вважаємо відсутність такого положення негативним фактором. Адже донор, надаючи, скажімо, фінансові ресурси реципієнту, покладається на авторитет та досвід реципієнта і саме ці критерії обумовлюють вибір донором реципієнта. Своєю чергою реципієнт після одержання міжнародної технічної допомоги може цілком правомірно (звичайно, якщо це не заборонено у договорі про надання міжнародної технічної допомоги) передоручити організацію заходів стосовно проекту відповідальній особі. Тому видається доцільним закріпити в майбутньому законі "Про міжнародну технічну допомогу" обов'язок реципієнта погоджувати питання призначення відповідальної особи з донором. Враховуючи вищенаведене, пропонуємо ст. 9 Закону України "Про міжнародну технічну допомогу" доповнити такими положенням: "У разі призначення відповідальної особи за цільове використання міжнародної технічної допомоги реципієнт зобов'язаний погоджувати кандидатуру з донором".

Як підсумок розділу подаємо розроблений Типовий договір "Про надання міжнародної технічної допомоги" [107].

За результатами положень другого розділу можна обґрунтувати такі висновки:

1. Автором формулюється поняття договору про надання міжнародної технічної допомоги. Договір про надання міжнародної технічної допомоги – правочин, за яким донор зобов'язується передати безоплатно певні ресурси, цінності з метою забезпечення підвищення соціального розвитку та науково-технічного рівня одержувача цієї допомоги (реципієнта), а реципієнт зобов'язується їх прийняти і використовувати відповідно до мети, визначеної сторонами.

2. Істотними умовами договору про надання міжнародної технічної допомоги є:

- предмет (вид та обсяг допомоги);
- мета, для досягнення якої надаються ресурси та послуги;
- права та обов'язки донора та реципієнта;
- строк надання допомоги (наприклад, одноразова передача або протягом певного строку);
- порядок координації надання міжнародної технічної допомоги;
- календарний графік здійснення заходів для реалізації проекту міжнародної технічної допомоги;
- порядок використання переданого обладнання або порядок його придбання;
- порядок звітності перед донором;
- відповідальність сторін за нецільове використання допомоги;
- кошторис витрат на реалізацію проекту;
- інші умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди.

3. Слід закріпити у законодавстві вимогу про те, що договір про надання міжнародної технічної допомоги повинен укладатися у письмовій формі.

Аналіз низки договорів про надання міжнародної технічної допомоги показав, що дуже часто вони містять відсилання до нормативних актів країни донора. У такому разі витяги з цих нормативних актів повинні додаватися до тексту договору як додатки. На нашу думку, таку ж вимогу слід застосовувати й до національних нормативних документів реципієнта.

4. Як видається, договори про надання міжнародної технічної допомоги можуть бути лише консенсуальними. Такий висновок базується на тому, що договори про надання міжнародної технічної допомоги мають бути укладені обов'язково у письмовій формі. Отже, момент виникнення прав і обов'язків у сторін за договором про надання міжнародної технічної допомоги збігається з часом досягнення згоди за всіма істотними умовами у визначеній законом формі.

5. Одним із критеріїв характеристики договору про міжнародну технічну допомогу є те, що, відповідно до законодавчого визначення міжнародної технічної допомоги, вона надається на безоплатній та безповоротній основі з метою підтримки економічних і соціальних реформ в Україні.

Безоплатність договору полягає в тому, що донор не має права вимагати у реципієнта еквівалентних дій майнового характеру. Також необхідно зазначити, що, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 року №153 “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги”, можна ще виділити таку особливість договору, як безповоротна основа. Це означає, що донор, надавши міжнародну технічну допомогу реципієнту, не може вимагати повернення технічної допомоги чи певне відшкодування за надані послуги, окрім випадків, прямо передбачених чинним законодавством. Наведене підкреслює безоплатний характер договору про надання міжнародної технічної допомоги.

6. Вважаємо за доцільне поняття виконавця в Постанові Кабінету Міністрів України “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги” та проекті Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” викласти в такій редакції: Виконавець – це будь-яка фізична або юридична особа незалежно від форм власності створена відповідно до чинного законодавства України, що уклала письмовий договір з донором і співпрацює за цим договором з бенефіціаром або спеціально уповноваженим органом, визначеним в міжнародному договорі.

7. Виконавці (фізичні особи - нерезиденти) підлягають акредитації в установленому законодавством порядку. Враховуючи законодавчу неврегульованість акредитації виконавців фізичних осіб, пропонуємо ст. 13 проекту Закону України „Про міжнародну технічну допомогу” доповнити частиною п'ятою в такій редакції: „Існуючий порядок акредитації юридичних осіб поширюється і на реципієнтів та виконавців фізичних осіб”.

8. Однією із спеціальних умов договору можна виділити об'єкт, куди може спрямовуватися міжнародна технічна допомога. Але, на жаль, ні проект закону ні Постанова Кабінету Міністрів України не визначають поняття об'єкту, що, на нашу думку, є прогалиною у регулюванні цих відносин. Крім того, в договорі повинна

вказуватися мета спрямування міжнародної технічної допомоги. Перелічені умови договору про надання міжнародної технічної допомоги є істотними. Тобто можна стверджувати, що за відсутності однієї з умов даний договір не вважається укладеним. Визначення таких умов здійснюється шляхом з'ясування змісту конкретного договору і чинного законодавства про міжнародну технічну допомогу.

9. Аналіз низки договорів про надання міжнародної технічної допомоги засвідчив, що дуже часто вони містять відсилання до нормативних актів країни донора. Відповідно до Угоди про Японський грант від 4 грудня 1996 року, передбачено, що консультативні послуги стосовно технічної допомоги забезпечуються згідно з контрактами, які укладаються відповідно до “Основних положень залучення консультантів позичальниками Світового банку та Світовим банком як установи-виконавця”, затверджених Банком у серпні 1981 року. У такому разі витяги з цих нормативних актів повинні додаватися до тексту договору як додатки. Вважаємо, таку ж вимогу слід застосовувати й до національних нормативних документів реципієнта.

10. Пропонуємо ст. 11 Закону України “Про рекламу” доповнити частиною другою такого змісту: “Не може вважатися прибутковою діяльністю, пов’язана з розповсюдженням соціальної рекламної інформації, яка здійснюється в рамках надання міжнародної технічної допомоги”.

11. На нашу думку, зміст грантового договору можна визначити в такій редакції: “За договором про надання гранту іноземна держава, міжнародна організація, фізична чи юридична особа-нерезиденти (грантодавець) зобов’язуються передати на безповоротній основі фізичній чи юридичній особі-резиденту (грантоодержувач) фінансові ресурси для реалізації цілей, визначених програмою, проектом міжнародної технічної допомоги”.

12. У відносинах між первинним та вторинним грантоодержувачем, де перший відіграє роль грантодавця стосовно другого, присутні елементи відносин представництва між іноземним грантодавцем та первинним грантоодержувачем. Тому вважаємо, що українським організаціям-грантоодержувачам слід укладати договори субгранту з вказівкою, що кошти передаються не від їхнього імені, а від імені іноземного грантодавця. Підставою для надання субгранту у такому разі має бути договір доручення, виданий іноземним грантодавцем або умова про можливість укладення договору субгранту в договорі про надання гранту. Якщо ж у договорі субгранту не зазначити відносини доручення або посилання на відповідний договір про надання гранту, то такий договір можна буде розглядати як цільове фінансування. У такому разі контролюючі органи будуть вправі позбавити субгрант пільгового режиму оподаткування.

13. Видається доцільним закріпити в майбутньому законі “Про міжнародну технічну допомогу” обов’язок реципієнта погоджувати питання призначення відповідальної особи з донором. Враховуючи вищевикладене, пропонуємо ст. 9 Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” доповнити такими положеннями: “У разі призначення відповідальної особи за цільове використання міжнародної технічної допомоги, реципієнт зобов’язаний погоджувати кандидатуру з донором”.

Розділ 3. Правові засоби стимулювання надання міжнародної технічної допомоги

§1. Правові форми заохочення реалізації проектів міжнародної технічної допомоги

Щоб деякою мірою заохочувати суб'єктів, які здійснюють міжнародну технічну допомогу, необхідно створити систему спеціальних заходів та пільговий режим, які стимулювали б здійснення міжнародної технічної допомоги. Пільговий режим, який встановлюється для здійснення програм міжнародної технічної допомоги, полягає в наданні пільг, привілеїв та імунітетів. Однією з таких пільг є звільнення від оподаткування міжнародної технічної допомоги. Прикладом цього можна назвати Лист Головної державної податкової інспекції України від 26.06.1996 року №06-214/10-4317 “Про звільнення від оподаткування міжнародної технічної допомоги”. Це, зокрема, стосується Угоди між Україною та США щодо ліквідації стратегічної ядерної зброї, а також запобігання розповсюдженню зброї масового знищення.

Відповідно до ст. IX зазначеної Угоди, матеріально-технічні засоби і послуги, придбання яких США здійснюють в Україні для виконання цієї Угоди, на території України не оподатковуються, з них не стягується мито, збори та аналогічні платежі, і такі податки, мито, збори та аналогічні платежі не переносяться для виплат на США будь-якою особою, яка придбає матеріально-технічні засоби або послуги для США в Україні. Проте є одна особливість, яка полягає в тому, що пільги щодо оподаткування надаються відповідно до Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” чи міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких дана Верховною Радою України. За згодою Верховної Ради України можуть надаватися також і інші пільги та привілеї. Законодавством також встановлюється певний порядок надання пільг і привілеїв.

Отже, важливу роль у залученні міжнародної технічної допомоги відіграють правові заходи заохочення. Неоднозначно вони оцінюються як в літературі, так і в законодавстві. Наголошується навіть на доцільності виділення “заохочувальних” правовідносин. На думку Г.Знаменського, у рамках цих правовідносин необхідно застосовувати заходи заохочення економічного характеру та інший позитивний правовий вплив [108, с.103]. Тому вдосконалення заходів заохочення посідає значне місце в механізмі правового регулювання відносин щодо залучення міжнародної технічної допомоги.

Залучення міжнародної технічної допомоги сприятиме розвитку економіки України, підвищенню технічного та якісного рівня виробництва, підвищенню наукового потенціалу, ліквідації існуючих диспропорцій і дефіцитів на ринку України. Надходження технічної допомоги в Україну також справляє позитивний вплив на реформування різноманітних сфер суспільного життя, вирішення соціальних проблем тощо. Тому практично усі держави, які зацікавлені в отриманні такої допомоги, створюють сприятливі правові умови для її залучення. Традиція надання сприятливого правового режиму технічній допомозі стала, як підкреслюється в Митному кодексі, міжнародним звичаєм, якого дотримуються усі цивілізовані держави [109]. Не винятком є й Україна, де міжнародній технічній допомозі надається спеціальний режим оподаткування та митного контролю, а

також деякі гарантії, які спрямовані на ефективне використання ресурсів, що надаються як технічна допомога та стимулювання діяльності у справі залучення такої допомоги.

В Україні не існує єдиного консолідованого акту, який би вмщував перелік усіх пільг та гарантій для діяльності у справі залучення та використання досліджуваної допомоги. Необхідно зазначити, що й інші країни пострадянського простору не виробили таких документів. Натомість існує багато різноманітних підзаконних нормативно-правових актів, які встановлюють конкретні методи стимулювання.

Система міжнародного заохочення залучення міжнародної технічної допомоги практикується в зарубіжних країнах вже протягом тривалого часу. В Україні, на жаль, лише починають запроваджувати певні заохочення та стимули, які мають своє закріплення лише в міжнародних договорах про надання міжнародної технічної допомоги та в листах митних і податкових служб. З метою врегулювання даних питань український законодавець підготував проект Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств””, де передбачив звільнення від податку міжнародної технічної допомоги, яка безоплатно надається донором реципієнту. Такі пільги також законодавець закріплює і в проекті Закону України “Про міжнародну технічну допомогу”. На жаль, на сьогодні немає чинного нормативного акту на рівні закону, який би вирішив ці питання та сприяв збільшенню залучення міжнародної технічної допомоги.

З метою розробки механізму звільнення від оподаткування та сплати мита, зборів та тарифів, який відображений у договорах про надання міжнародної технічної допомоги Україні, слід використати дві умови:

- необхідно, щоб виконавець програми надання міжнародної технічної допомоги України та реципієнт, визначений в рамках відповідної програми, мали відповідні пільги в процесі здійснення міжнародної технічної допомоги;
- передбачити в міжнародних договорах положення про надання пільг в галузі зборів та мита.

Виконавцями робіт в рамках надання міжнародної технічної допомоги Україні в багатьох випадках є іноземні суб'єкти. Винятком є лише ситуації, коли для надання міжнародної технічної допомоги створюються і реєструються в Україні спеціальні неприбуткові організації.

Необхідно розробити правовий механізм звільнення учасників виконання програм міжнародної технічної допомоги від сплати ввізного мита, податку на додану вартість, податку з доходів та інших податків та платежів.

В Митному кодексі України (ст. 67) підкреслюється, що митні пільги для міжнародних, міжурядових організацій та представництв іноземних держав при них, а також для персоналу цих організацій і представництв та членів сімей персоналу визначаються відповідними міжнародними угодами України. Крім того, міжнародним неурядовим організаціям, іноземним підприємствам, організаціям та їхніх представництвам, а також іноземним співробітникам цих підприємств, організацій і представництв та членам їх сімей митні пільги можуть бути надані законами України.

Механізм звільнення від оподаткування учасників надання міжнародної допомоги в частині податку на прибуток передбачає також і штрафні санкції за неналежне виконання. В проекті Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” сказано, що “у разі порушення цільового використання міжнародної технічної допомоги одержувач її зобов’язаний збільшити податкові зобов’язання, а також сплатити пеню, нараховану на суму отриманих пільг, виходячи з 120 відсотків облікової ставки Національного банку України, що діяла на день збільшення зобов’язань у встановленому законом порядку”.

Складніше виглядає ситуація із звільненням міжнародної технічної допомоги від податку на додану вартість. Закон України “Про податок на додану вартість” також визначає подвійний підхід у визначенні таких пільг, оскільки в ньому чітко не передбачено звільнення міжнародної технічної допомоги від оподаткування. Однак замість посилання на міжнародні договори діє лише загальне положення про звільнення від оподаткування міжнародної технічної допомоги, яка може бути віднесена до категорії благодійництва. З такої позиції виходять податкові органи, які своїми внутрішніми актами, прирівнюючи категорію міжнародної технічної допомоги до благодійництва, звільняють її від оподаткування.

Закон конкретизує, що звільняються від оподаткування операції з “безоплатної передачі товарів (робіт, послуг), у тому числі при їх ввезенні (пересиланні) на митну територію України, закладам науки, фізкультури і спорту, що утримуються за рахунок бюджетів; закладам дошкільної, початкової, середньої, професійно-технічної та вищої освіти, закладам охорони здоров’я, культури; релігійним, благодійним організаціям, зареєстрованим у порядку, встановленому законодавством, а також операції з безоплатної передачі таких товарів (робіт, послуг) набувачам (суб’єктам) благодійної допомоги відповідно до законодавства України”. Під безоплатною допомогою Закон розуміє надання товарів (робіт, послуг) набувачам благодійної допомоги без будь-якої грошової, матеріальної або інших видів компенсацій благодійній організації такими отримувачами або іншими особами, пов’язаними з ними. Порушення правила “безоплатності” прирівнюється до навмисного ухилення від оподаткування. Правила маркування та порядок розподілу товарів, отриманих як благодійна допомога, а також контролю за цільовим розподілом благодійної допомоги у вигляді конкретно наданих послуг або виконаних робіт встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Закон встановлює окремі винятки. Зокрема, не підлягають звільненню від оподаткування операції з подання благодійної допомоги у вигляді товарів (робіт, послуг), оподаткованих акцизним збором, цінних паперів, нематеріальних активів та товарів (робіт, послуг), призначених для використання у підприємницькій діяльності, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України.

Так звільняються від оподаткування в рамках програм технічної допомоги окремі операції, пов’язані із виконанням робіт щодо підготовки до зняття енергоблоків Чорнобильської АЕС з експлуатації та перетворення об’єкта “Укриття” на екологічно безпечну систему. До складу цих операцій входять:

- ввезення (пересилання) на митну територію та закупівлі на митній території України товарів (сировини, матеріалів, устаткування та обладнання);

- виконання робіт та надання послуг, що здійснюється в рамках міжнародної технічної допомоги.

Механізм отримання звільнень від податку на додану вартість для такого виду робіт викладено в листі Державної податкової адміністрації України від 26 грудня 1999 року “Про оподаткування податком на додану вартість проектів, які фінансуються Урядом США і безпосередньо пов’язані із зняттям з експлуатації енергоблоків ЧАЕС”. Цим листом засвідчено чинність Положення про порядок надання підтверджень щодо звільнення від оподаткування товарів, коштів, послуг та майна, що надходять в Україну за проектами Міжнародної програми ядерної безпеки для здійснення заходів, передбачених Угодою між Урядом України та Урядом США щодо підвищення експлуатаційної безпеки, зниження ступеня ризику експлуатації та зміцнення систем регулювання цивільних об’єктів в Україні від 25 жовтня 1993 року. Це ж положення передбачає, що право на одержання підтвердження щодо звільнення від оподаткування товарів, коштів, послуг та майна мають українські організації – одержувачі (реципієнти) товарів, коштів, послуг та майна, які безпосередньо мають контакт з уповноваженою донором організацією (підприємством, установою) – виконавцем програми (проекту). Вирішення питання підтвердження відношення ресурсів, які використовуються для виконання субпідрядів другої ланки в рамках проектів Міжнародної ядерної безпеки, може бути довідка – підтвердження, затверджена в додатках до Положення. Довідку видає спеціальна Агенція при Міністерстві економіки та з питань європейської інтеграції України для всіх вище названих організацій.

На підставі такої довідки державні податкові органи на місцях повинні застосовувати звільнення від оподаткування ПДВ операцій, які виконуються за проектами матеріально-технічної допомоги субпідрядниками другої ланки.

Аналогічні заходи щодо звільнення від сплати ПДВ по Чорнобильському проекту розробила Державна митна служба України. У червні 1999 року було затверджено Інструкцію про порядок контролю митними органами за справлянням під час митного оформлення товарів, увезених (пересланих) на митну територію України, та перерахуванням до бюджету податку на додану вартість. В інструкції сказано, що на період виконання робіт з підготовки до зняття і зняття енергоблоків Чорнобильської АЕС з експлуатації та перетворення об’єкта “Укриття” на екологічно безпечну систему звільняється від оподаткування ПДВ операції з ввезення (пересилання) на митну територію України товарів (сировини, матеріалів, устаткування та обладнання), як таке що виконується за кошти міжнародної технічної допомоги, що надається на безоплатній та безповоротній основі для подальшої експлуатації, підготовки до зняття та зняття енергоблоків Чорнобильської АЕС з експлуатації, перетворення об’єкта “Укриття” на екологічно безпечну систему та забезпечення соціального захисту персоналу Чорнобильської АЕС і населення міста Славутича. На відміну від попереднього положення Інструкція містить поширення цієї норми на інші програми міжнародної технічної допомоги. В ній підкреслюється, що у разі ввезення на митну територію України товарів у межах міжнародних договорів, належно ратифікованих Верховною Радою України, якими передбачено звільнення від оподаткування ПДВ, застосовуються норми міжнародних договорів.

Відповідно до Указу Президента України від 23 жовтня 2000 року N 1159 “Про Міністерство економіки України та за питань Європейської інтеграції України”, на Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України покладено обов’язок забезпечувати разом з іншими центральними органами виконавчої влади реалізацію державної політики у сфері економічного та технічного співробітництва з міжнародними організаціями, іноземними державами, відповідними міждержавними і регіональними організаціями, уповноваженими установами іноземних держав щодо реалізації економічних програм та проектів; вносити пропозиції щодо визначення пріоритетних напрямів та організовує в межах своїх повноважень роботу із залучення в економіку України іноземних кредитів, іноземних інвестицій, грантів, міжнародної технічної допомоги; координує заходи з розроблення і реалізації програм та проектів міжнародної технічної допомоги, проводить їх державну реєстрацію, здійснює моніторинг їхнього впровадження, контроль за додержанням умов реалізації таких програм та проектів. Крім того, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 року №153 “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги”, Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України видає свідоцтво та інші документи, які підтверджують пільги, привілеї та імунітети, визначені законодавством та міжнародними договорами України стосовно персоналу і організацій, що забезпечують реалізацію в Україні програм та проектів міжнародної технічної допомоги, у тому числі податкові, митні та інші пільги щодо обладнання, матеріалів і майна, які надходять у рамках співробітництва.

На сьогодні зроблено спробу законодавчо врегулювати питання пільг щодо оподаткування та митного оформлення. В проекті Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” зазначається, що міжнародна технічна допомога, операції з реалізації проектів (програм) міжнародної технічної допомоги звільняються від оподаткування, митних зборів та будь-яких інших зборів відповідно до законів України та міжнародних договорів України, які набрали чинності в установленому порядку.

Майно, призначене для забезпечення реалізації проекту (програми) міжнародної технічної допомоги, власником (розпорядником) якого протягом періоду реалізації цього проекту (програми) є донор, виконавець або інша особа переміщується через митний кордон України в режимі тимчасового ввезення, якщо це передбачено таким проектом (програмою). Митне оформлення та звільнення від оподаткування міжнародної технічної допомоги, операції з реалізації відповідних проектів (програм), а також митне оформлення майна, що переміщується через митний кордон України в режимі тимчасового ввезення, здійснюється за наявності відповідного підтвердження, яке видається на підставі державної реєстрації проекту (програми) міжнародної технічної допомоги у порядку, встановленому спеціально уповноваженим органом разом з центральними органами виконавчої влади, що забезпечують здійснення державної податкової і митної політики, державної політики у сфері зовнішніх зносин України.

У разі нецільового використання відчуження зазначеного майна (якщо це не передбачено проектом (програмою) міжнародної технічної допомоги) до закінчення

періоду реалізації цього проекту (програми) ввізне мито, податок на додану вартість та інші податки та збори (обов'язкові платежі) справляються в установленому законом порядку.

Таким чином, у заохоченні міжнародної технічної допомоги важливе місце посідають правові засоби. Вдосконалення організаційно правових засад залучення міжнародної технічної допомоги забезпечить приплив капіталовкладень в економіку України, підйом всіх галузей виробництва на вищий щабель розвитку, зміцнення наукового потенціалу.

Таким чином, якщо міжнародними угодами про гуманітарне і техніко-економічне співробітництво надаватиметься міжнародна технічна допомога, то проект (програма) такої допомоги повинен пройти державну реєстрацію у встановленому порядку. Тільки після проведення такої державної реєстрації кошти або майно, що надходять у вигляді міжнародної технічної допомоги будуть підлягати пільговому режиму оподаткування та митного оформлення в Україні.

Відтак внесення установи або організації до Реєстру неприбуткових установ (організацій) не є єдиною умовою спеціального режиму оподаткування, на чому наполягає С. Залесская [110].

Відповідно до пп. 4.2.13 п. 4.2 ст. 4 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств", до складу валового доходу не включаються кошти або майно, що надходять у вигляді міжнародної технічної допомоги, яка надається іншими державами відповідно до міжнародних угод, що набули чинності у встановленому законодавством порядку.

Пунктом 1.22 ст. 1 вказаного Закону визначено, що безповоротна фінансова допомога - це сума коштів, передана платнику податку згідно з договорами дарування, іншими подібними договорами, які не передбачають відповідної компенсації чи повернення таких коштів.

На підставі вищевикладених норм Державна податкова адміністрація у своєму листі від 26.07.2002 N 132/2/15-1210 роз'яснила, що оскільки міжнародна технічна допомога не спрямована на одержання валового доходу, то відображення таких операцій у податковому обліку не вимагається за Законом України "Про оподаткування прибутку підприємств". Тобто міжнародна технічна допомога не відображається у складі валового доходу, а витрати, здійснені для одержання такої міжнародної технічної допомоги, не відображаються у складі валових витрат та податкової амортизації.

Приміром, Львівському міському комунальному підприємству "Львівводоканал" надавалася міжнародна технічна допомога в рамках проекту "Покращення інфраструктури водопостачання м.Львова" (реєстр. картка №852 від 23.10.1998 р.). Проект передбачав програму організаційного, технологічного та технічного переоснащення Львівського МКП "Львівводоканал". Відповідно до Закону України від 22 травня 1997 року "Про оподаткування прибутку підприємств" вартість одержаної міжнародної технічної допомоги до валового доходу підприємства не включалося та податок на прибуток не сплачувався.

Щодо сплати податків та митних зборів, то законодавством не встановлено загальної норми про звільнення цінностей, що надходять в Україну як міжнародна технічна допомога, від сплати податків та митних платежів. Проект Закону "Про

міжнародну технічну допомогу" у ст. 8 пропонує закріпити загальну норму: " Міжнародна технічна допомога, здійснення її програм та проектів підлягають особливому режиму оподаткування, а саме: звільненню від податку на додану вартість, мита, інших податків та зборів (обов'язкових платежів), крім акцизного збору, від митних зборів відповідно до законів та міжнародних договорів України, які набрали чинності в установленому порядку".

На сьогодні цінності, що надходять в Україну як технічна допомога, звільняються від податків та митних зборів за умови прямої вказівки на це у міжнародному договорі та за наявності довідки-підтвердження щодо звільнення. Прикладом такої вказівки у міжнародному договорі є стаття 1 Угоди між Урядом України і Урядом Сполучених Штатів Америки про гуманітарне і техніко-економічне співробітництво: "Товари, поставки та інше майно, що надається або використовується у зв'язку з програмами допомоги Сполучених Штатів, можуть імпортуватися, експортуватися або використовуватися в Україні із звільненням від будь-яких тарифів, зборів, мит, податків на імпорт та інших аналогічних податків або зборів, що накладаються Україною або будь-якою її організацією".

Щодо згаданого міжнародного договору, то слід наголосити його стратегічність та важливість для України, оскільки на його підставі було передано найбільший обсяг технічної допомоги. Проте Україна не створила повного сприяння американським фондам, які передавали майно та кошти відповідно до цього договору. Зокрема, пільговий режим за даним договором не поширився на фінансові ресурси (гранти). Мотивація ненадання сприятливого режиму оподаткування базувалася на строго вербальному тлумаченні положень договору, адже вищенаведений міжнародний акт містить положення щодо наданих у зв'язку з програмою допомоги товарів, поставок та іншого майна і не містить положень щодо наданої грошової допомоги.

Отже, отримана грошова допомога оподатковується згідно з підпунктом 3.1.1 пункту 3.1 статті 3 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств". А саме: об'єктом оподаткування є балансовий прибуток платника податку, збільшений, зокрема, на суму коштів, включаючи валютні цінності, вартість матеріальних цінностей і нематеріальних активів, одержаних платником податку від інших суб'єктів підприємницької діяльності на власні потреби безоплатно чи у вигляді безповоротної фінансової допомоги.

Щодо оподаткування товарів, поставок та іншого майна, яке надається в рамках програм допомоги Сполучених Штатів, то, відповідно до вищеназваної Угоди, вони використовуються винятково для цілей, погоджених Урядами США та України, тобто є власністю суб'єктів програми до повного завершення її реалізації, а не власністю одержувача. Отже, балансовий прибуток одержувача допомоги не збільшується на вартість безоплатно одержаних товарів, поставок та іншого майна відповідно до названої статті Закону. Відповідно до статті 14 згаданого Закону, якщо міжнародним договором України, укладення якого відбулось у формі Закону, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачаються цим Законом, то застосовуються правила міжнародного договору України. В Угоді між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про гуманітарне та техніко-економічне співробітництво немає положень, що стосуються звільнення від

оподаткування фінансових надходжень. Враховуючи це, а також те, що фінансові надходження в рамках програм міжнародної технічної допомоги не підпадають під дію статті 3 і 14 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств", Державна податкова адміністрація України висловила позицію, що податкові пільги до них не застосовуються [111].

Одним із податкових зобов'язань для реципієнтів міжнародної технічної допомоги є сплата податку на додану вартість. Як уже було сказано, загальної норми про звільнення міжнародної технічної допомоги від сплати ПДВ не існує, але окремі накази Національного агентства з питань розвитку та європейської інтеграції, а також Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції, які встановлювали пільговий режим стосовно сплати ПДВ.

Це питання регулюється Спільним наказом Міністерства економіки і з питань європейської інтеграції та Державної податкової адміністрації України " Про підтвердження пільг щодо звільнення від сплати податку на додану вартість товарів, робіт, послуг, що надходять в Україну у вигляді міжнародної технічної допомоги в рамках реалізації Програми прикордонного співробітництва ТАСІС" в Україні N242/419 від 18.10.2001р.; Спільним наказом Національного агентства України з питань розвитку та європейської інтеграції і Державної податкової адміністрації України " Про затвердження Положення про порядок звільнення від податку на додану вартість товарів (робіт, послуг), що закуповуються на митній території України організаціями, які виконують в Україні програми та проекти міжнародної технічної допомоги відповідно до Угоди між Урядом України і Урядом Сполучених Штатів Америки про гуманітарне та техніко-економічне співробітництво від 7 травня 1992 року" N41/654 від 29.12.98.

Для практичної реалізації права на звільнення від ПДВ Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції видає довідки-підтвердження. Наприклад, спільним наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції та Державної податкової адміністрації України №242/419 від 18.10.2001 встановлено зразок такої довідки-підтвердження.

В результаті у 1998 році був прийнятий спільний наказ Національного агентства України з питань розвитку та європейської інтеграції та Державної податкової адміністрації України "Про затвердження Положення про порядок звільнення від податку на додану вартість товарів (робіт, послуг), що закуповуються на митній території України організаціями, які виконують в Україні програми та проекти міжнародної технічної допомоги відповідно до Угоди між Урядом України і Урядом Сполучених Штатів Америки про гуманітарне та техніко-економічне співробітництво від 7 травня 1992 року" N 41/654 від 29.12.98 р., згідно з яким ситуація була виправлена і повне податкове сприяння було надане.

Відповідно до вищезгаданого Положення, звільнення від податку на додану вартість здійснюється на підставі довідки-підтвердження (додаток), яку видає Національне агентство України з питань розвитку та європейської інтеграції. Проте з 2000 року цю функцію виконує Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції [112].

Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції і Державна податкова адміністрація видали спільний наказ від 7 жовтня 2003 року №276/477

“Про затвердження Положення про порядок застосування законодавства з питань пільгового оподаткування виконавців робіт, послуг на митній території України, які виконуються за рахунок міжнародної технічної допомоги, що надається на безоплатній та безповоротній основі на період підготовки до зняття енергоблоків Чорнобильської АЕС з експлуатації та перетворення об’єктів “Укриття” на економічно безпечну систему, або за рахунок коштів, які передбачаються в державному бюджеті як внесок України до Чорнобильського фонду “Укриття”, який зареєстрований в Міністерстві юстиції України 24 жовтня 2003 року за №973/8294. Відповідно до цього наказу, визнано такими, що втратили чинність наказ Національного агентства України з реконструкції та розвитку і Державної податкової адміністрації України від 22 грудня 1997 року №44/461 “Про затвердження Положення про порядок надання підтверджень щодо звільнення від оподаткування фінансових ресурсів та обладнання відповідно до угоди про грант (Проект ядерної безпеки Чорнобильської АЕС)” та наказ Національного агентства України з питань розвитку та Європейської інтеграції і Державної податкової адміністрації України від 3 вересня 1998 року №24/422 “Про затвердження Положення про порядок надання підтверджень щодо звільнення від оподаткування матеріалів, обладнання, робіт та послуг відповідно до Рамкової Угоди між Україною та Європейським банком реконструкції і розвитку стосовно діяльності Чорнобильського фонду “Укриття” в Україні.

Листом від 4 листопада 2003 року №17174/7/11-1216 “Про податок на додану вартість” Державна податкова адміністрація надіслала наказ Державної податкової адміністрації України від 30.09.2003 року №466 “Про внесення змін до податкової звітності з податку на додану вартість”, який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 22 жовтня 2003 року за №964/828. Зазначеним наказом внесено зміни до форми податкової декларації з податку на додану вартість. Ці зміни пов’язані передусім зі зміною порядку виправлення помилок, визначеного Законом України від 2 грудня 2000 року “Про порядок погашення зобов’язань платників податків перед бюджетними та державними цільовими фондами” [113].

Організація-виконавець надає продавцю товарів (робіт, послуг) (платнику податку) оригінал довідки-підтвердження. Товари (роботи, послуги) відвантажуються (виконуються, надаються) платником податку на підставі зазначеної довідки, при цьому оригінал довідки як підстави для звільнення товарів (робіт, послуг) від оподаткування ПДВ залишається у платника податку.

Для отримання довідки-підтвердження в Мінекономіки, організація-виконавець програми (проекту) міжнародної технічної допомоги подає до НАУРСІ супровідний лист від донора, рахунок-фактуру, копію контракту на придбання товарів, виконання робіт, надання послуг та/або акт приймання-здавання виконаних робіт (наданих послуг). Якщо програма (проект) міжнародної технічної допомоги фінансується Урядом США через Агентство США з міжнародного розвитку, то супровідний лист видається Місією АМР США в Україні, Молдові та Білорусі та підписується керівником цієї Місії або особою, яка виконує його обов’язки. Якщо програма (проект) міжнародної технічної допомоги фінансується Урядом США через іншу урядову або недержавну організацію (установу) чи фонд, то супровідний лист видається Посольством США в Україні та підписується Послом або

уповноваженою на те посадовою особою Посольства. Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України надає підтвердження пільг щодо оподаткування ПДВ лише для організацій-виконавців програм (проектів) міжнародної технічної допомоги, які зареєстрували свою програму (проект) у Міністерстві та мають погоджений з українським реципієнтом план діяльності (технічне завдання) за програмою (проектом).

Отримання довідки-підтвердження є важливим моментом процедури одержання міжнародної технічної допомоги за Угодою між Урядами України і США "Про гуманітарне і техніко-економічне співробітництво. Наслідки недотримання цього обов'язку можна проілюструвати на підставі такого прикладу з судової практики.

Органами Державної Податкової адміністрації проведено перевірку відкритого акціонерного товариства „З” з питань правильності нарахування податку на додану вартість при виконанні робіт з виготовлення приладів для тренажерів для АЕС за період з 1 листопада 1998 року по 31 грудня 2000 року в рамках Угоди між Урядом України та Урядом США "Щодо підвищення експлуатаційної безпеки, зниження ступеня ризику експлуатації та зміцнення систем регулювання цивільних атомних об'єктів в Україні" від 25 жовтня 1993 року на виконання Угоди між Урядом України та Урядом США "Про гуманітарне і техніко-економічне співробітництво" від 7 травня 1992 року.

В результаті перевірки з'ясувалось, що фінансування проектів здійснювалось двома американськими фірмами за відсутності прямих угод з однієї з них. Виконані роботи не експортувалися, а залишалися в Україні.

В деклараціях з ПДВ виконані роботи задекларовані як такі, що звільняються від оподаткування, відповідно до п. "а" ст. 1 Угоди між Урядами України і США "Про гуманітарне і техніко-економічне співробітництво" від 7 травня 1992 року, внаслідок чого відкрите акціонерне товариство не нараховувало і не сплачувало відповідних податкових сум до бюджету, що призвело до заниження ПДВ та порушення п. 4.1 ст. 4, п. 7.3.1 ст. 7 Закону України "Про податок на додану вартість".

Причиною заниження податку на додану вартість на думку Державної податкової інспекції, є те, що ВАТ безпідставно застосовувало пільгу передбачену чинним законодавством при виконанні робіт в рамках міжнародної угоди, оскільки не мало довідки-підтвердження (встановленого зразка) про звільнення від сплати податку на додану вартість. Крім цього виконавець робіт не належить до кола офіційно-зареєстрованих організацій-виконавців та субпідрядників другої ланки з виконання робіт відповідно до проектів, які пройшли державну реєстрацію.

В результаті органами Державної податкової інспекції винесено рішення, яким донараховано ПДВ, пеню та застосовано фінансові санкції. Позивач, не погоджуючись з рішенням ДПІ, стверджує, що спірні роботи виконувались в рамках згаданої вище міжнародної угоди. ВАТ фактично було субпідрядником, що підтверджується листами американської сторони і відповідно мало право на спірну податкову пільгу. Викладені в акті перевірки і рішення Державної Податкової Інспекції належно не мотивовані, при їх винесенні неправильно застосовані положення законодавства, що регулюють питання від сплати ПДВ.

При розгляді спору судом встановлено, що дійсно 7 травня 1992 року Урядом України та Урядом США укладено Угоду "Про гуманітарне і техніко-економічне співробітництво", згідно з п. "а" ст. 1 якою "товари, поставки та інше майно, що надаються або використовуються в зв'язку з програмами допомоги Сполучених Штатів, можуть імпортуватися, експортуватися або використовуватися в Україні із звільненням від будь-яких тарифів, зборів, мит, податків на імпорт та інших аналогічних податків або зборів, що накладаються Україною або будь-якою її організацією".

Постановою Кабінету Міністрів України від 18 квітня 1996 року №441 з метою забезпечення ефективної координації роботи, пов'язаної із залученням та використанням міжнародної технічної допомоги в Україні, затверджено Положення про порядок державної реєстрації програм і проектів міжнародної технічної допомоги, яким запроваджено держреєстрацію програм і проектів міжнародної технічної допомоги та яким визначено процедуру вказаної реєстрації. Відповідно до „Положення про порядок державної реєстрації програм і проектів міжнародної технічної допомоги”, лише реєстрація є підставою для акредитації виконавців згаданих вище програм і проектів.

Постановою від 8 лютого 1999 року №170 Кабінет Міністрів України затвердив “Положення про порядок акредитації організацій, що забезпечують реалізацію програм і проектів міжнародної технічної допомоги”. Згідно з цим Положенням, до організацій, що забезпечують реалізацію програм (проектів), віднесено такі, що представляють державні, недержавні та міжнародні організації, які уклали договір (контракт) з донором і які співпрацюють за цим договором у межах програми (проекту) з центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями України, згідно з чинними міжнародними договорами, актами законодавства України. Підставою для акредитації організації є держреєстрація програми (проекту) у Національному агентстві з питань розвитку та європейської інтеграції (на даний час такі довідки видаються Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції). Свідоцтво про акредитацію організації є підтвердженням її статусу, як такої, що забезпечує реалізацію програми (проекту) відповідно до міжнародного договору України.

Спільним наказом Національного агентства України з питань розвитку та європейської інтеграції та ДПА України від 29 грудня 1998 року №41/654 (zareєстровано у Міністерстві юстиції України від 19 січня 1999 року за №26/3319) затверджено Положення про порядок звільнення від ПДВ товарів (робіт, послуг), що закупаються на митній території України організаціями, які виконують в Україні програми та проекти міжнародної технічної допомоги відповідно до Угоди між Урядом України та Урядом США "Про гуманітарне та техніко-економічне співробітництво" від 7 травня 1992 року, в п. 1.1. якого зазначено, що організація - виконавець - це організація, яка отримала від донора контракт або грант та несе юридичну відповідальність за виконання в Україні проекту (програми) міжнародної технічної допомоги.

Звільнення від ПДВ здійснюється на підставі довідки-підтвердження, яку повинно було видати Національне агентство України з питань розвитку та

європейської інтеграції. Відповідно до Положення про надання підтверджень щодо звільнення від оподаткування товарів, коштів, послуг та майна, що надходять в Україну за проектами міжнародної програми ядерної безпеки, для здійснення заходів, передбачених угодою між Урядами України та США від 25 жовтня 1993 року на виконання Угоди між Урядами України та США від 7 травня 1992 року (затверджено спільним наказом Національного агентства України з питань розвитку європейської інтеграції та ДПА України від 22 квітня 1998 року №11/190 (зареєстровано в Міністерстві юстиції 12 травня 1998 року № 307/2745)), право на одержання підтвердження щодо звільнення від оподаткування товарів, коштів, послуг та майна мають українські організації - одержувачі (реципієнти) товарів, коштів, послуг та майна за проектами Міжнародної програми ядерної безпеки, які безпосередньо мають контракти з уповноваженою донором організацією (підприємством, організацією). Міністерство економіки України, на яке покладено обов'язок зазначеної вище державної реєстрації проектів міжнародної технічної допомоги та акредитації організацій, що виконують проекти міжнародної технічної допомоги, листом повідомило, що в Департаменті міжнародного розвитку та європейської інтеграції Міністерства економіки України було зареєстровано відповідні проекти, але VAT не визначений як можливий субпідрядник з українського боку.

Звертань від відкритого акціонерного товариства до згаданого Департаменту стосовно одержання довідок-підтверджень щодо звільнення від оподаткування операцій закупівлі послуг, робіт або товарів, не надходило.

Отже, переліченими вище нормативними актами, прийнятими в розвиток та на виконання згаданої вище міжнародної Угоди, до організацій, що забезпечують реалізацію програм (проектів) в рамках цієї Угоди, віднесено акредитовані у встановленому порядку організації, які уклали договір (контракт) з донором і несуть юридичну відповідальність за виконання цих проектів, а також отримали документ, що підтверджує право на податкову пільгу, а саме довідку - підтвердження встановленого зразка.

Позивач не надав доказів дотримання згаданих вище вимог чинного законодавства, а отже, не довів факту набуття ним статусу організації — виконавця робіт по міжнародній угоді та права на отримання відповідних податкових пільг.

Беручи до уваги викладене, позов не було задоволено [114].

Щодо допомоги, яка надходить від Європейського Союзу, то її пільгове оподаткування встановлюється Загальними правилами, які застосовуються до меморандумів про фінансування. Такий міжнародний договір був підписаний Україною 18 грудня 1994 р. Стаття 13 Правил передбачає, що податки та митні збори не фінансуються з коштів допомоги ЄС. Предмети імпорту, у тому числі обладнання та транспортні засоби, в рамках контрактів, які фінансуються спільно або самостійно за рахунок субсидій Європейського Співтовариства, дозволяється ввозити в Україну без сплати податків та будь-яких інших подібних виплат, які за законодавством України підлягають сплаті за загальним правилом. Згідно з п.3 ст. 13 вищезгаданих Правил, звільняються контракти, які фінансуються за рахунок допомоги ЄС від сплати гербового, реєстраційного або інших аналогічних зборів, незалежно від того, чи такі збори існують, чи мають бути впроваджені. Іноземні

юридичні особи, що зайняті в рамках контрактів технічної допомоги, які фінансуються за рахунок технічної допомоги ЄС, звільняються від усіх податків, зборів та інших обов'язкових платежів, що стягуються на території України.

Стосовно допомоги, яка надходить в рамках реалізації Програми прикордонного співробітництва TACIS, то для її звільнення від сплати податку на додану вартість товарів, робіт, послуг виконавці програми повинні отримати довідку-підтвердження, яке видає Мінекономіки.

З метою забезпечення відповідних митних пільг, визначених міжнародними договорами України щодо обладнання, матеріалів та іншого майна, що надходить в Україну як міжнародна технічна допомога діє Порядок контролю та митного оформлення вантажів міжнародної технічної допомоги спільним наказом Національного агентства України з питань розвитку та європейської інтеграції й Державної митної служби від 15.10.97 р. №42/505.

Цим порядком, зокрема, передбачено, що для здійснення митного оформлення вантажів міжнародної технічної допомоги український реципієнт подає до митного органу, в зоні діяльності якого він розташований, довідку Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції [115] про одержання міжнародної технічної допомоги по програмах та проектах міжнародної технічної допомоги, що впроваджуються в рамках міжнародних угод України та зареєстровані в Міністерстві згідно з чинним законодавством України. Одержувачами вантажів міжнародної технічної допомоги можуть бути лише реципієнти, які визначені в зареєстрованому проекті міжнародної технічної допомоги.

Листом Державної митної служби України №3/15-4310-ЕП від 06.09.2001р. роз'яснено, що у разі явної невідповідності тексту міжнародної угоди, зазначеної у довідці, та вимог цієї довідки щодо звільнення від справляння митних зборів одержувачеві пропонується сплатити митні збори для завершення митного оформлення ввезених товарів. Одночасно письмово інформується Держмитслужба (з доданням копії довідки) для врегулювання питання з Міністерством економіки, Міністерством закордонних справ та Міністерством юстиції. Якщо в результаті буде з'ясовано, що міжнародною угодою визначене звільнення від справляння митних зборів, то сплачені в якості митних зборів кошти, які сплачені надміру, зачисляються в рахунок майбутніх платежів.

Для отримання митних пільг реципієнт повинен подати до митного органу довідку, видану Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції, яка підтверджує факт належності даного вантажу до міжнародної технічної допомоги.

Більшість міжнародних договорів про надання технічної допомоги містять положення про пільги та гарантії для персоналу, який займається реалізацією проекту чи програми міжнародної технічної допомоги. Визнання Україною даних пільг та гарантій є формою правового стимулювання залучення міжнародної технічної допомоги в нашу державу.

Наприклад, відповідно до п.13 Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України та Урядом Сполученого Королівства Великобританії і Північної Ірландії стосовно технічної допомоги обладнання, яке ввозиться як міжнародна технічна допомога в Україну, не буде обкладатися митом, податком на імпорт та іншими місцевими податками.

Аналогічний режим сприяння вводиться для технічної допомоги, яка надходить із Сполучених Штатів Америки за Угодою про гуманітарне і техніко-економічне співробітництво. Зокрема, п. В ст. 1 даної Угоди передбачає, що будь-яка урядова або приватна організація та будь-які співробітники приватної організації. Сполучених Штатів, що несе юридичну відповідальність за здійснення програм допомоги Сполучених Штатів, які не є громадянами або не проживають постійно в Україні і які перебувають тут у зв'язку з виконанням цих програм, звільняються; по-перше, від будь-яких прибуткових податків, відрахувань на соціальне забезпечення або інших податків, що їх накладає Україна або будь-яка її організація, з доходів, одержаних у зв'язку із здійсненням програм допомоги Сполучених Штатів та по-друге, від виплат будь-яких тарифів, зборів, мит, податків на імпорт та інших аналогічних податків або зборів на власне або домашнє майно, що ввозиться, вивозиться або використовується в Україні для особистого користування цих співробітників або членів їхніх сімей.

Методи сприяння часто поширюються і на авіаційно-транспортну сферу. Наприклад, відповідно до вже згадуваної раніше Угоди між Урядом України і Урядом Сполучених Штатів Америки про гуманітарне і техніко-економічне співробітництво доступ і рух літаків та суден, які використовуються Урядом Сполучених Штатів або від його імені в зв'язку з програмами допомоги Сполучених Штатів в Україні, звільняються від плати за посадку, навігаційних зборів, портових зборів, плати за прохід та інших подібних зборів, що накладаються Україною або будь-якою її організацією.

Проте, зауважимо, що не сприяє спрощенню процедур пов'язаних з отриманням та використанням міжнародної технічної допомоги, механізм реєстрації програм та проектів міжнародної технічної допомоги у Міністерстві економіки та з питань європейської інтеграції України. Процедура реєстрації вимагає суттєвих затрат часу у виконавців проекту (програми). На нашу думку, слід спростити дану процедуру шляхом зменшення переліку документів, які необхідно подати в Мінекономіки для держреєстрації.

Аналіз практики надання та використання міжнародної технічної допомоги в Україні виявив чимало перешкод, які виникли в реалізації низки програм та проектів міжнародної технічної допомоги, що підтримуються, зокрема, і грантовими коштами міжнародних організацій (Міжнародним банком реконструкції та розвитку, Європейським банком реконструкції та розвитку, Програмою розвитку ООН та ін.).

Практика впровадження проектів міжнародної технічної допомоги свідчить, що навіть в тих випадках, коли українська сторона допускається до участі в тендері на закупівлю товарів чи послуг в рамках програм та проектів технічної допомоги, вітчизняні виробники надають пропозицію з урахуванням податків та зборів (наприклад, ПДВ), які стягуються на території України. В той самий час пропозиція іноземних компаній не містить місцевих податків, в результаті чого ціна на продукцію іноземних компаній є нижчою, ніж у вітчизняних. Отже, перевага надається іноземним виробникам, що суттєво зменшує конкурентоспроможність українських підприємств та установ, фактично вилучаючи їх із кола безпосередніх учасників проектів.

Однією з основних умов надання Україні міжнародної технічної допомоги є звільнення підприємств та організацій, що отримують допомогу або беруть участь у впровадженні цих проектів звільнення від сплати податку на додану вартість та митного оподаткування товарів, які ввозяться в Україну. Ця норма є загальноприйнятою в світовій практиці та застосована в міжнародних договорах України в сфері міжнародного технічного співробітництва. Так, наприклад, Рамкова Угода стосовно діяльності Чорнобильського фонду "Укриття" в Україні, підписана 20 листопада 1997 року між Україною та Європейським Банком Реконструкції і Розвитку та ратифікована Верховною Радою України шляхом ухвалення Закону України від 4 лютого 1998 року №80, передбачає загальні умови надання безвідплатної допомоги (грантів) Україні для фінансування заходів у справі перетворення існуючого саркофагу на ЧАЕС в екологічно безпечну систему. Відповідно до розділу 6 Рамкової Угоди, обладнання, матеріали, роботи та послуги, які фінансуються Банком з коштів грантів, наданих Фондом, мають бути звільнені від сплати будь-яких податків, мита та інших зборів та обов'язкових платежів, які встановлені Україною на її території відповідно до чинного законодавства.

Практика впровадження проектів технічної допомоги, які реалізуються на підставі відповідних міжнародних угод України, згода на обов'язковість виконання яких надана Верховною Радою України, засвідчила непоодинокі випадки, коли виконання положень міжнародної угоди не регулюється чинним законодавством України або вступає в колізію з його положеннями. Це торкається, зокрема, застосування пільгового режиму стосовно обладнання та матеріалів, що ввозяться на територію України для передачі українському реципієнту і в процесі здійснення закупівель товарів або послуг на території України. Загальновідомо, що одним з ключових параметрів надання технічної допомоги країні є безумовне звільнення ресурсів такої допомоги від оподаткування на території країни-реципієнта.

Наприклад, помилкове тлумачення положень міжнародних угод, якими регламентується надання допомоги ООН Україні, унеможливило застосування пільгового режиму при ввезенні обладнання, матеріалів та устаткування, яке постачається в Україну згідно з міжнародними договорами в рамках проектів або програм міжнародної технічної допомоги, та передачі його українському реципієнту допомоги, зокрема щодо підтримки безпеки українських АЕС з боку Міжнародного агентства з ядерної енергії (МАГАТЕ), що майже призвело до скасування цих проектів для України. Ситуацію вдалося виправити тільки після прийняття окремого рішення Уряду з цього питання, підготовка та узгодження якого тривала певний час.

При цьому необхідно зазначити, що різними міжнародними угодами, які регламентують надання Україні технічної допомоги, неоднаково встановлюються пільгові норми, оскільки ці угоди підписувались в різний час.

Аналіз чинного законодавства України показав необхідність внесення уточнень в існуючі правові акти, якими регламентуються питання оподаткування на території України, включаючи закони про систему оподаткування, якими встановлюється перелік загальнодержавних податків та зборів (обов'язкових платежів) на території України (зокрема, Закон України "Про податок на додану вартість").

З метою забезпечення реалізації програм та проектів технічної допомоги, недопущення зриву впровадження таких проектів необхідно забезпечити звільнення від сплати мита, податків, інших обов'язкових платежів товарів (предметів), що ввозяться на митну територію України, призначених для виконання проектів у рамках міжнародних договорів України. Разом з цим на термін виконання зазначених міжнародних договорів доцільно звільнити від податку на додану вартість операції, які призначені для виконання проектів у рамках цих договорів, з: увезення (пересилання) на митну територію України устаткування та обладнання (машини, механізми, прилади, пристрої тощо), транспортних засобів та матеріалів; виконання робіт та надання послуг; закупівлі товарів (сировини, матеріалів, устаткування та обладнання) на території України.

§2. Цивільно-правова відповідальність учасників відносин за невиконання або неналежне виконання договорів з надання міжнародної технічної допомоги

Договірні відносини з надання міжнародної технічної допомоги ґрунтуються на вільному волевиявленні донора та реципієнта, їхній юридичній рівності як учасників відносин, широкій свободі учасників у визначенні своїх прав та обов'язків тощо. В умовах розвитку економічних відносин та переходу до ринкової економіки додержання умов зобов'язань, прийнятих за договором про надання міжнародної технічної допомоги, дисципліни та порядку набуває важливої ваги.

Цінність цивільного права полягає в тому, що воно у своїх нормах містить широкий арсенал засобів впливу на поведінку її учасників, а саме - фізичних та юридичних осіб. Одним із таких засобів впливу на майнові інтереси осіб є застосування до правопорушника майнових санкцій, зокрема цивільно-правової відповідальності. Отож однією з умов забезпечення майнових інтересів учасників з надання міжнародної технічної допомоги є заходи цивільно-правової відповідальності. Підставою майнової відповідальності є правопорушення, яке виражається в протиправній поведінці (дії або бездіяльності) правопорушника.

В юридичній літературі немає єдності поглядів щодо визначення цивільно-правової відповідальності, її суті та особливостей. Одні автори вважають, що застосування правових санкцій є цивільно-правовою відповідальністю [116, с.58]. В. Тархов формулює загальні поняття юридичної відповідальності незалежно від її особливостей в різних галузях права як урегульований правом обов'язок дати звіт у своїх діях [117, с.11]. С. Братусь обґрунтовує поняття юридичної відповідальності як стан державного примусу до виконання порушеного обов'язку [118, с.4]. Однак визначення заходів державного примусу як риси інституту цивільно-правової відповідальності не можна перебільшувати [119, с.10]. Як правильно зазначає М. Малєїн, за ознакою державного примусу можна відмежувати право в цілому від інших соціальних категорій, але не можна розрізняти окремо галузі або інститути права [120, с.10].

Отже, визначаючи зміст цивільно-правової відповідальності, недостатньо керуватися лише поняттям примусу. Можливість застосування цивільно-правової відповідальності є одним із способів стимулювання боржника добровільно виконати свій обов'язок. Відтак, видається обґрунтованою думка, що суть цивільної відповідальності полягає в тому, що на боржника покладаються певні негативні наслідки у вигляді нового юридичного обов'язку. У разі порушення договірних зобов'язань цей обов'язок приєднується до невиконаного та виступає як додатковий (наприклад, сплата неустойки) [121, с.6].

Оскільки відносини щодо надання та використання міжнародної технічної допомоги є договірними, а договірні відносини будуються на зобов'язанні, що є правовідношенням, в якому одна сторона зобов'язана вчинити на користь іншої певну дію, а інша сторона має право вимагати від неї виконання його обов'язку, то в разі порушення зобов'язання, тобто невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання) настає відповідальність. Тому учасники відносин з надання міжнародної технічної допомоги погодились в

договорах укладених між Міжнародним Фондом Відродження та спеціалізованою середньою школою №4 м.Львова, розглядати спори в господарському суді м.Києва за місцем знаходження представника донора.

Проект Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” не містить положень щодо відповідальності сторін. Правовідносини щодо надання міжнародної технічної допомоги виникають у донора і реципієнта або у донора та виконавця проекту чи програми надання міжнародної технічної допомоги. Донор надає технічну допомогу безоплатно і з власної ініціативи. Щодо реципієнта та виконавця, то необхідно зазначити, що вони є приймаючою стороною і повинні дотримуватися правил та вимог, які ставляться донором-надавачем міжнародної технічної допомоги, дотримуватися умов договору та вимог чинного законодавства України.

Проектом Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” передбачено, що міжнародна технічна допомога використовується тільки для цілей, визначених у програмах та проектах міжнародної технічної допомоги. Якщо це не передбачено цілями проекту, її не може бути відчужено, в тому числі шляхом продажу, обміну, передано в заставу або в оренду протягом строків реалізації відповідних проектів, програм міжнародної технічної допомоги. В разі використання міжнародної технічної допомоги не для цілей, передбачених у відповідному проекті, програмі міжнародної технічної допомоги, міжнародна технічна допомога підлягає оподаткуванню на загальних підставах.

У разі коли міжнародна технічна допомога передається у власність реципієнта, відповідальність за цільове її використання, дотримання обов’язкових вимог, правил, норм та стандартів, чинних в Україні, під час перевезення, зберігання та використання майна, що ввозиться в Україну або набувається в Україні за проектами міжнародної технічної допомоги, покладається на реципієнта.

Державний нагляд за здійсненням програм та проектів міжнародної технічної допомоги, а також контроль за цільовим використанням здійснюється спеціально уповноваженим органом, іншими словами бенефіціаром, відповідно до його компетенції.

У разі виявлення порушень законодавства України, міжнародних договорів України та/або невідповідності реалізації програм та проектів міжнародної технічної допомоги цілям, які визначені у відповідних програмах і проектах міжнародної технічної допомоги, бенефіціар зобов’язаний повідомити про виявлені порушення у 10 денний термін у письмовій формі донора.

Виходячи з норм Постанови Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002р . N153 “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги”, у разі виявлення порушень реципієнтами законодавства та міжнародних договорів України, нецільового використання міжнародної технічної допомоги під час реалізації проектів (програм), незадовільних результатів моніторингу проекту (програми) Міністерство економіки і з питань європейської інтеграції зобов’язане порушити перед донорами питання щодо зупинення реалізації проекту (програми) до усунення реципієнтами виявлених порушень або повного його припинення. Але необхідно зауважити, що проект Закону та постанова Кабінету Міністрів України покладає обов’язок у разі нецільового використання міжнародної технічної допомоги на різні суб’єкти,

зокрема, бенефіціара (спеціально уповноважений орган) та на Міністерство економіки і з питань європейської інтеграції. Тому, враховуючи, що Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції є координатором діяльності, пов'язаної із залученням міжнародної технічної допомоги, доцільно обов'язок щодо порушення перед донорами питання про зупинення реалізації проекту (програми) до усунення реципієнтами виявлених порушень або повного його припинення покласти на це міністерство.

Враховуючи вищенаведене, доходимо до висновку, що приймаюча сторона несе відповідальність. Проте не визначено вид, форму, розмір відповідальності, а отже важливо проаналізувати проблеми відповідальності у разі порушення договорів та законодавства про міжнародну технічну допомогу.

Окрім цивільно-правової відповідальності, одним із засобів впливу на майнові інтереси осіб є застосування до правопорушника майнових санкцій. Питання про суть санкції та її співвідношення з поняттям відповідальності залишається дискусійним як у літературі із загальної теорії права, так і в галузевих юридичних науках. Зазначаючи, що санкція безпосередньо пов'язана з вимогою певної поведінки, яка міститься у правовій нормі, О.Е. Лейст зауважує: “У юридичному обов'язку відображено вимогу належної поведінки, а санкція – спосіб державного примусу до виконання (додержання) цієї вимоги, загроза примусом на випадок її порушення” [122, с.23].

О.О. Красавчиков під санкцією розумів установлену законом міру майнових або інших правових неvigідних для особи наслідків, які застосовуються в разі недодержання закону, невиконання прийнятих зобов'язань, заподіяння шкоди або за наявності інших передбачених законом підстав [123, с.13]. Відповідно до Цивільного кодексу України (ст.624), санкція в цьому розумінні є примус до виконання обов'язку в натурі. У разі невиконання зобов'язання передати кредиторів індивідуально визначену річ у власність або користування він має право вимагати відібрання цієї речі у боржника і передачі її йому (кредиторів).

Цивільно-правова відповідальність як різновид санкції – це покладення на правопорушника оснований на законі неvigідних правових наслідків, які виявляються у позбавленні його певних прав або в заміні невиконаного обов'язку новим, або у приєднанні до невиконаного обов'язку нового додаткового [124, с.14].

Покладення на особу нових, додаткових обов'язків як міри відповідальності має місце, зокрема при пред'явленні до правопорушника вимог про відшкодування ним збитків або сплату неустойки (штрафу, пені). І відшкодування збитків, і сплата неустойки, і втрата завдатку є додатковими (до основного) обов'язками, бо основний обов'язок боржника полягає у передачі майна, виконанні роботи, наданні послуг тощо і він виконується на еквівалентних та сплатних засадах. Сплачуючи ж неустойку, втрачаючи завдаток або відшкодовуючи кредиторів заподіяні збитки, боржник не отримує від нього жодної компенсації, отже, на боржника покладаються всі неvigідні майнові наслідки порушення зобов'язання.

С.М.Братусь за ознакою примусу пропонував розмежовувати обов'язок як: такий обов'язок, що виконується добровільно і такий, що виконується за допомогою державного примусу. На його думку, юридична відповідальність – це виконання обов'язку на основі державного або прирівняного до нього громадського примусу,

добровільне ж виконання обов'язку юридичною відповідальністю бути не може [125, с.80].

А.М.Савицька підкреслювала, що обов'язок і відповідальність взаємопов'язані і цей явний взаємозв'язок не може бути підставою для їхнього ототожнення в разі примусового виконання обов'язку, в основі якого лежить мета – реальне виконання зобов'язання. За допомогою примусу боржник вчиняє дії, які він добровільно не виконав, і в такий спосіб досягається мета, що ставилася при виникненні зобов'язання. Цивільна відповідальність виступає як засіб спонукання, стимулювання боржника добровільно виконати свій обов'язок. І якщо прирівняти відповідальність і примусове здійснення добровільно не виконаного обов'язку, то останнє виступає як мета, а відповідальність – як засіб [126, с.5-6].

Від цивільно-правової відповідальності як покладення на правопорушника нового додаткового обов'язку або позбавлення суб'єктивного цивільного права слід відрізняти засоби оперативного впливу (оперативні санкції). Ці засоби не відновлюють початкового майнового стану потерпілої сторони, а спрямовані на запобігання конкретним порушенням у майбутньому, виконують забезпечувальну функцію, мають застережливий характер і можуть застосовуватися в оперативному порядку односторонньо уповноваженою стороною без звернення до юрисдикційного органу.

Ефективність цивільно-правової відповідальності залежить передусім від її застосування, реалізації щодо конкретних осіб, винних у вчиненні цивільного правопорушення. Проте, керуючись принципом диспозитивності, властивим як цивільному праву в цілому, так і окремим його інститутам, зокрема інституту відповідальності, потерпіла сторона сама вирішує, застосовувати чи не застосовувати міри відповідальності до правопорушника. Іншими словами, застосування майнових або немайнових санкцій, у тому числі відповідальності, за чинним законодавством є правом, а не обов'язком суб'єктів цивільних правовідносин. Це стосується і юридичних осіб, які самостійно вирішують питання щодо здійснення належних їм прав [127, с.696-697].

Враховуючи аналіз та співвідношення категорій відповідальності та санкції, необхідно зазначити, що до відносин з надання та використання міжнародної технічної допомоги може застосовуватися відповідальність у вигляді санкцій лише до приймаючої сторони реципієнта або виконавця, оскільки даний вид правовідносин виникає з ініціативи донора, на добровільних засадах і на безоплатній основі.

Форми цивільно-правової відповідальності залежно від сфери їх дії поділяються на загальні та спеціальні. Загальною формою цивільно-правової відповідальності є відшкодування збитків.

Виходячи зі ст.ст.623, 1192 Цивільного кодексу України, загальним принципом цивільно-правової відповідальності є повне відшкодування збитків.

Для відшкодування збитків необхідна наявність певних передбачених законом підстав: протиправна поведінка, причинний зв'язок між протиправною поведінкою та збитками, вина правопорушника. Наявність складу цивільного правопорушення – загальна, і як правило, єдина підстава цивільно-правової відповідальності [128, с.5].

Питання відшкодування збитків у договірних відносинах з надання міжнародної технічної допомоги має непростий характер. З одного боку, надання міжнародної технічної допомоги здійснюється на безоплатній основі. Тому вимога відшкодування шкоди, на перший погляд, не може пред'являтися. Однак ситуація з надання міжнародної технічної допомоги може бути пов'язана також з відшкодуванням збитків. Так, за договором про надання міжнародної технічної допомоги, в якому сторонами були міжнародна організація “M-t f-l I-k” (донор) і “У-к І-на Ф-ва П-я” (реципієнт), предметом було обладнання, яке протягом десяти днів зберігалось на складі митниці до вирішення питання з його митним оформлення. За зберігання на складі митниця вимагала сплати наданих послуг. Реципієнт посилався на відсутність в його діях складу правопорушення, оскільки без сплати імпортного мита обладнання не дозволялось перемістити через митний кордон України. Упродовж визначення правового режиму обладнання, що ввозилося як міжнародна технічна допомога, воно зберігалось на складі. Після залагодження всіх формальностей обладнання дозволено ввезти на митну територію України як міжнародну технічну допомогу. Проте виникло питання щодо оплати за користування складським приміщенням. Донор вимушений був оплатити зазначені витрати, оскільки реципієнт відмовився, мотивуючи це тим, що міжнародна технічна допомога надається на безоплатній основі. Однак з'ясувалося, що заганяння оформлення міжнародної технічної допомоги сталося з вини її одержувача, який не подав своєчасно необхідних документів [129].

В зазначеному випадку донор поніс збитки внаслідок винних дій реципієнта. Тому, на наш погляд, якщо донор зазнав збитків унаслідок неналежного виконання реципієнтом своїх обов'язків, то останній повинен їх відшкодувати.

Складніша ситуація з мотивацією відповідальності донора. З одного боку, донор надає допомогу на безоплатній і безповоротній основі. З іншого – між сторонами виникають договірні відносини, зміст яких становлять певні права та обов'язки. Звідси цілком можливим є виникнення негативних наслідків у вигляді збитків, пов'язаних з переданням міжнародної технічної допомоги. Це наочно ілюструється таким практичним казусом: екологічна організація “З-й С-т” отримала від міжнародної організації з аналогічними функціями, устаткуванням для контролю за радіаційною безпекою як міжнародну технічну допомогу [129]. В процесі експлуатації приладів виявилось, що в деяких з них закінчився ресурс гарантованого безпечного використання. Утилізація цих приладів потребувала значних затрат та здійснювалась спеціалізованою організацією. Оскільки таких коштів у природоохоронної організації не було, постало питання – за чий коштів здійснювати заходи стосовно утилізації і чи можливо розірвати договір про надання міжнародної технічної допомоги та повернути отримане устаткування за рахунок донора.

На наш погляд, незважаючи на безоплатний характер відносин між донором і реципієнтом, вони мають певні обов'язки, які впливають з договору про надання міжнародної технічної допомоги. Відповідно проект Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” важливо доповнити статтею “Відповідальність учасників відносин з надання міжнародної технічної допомоги” такого змісту:

1. Учасник договірних зобов'язань, який порушив свій обов'язок несе відповідальність за збитки, завдані іншій стороні за наявності його вини, якщо інше

не встановлено договором або законом.

2. Донор має право розірвати договір про надання міжнародної технічної допомоги у разі її нецільового використання реципієнтом.

3. У разі порушення договору донором реципієнт має право частково або в повному обсязі відмовитись від виконання договірних зобов'язань.

4. Сторона, яка порушила договірне зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося випадково або внаслідок непереборної сили.

Протиправна поведінка може виражатися в протиправній дії чи протиправній бездіяльності. Протиправній дії відповідає юридичний обов'язок, який полягає в необхідності утримуватися від вчинення суспільно шкідливих дій. Протиправній бездіяльності як формі протиправної поведінки відповідає юридичний обов'язок в активній формі – здійснювати суспільно необхідні дії. Якщо протиправність полягає в забороненій дії особи, то у разі бездіяльності особа не виконує дії, яку зобов'язана виконати. Але якщо особа не могла діяти з об'єктивних причин, то допущена нею бездіяльність не може вважатися протиправною. Отже, бездіяльність визнається протиправною: при наявності юридичного обов'язку вчиняти суспільно необхідні дії; при наявності об'єктивної можливості вчинення певної дії, тобто фізичної можливості діяти [130, с.57-59].

У відносинах між учасниками відносин з використання міжнародної технічної допомоги наявність причинного зв'язку між поведінкою особи та шкідливим результатом є однією з необхідних умов для покладення обов'язку відшкодувати заподіяні збитки.

Крім причинного зв'язку, ст. 209 Цивільного кодексу України встановлено, що особа, яка не виконала зобов'язання або виконала його неналежним чином, несе майнову відповідальність лише за наявності вини. Вина є психічне ставлення у формі умислу або необережності до своїх дій та наслідків [131, с.169].

У процесі залучення та використання міжнародної технічної допомоги можливі різні порушення як з боку учасників даних відносин, так і органів державної влади і управління, а також третіх осіб. Відтак відповідальність може бути договірною та недоговірною. Одна з особливостей недоговірної відповідальності полягає в тому, що виконання обов'язків стосовно відшкодування шкоди її заподіювачем становить покладення на нього цивільно-правової відповідальності за заподіяну шкоду [132, с.67]. Як зазначає Д. Боброва, цивільно-правова деліктна відповідальність являє собою заснований на імперативних нормах цивільного права новий суб'єктивний обов'язок правопорушника зазнати впливу заходів державного примусу, які включають засудження його поведінки або схилення його до суспільно необхідних дій у вигляді обмежень особистого або майнового характеру з метою відновлення порушених абсолютних праввідносин або відновлення майнового стану потерпілого за наявності умов, зазначених в законі [133, с.147-148].

В новому Цивільному кодексі України правовим наслідком порушення зобов'язання та відповідальності за порушення зобов'язання присвячена глава 51. Відповідно до ст. 610 нового Цивільного кодексу України, порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'

язання (неналежне виконання).

У разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема:

- припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору;
- зміна умов зобов'язання;
- сплата неустойки;
- відшкодування збитків та моральної шкоди.

Відповідно до ст.614 нового Цивільного кодексу України, особа, яка порушила зобов'язання, несе відповідальність за наявності її вини (умислу або необережності), якщо інше не встановлено договором або законом. Особа є невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання. Відсутність своєї вини доводить особа, яка порушила зобов'язання.

Отже, виходячи з загальних засад цивільно-правової відповідальності, необхідно підкреслити, що за наявності вини реципієнта, тобто невиконання або неналежного виконання своїх зобов'язань, передбачених договором про надання міжнародної технічної допомоги, він зобов'язаний відшкодувати збитки донору. Прикладом цього можна навести ситуацію, коли реципієнт повинен, згідно з умовами договору у певний строк забрати з митної території надану донором технічну допомогу, яка перебуває у орендованому приміщенні. Реципієнт всупереч домовленості прострочує термін, протягом якого повинен це зробити, що призводить до додаткових витрат донором. У цьому випадку спостерігається неналежне виконання зобов'язань, що потягло за собою понесення збитків донором. Тому, відповідно до цивільного законодавства, реципієнт зобов'язаний у зв'язку із несвоєчасним забранням із митниці наданої технічної допомоги (порушення зобов'язань) відшкодувати завдані збитки. Відповідальність реципієнт понесе лише за наявності вини, якщо інше не встановлено договором або законом. Він буде визнаний невинним, якщо доведе, що вжив всіх залежних заходів щодо належного виконання зобов'язання. Інший приклад - знищення, пошкодження або втрата майна технічної допомоги, що сталося внаслідок неналежного виконання реципієнтом своїх зобов'язань. Оскільки міжнародна технічна допомога є цільовою і реципієнтом спричинено збитки, які призвели до знищення, пошкодження або втрати майна, яке надавалося донором з певною метою, то він зобов'язаний їх відшкодувати. Таке правило зазначено в ст.22 нового Цивільного кодексу, а саме: особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування. Збитками в даному випадку (надання міжнародної технічної допомоги) є втрати, яких особа зазнала у зв'язку із знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки);

Збитки відшкодовуються у повному обсязі, якщо договором або законом не передбачено відшкодування у меншому або більшому розмірі. Якщо особа, яка порушила право, одержала у зв'язку з цим доходи, то розмір упущеної вигоди, що має відшкодовуватися особі, право якої порушено, не може бути меншим від доходів, одержаних особою, яка порушила право. На вимогу особи, якій завдано

шкоди, та відповідно до обставин справи майнова шкода може бути відшкодована і в інший спосіб, зокрема шкода, завдана майну, може відшкодовуватися в натурі (передання речі того ж роду та тієї ж якості, поладження пошкодженої речі тощо).

Необхідно також в проекті Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” передбачити право донора на відшкодування збитків, заподіяну їм в результаті дій, бездіяльності або неналежного виконання обов’язків державних органів та їхніх посадових осіб. Таке право повинно гарантуватися державою, що сприятиме ефективному залученню міжнародної технічної допомоги. Також необхідно звернути увагу на те, що відшкодування заподіяних збитків донору повинно здійснюватися, виходячи із загальних принципів цивільно-правової відповідальності. Адже органи влади й управління, забезпечуючи дотримання публічного порядку, також не мають права при здійсненні своїх повноважень виходити за межі, які визначені законом. Відповідно повинні бути сформульовані правила, які передбачають, якщо порушені зазначені вимоги, настання для суб’єктів цивільних правовідносин, органів влади й управління негативних юридичних наслідків.

Відтак, у проекті Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” повинно бути передбачено положення щодо особливостей майнової відповідальності за порушення договору та законодавства про міжнародну технічну допомогу з боку приймаючої сторони, учасники якої, відповідно до законодавства, залучені у процес відносин з надання та використання такої допомоги. Необхідно поширити майнову відповідальність на суб’єктів одержання технічної допомоги, протиправними діями (бездіяльністю) яких заподіяно збитки донору. Відшкодування цих збитків повинно здійснюватися, виходячи з загальних засад цивільно-правової відповідальності.

Отже, у проект Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” доцільно включити статтю щодо відповідальності та відшкодування збитків і викласти її в такій редакції:

“Учасники відносин міжнародної технічної допомоги, які її одержують та на яких законодавством покладено обов’язок виконання та моніторингу в разі невиконання або неналежного виконання обов’язків несуть цивільно-правову відповідальність.

Донори мають право на відшкодування збитків, включаючи моральну шкоду, завданих їм внаслідок дій, бездіяльності або неналежного виконання державними органами чи їх посадовими особами обов’язків, передбачених законодавством та договором стосовно донора відповідно до законодавства України.

Компенсація, що виплачується донору, повинна бути негайною, адекватною та ефективною.”

Щодо заходів оперативної відповідальності, які можуть застосовуватися до приймаючої сторони, то як уже зазначалося, за неналежне виконання або невиконання зобов’язань реципієнт несе відповідальність у вигляді відшкодування збитків. Крім того, донор як власник майна протягом реалізації проекту (програми) міжнародної технічної допомоги може також застосовувати й заходи оперативної відповідальності, зокрема зупинення надання міжнародної технічної допомоги, розірвання договору.

В межах захисту суб'єктивних прав учасників цивільних правовідносин законодавство надає уповноваженій особі можливість застосовувати до правопорушника оперативних санкцій юридичного характеру. Дефініцію заходам оперативного впливу дав В.П. Грибанов, розуміючи під останніми такі “правові засоби правоохоронного характеру, що застосовуються до правопорушника цивільних прав та обов'язків безпосередньо самою уповноваженою особою як стороною у цивільному правовідношенні без звернення за захистом права до компетентних державних органів”. [134, с.133]

Цивільним кодексом України (ст.615) передбачено, що у разі порушення зобов'язання однією стороною, інша сторона має право частково або в повному обсязі відмовитися від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом. Внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання частково або в повному обсязі відповідно змінюються умови зобов'язання або воно припиняється. Це повною мірою стосується договору про надання міжнародної технічної допомоги. Відмова донора від договірної зобов'язання у разі порушення реципієнтом своїх обов'язків, зокрема щодо цільового використання допомоги, є підставою припинення відносин стосовно надання міжнародної технічної допомоги. Отже, заходи оперативного впливу спрямовані на забезпечення належного виконання зобов'язань шляхом надання уповноваженій стороні права безпосереднього оперативного впливу на сторону – порушника.

Отже, оперативні санкції ставлять на меті охорону інтересів уповноваженої особи. Специфіка цих санкцій полягає в тому, що вони застосовуються уповноваженою особою лише у випадках вчинення другою стороною порушення договірної зобов'язку. Так, міжнародна організація “Тр-нт м-сіл” припинила надання міжнародної технічної допомоги у вигляді медичного устаткування та документації науково-медичній установі “К. р. М-ий с.-р” після виявлення використання частини обладнання для надання платних медичних послуг, хоча в договорі йшлося про науково-дослідне застосування апаратури [129].

Таким чином, оперативні санкції мають на меті охорону прав та інтересів уповноваженої особи. Специфічний характер цих санкцій виявляється в тому, що вони застосовуються уповноваженою особою тільки у випадку, коли зобов'язана особа порушила свій договірний обов'язок. На відміну від таких цивільно-правових санкцій як неустойка (штраф, пеня), яким властивий компенсаційний характер, оперативні санкції мають здебільшого превентивне, попереджувальне значення.

Особливість оперативних санкцій полягає у тому, що ці заходи мають характер односторонньої дії уповноваженого суб'єкта цивільних відносин. Такі санкції застосовуються до правопорушника безпосередньо уповноваженою особою. Але з іншого боку, з метою забезпечення правомірного застосування оперативних санкцій уповноваженою особою, закон надає право іншій стороні у випадку необґрунтованого застосування оспорити правильність їх застосування у судовій інстанції.

Розірвання договору як санкція у разі невиконання або неналежного виконання другою стороною договірної зобов'язання практикується в міжнародному приватному праві. Підставою розірвання є, як правило, істотне порушення договору. Порушення договору є істотним, якщо воно тягне за собою

таку шкоду для іншої сторони, що вона значною мірою позбавляється того, на що вправі розраховувати згідно з договором (ч.2 ст.651 ЦК України).

Стосовно договорів про надання міжнародної технічної допомоги такий підхід не можна практикувати, оскільки він (договір) належить до безоплатних і не передбачає зустрічного матеріального еквіваленту і з боку реципієнта. Проте, виконуючи договори про надання міжнародної технічної допомоги, також може виникнути конфліктна ситуація між донором і реципієнтом. При розірванні договору за ініціативою однієї сторони на припинення тривалості договірних відносин направлена воля тільки ініціатора при запереченні чи пасивності іншої. Право вимагати розірвання договору виникає у сторони за наявності відповідних підстав.

Істотне порушення стороною договору, коли внаслідок завданої шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору, не може бути підставою для розірвання цього договору. Водночас право вимагати розірвання договору, на нашу думку, може виникати за наявності інших обставин, які свідчать про істотне порушення стороною своїх обов'язків. Таким порушенням у відносинах з надання міжнародної технічної допомоги може бути її використання не за призначенням, відчуження іншим особам, порушення строків виконання проектів і програм, під які виділялася допомога.

Зокрема, договори про надання міжнародної технічної допомоги від 28 грудня 1998 року, укладені між Міжнародним фондом “Відродження” (донор) та Львівською комунальною загальноосвітньою школою першого ступеня “Дивосвіт вихованець”, серед підстав дострокового припинення договірних відносин з ініціативи донора передбачали такі:

- встановлення факту використання виконавцем будь-якої частини гранту не за призначенням або з порушенням чинного законодавства;

- негативної оцінки Фондом проміжних результатів реалізації Проекту на підставі звіту виконавця, даних моніторингу чи аудиту проекту(п.4 договору).

Звідси видається доцільним доповнити ч.2 ст. 651 Цивільного кодексу України положенням в такій редакції: “До істотних належать такі порушення стороною договору, внаслідок яких унеможлиблюється досягнення мети договору”. Доповнення такого змісту дасть можливість розірвати договори безоплатного характеру у разі порушення стороною їх умов щодо цільового використання майнових ресурсів.

Викликає інтерес аналіз правових наслідків розірвання договору про надання міжнародної технічної допомоги з ініціативи однієї із сторін. В даному випадку йдеться про розірвання договору з ініціативи донора. Правові наслідки розірвання договору залежатимуть від виду предмета договору міжнародної технічної допомоги і терміну її надання. Якщо предметом договору про надання міжнародної технічної допомоги є обладнання, устаткування, фінансові кошти, передані реципієнту одноразово, то розірвання договору з ініціативи донора у разі порушення реципієнтом, наприклад, цільового використання допомоги не стане ефективним засобом впливу на поведінку порушника.

В такому випадку донор може вимагати розірвання договору і повернення міжнародної технічної допомоги. Інша річ, коли договір про надання міжнародної

технічної допомоги має тривалий характер. Розірвання договору і припинення надання міжнародної технічної допомоги можна розглядати як оперативну санкцію у разі порушення договірних обов'язків реципієнтом.

Застосування оперативних санкцій уповноваженою особою тягне за собою негативні наслідки для зобов'язаної особи. В новому Цивільному кодексі України широко застосовується термін “відмова від договору”. Правовим наслідком відмови від договору є припинення правовідносин між сторонами. Односторонню відмову можна розглядати як засіб оперативного впливу.

Водночас необхідно з'ясувати співвідношення понять “розірвання договору” і “відмова від договору”. Так, В.М. Коссак вважає, що підстави розірвання договірних зобов'язань поділяються на такі види: а) підстави, погоджені самими сторонами в договорі; б) підстави форс-мажорного характеру; в) у разі невиконання однією із сторін договірних зобов'язань; г) інші підстави, визначені законом [135, с. 35].

Отже, розірвання договору повинно здійснюватися з підстав, передбачених законом або договором (ст. 652 ЦК України). В контексті відносин з надання міжнародної технічної допомоги, на нашу думку, оптимальнішим є застосування терміна “відмова від договору” в тих випадках, коли сторони не приступили до виконання договору. Якщо сторони договору про надання міжнародної технічної допомоги почали виконувати умови договору, то необхідно застосувати категорію “розірвання договору”.

Відмовитись від договору про надання міжнародної технічної допомоги кожна із сторін може також у разі настання форс-мажорних обставин. На думку О.І. Брателя, форс-мажор як обставина, що зумовлює тимчасову неможливість виконання або звільнення кредитора чи божника від подальшого виконання договору та застосування цивільної відповідальності, повинен розглядатися крізь призму таких ознак: 1). результат обставин природного, стихійного, техногенного, суспільного або економічного характеру; 2). несподіваність настання обставин; 3). невідворотність; 4). непередбачуваність перешкоди під час укладення договору; 5). наявність прямого зв'язку з умовами договору; 6). абсолютна неможливість виконання умов договору; 7). повідомлення в обумовлений термін однієї сторони іншою про наявність перешкоди та її вплив на виконання договору.

В результаті проведеного аналізу автор обґрунтовує диференціацію форс-мажорних обставин за двома напрямками: а) діловий (договірний) форс-мажор; б) нормативний (“класичний”) форс-мажор. Як перший, так і другий види форс-мажору можуть бути підставою припинення договірних відносин з надання міжнародної технічної допомоги.

Важливим фактором впливу на поведінку реципієнта (виконавця) є застосування безпосередньої форми захисту суб'єктивних цивільних прав у вигляді самозахисту. Для реалізації права на самозахист необхідна наявність порушення права, тобто наявність продовжуваного (незакінченого) порушення або реальної загрози порушення цивільного права. Цивільний кодекс України (ст.19) передбачає серед способів захисту – самозахист, під яким розуміють застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене,

характеру дій, якими воно порушено, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням. Способи самозахисту можуть обиратися особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства.

На думку О.Г. Брателя, для реалізації права на самозахист досить наявності порушення права, тобто наявності продовжуваного (незакінченого) порушення або реальної загрози порушення цивільного права. Автор підкреслює, що самозахист є правомірним в разі явного посягання на цивільне право, яким особа володіє на законних підставах, якщо під час його реалізації не було допущено явної невідповідності способів реалізації самозахисту характерові та ступеню небезпеки посягання, а також не були перевищені межі дій, необхідних для забезпечення недоторканості права, припинення порушення [136, с.12].

Одержувачами міжнародної технічної допомоги можуть бути й державні органи. Тому у цьому аспекті необхідно уточнити порядок відшкодування шкоди, заподіяної у результаті дій або бездіяльності державних органів України та їхніх посадових осіб.

Відповідно до нового Цивільного кодексу України, держава, Автономна республіка Крим, територіальні громади можуть створювати юридичні особи публічного та приватного права. Щодо держави, то вона набуває і здійснює цивільні права та обов'язки через органи державної влади у межах їхньої компетенції, встановленої законом. Автономна республіка Крим набуває і здійснює цивільні права та обов'язки через органи державної влади Автономної республіки Крим у межах їхньої компетенції, встановленої законом. А територіальні громади – через органи місцевого самоврядування.

Також необхідно зазначити, що держава, Автономна республіка Крим, територіальні громади не відповідають за зобов'язаннями створених ними юридичних осіб, крім випадків, встановлених законом. А юридичні особи, створені державою, Автономною республікою Крим, територіальними громадами, в свою чергу, не відповідають за зобов'язаннями відповідно держави, Автономної республіки Крим, територіальних громад.

Інакше трактується питання майнової відповідальності державних органів в Законі України “Про зовнішньоекономічну діяльність”. Відповідно до ст.34, Україна як держава несе майнову відповідальність у повному обсязі перед суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності за всі свої дії, що суперечать чинним законам України і спричиняють збитки (прямі, побічні), моральну шкоду цим суб'єктам та призводять до втрати ними вигоди, а також за інші свої дії, в тому числі й ті, які регулюють зовнішньоекономічну діяльність і прямо не передбачені в цьому Законі, що спричиняють зазначені збитки (шкоду) та призводять до втрати вигоди, крім випадків, коли такі дії зумовлені неправомірними діями зазначених суб'єктів господарської діяльності.

Україна як держава відповідає за зазначені дії всім своїм майном. Дії державних органів та офіційних службових осіб цих органів вважаються діями України як держави в цілому. Держава несе за них відповідальність.. Разом з тим держава має право на регрес не відшкодування своїх збитків, що виникли в результаті задоволення зазначеного позову з боку державних органів та/або

службових осіб за рахунок їх майна.

Таким чином, в законодавстві декларується різний підхід до майнової відповідальності державних органів та посадових осіб. Як зазначає В. Нор, термін “посадова особа” використовується багатьма галузями права, але єдиного поняття поки що не існує [137, с.195]. Законодавство про надання міжнародної технічної допомоги не вказує джерел відшкодування збитків органів виконавчої влади і місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб. Бюджетний кодекс України теж не передбачає порядку відшкодування таких збитків. Відповідно до названого кодексу, бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим і органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

Отже, чинним законодавством не передбачено процедури відшкодування збитків донорам, завданих в результаті неправомірних дій (бездіяльності) державних органів та їхніх посадових осіб. В цьому контексті заслуговує на увагу пропозиція Г.Пронської щодо встановлення обов’язку вищестоящих органів матеріально забезпечувати свої розпорядження, які зачіпають госпрозрахункові інтереси підприємств, а також брати на себе несприятливі наслідки виконання таких розпоряджень [138, с.129]. Доцільно доповнити законодавство про міжнародну технічну допомогу положенням про відповідальність державних органів влади такого змісту: “У разі, коли органом державної влади (посадовою особою) в результаті неправомірних дій (бездіяльності) заподіяно збитки донору, шкода відшкодовується цим органом за рахунок власних коштів. За їх браком або недостатності відшкодування здійснюється з державного бюджету відповідного рівня”. Тому в бюджетному законодавстві необхідно передбачити джерела відшкодування заподіяної шкоди.

Чинне законодавство про міжнародну технічну допомогу не передбачає право донора на відшкодування моральної шкоди. Інститут моральної шкоди в українському законодавстві є відносно новим. Він застосовувався вперше при відшкодуванні шкоди, заподіяної розповсюдженням відомостей, які ганьблять честь і гідність громадянина чи організації.

Відповідно до нового Цивільного кодексу України (ст.23), особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав. Моральна шкода полягає, серед іншого, у приниженні честі, гідності, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Моральна шкода відшкодовується грошми, майном або в інший спосіб. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості. Моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, та не пов’язана з розміром цього відшкодування.

Питання щодо відшкодування моральної шкоди роз’яснює Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року “Про судову практику у справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди”. Постанова роз’яснює, що спори про відшкодування заподіяної фізичній чи юридичній особі моральної (немайнової) шкоди розглядаються у випадках, коли право на її відшкодування передбачено спеціальним законодавством.

Питання значно ускладнюється, якщо шкода заподіяна донору – юридичній особі. Зокрема, Є. Ковальов і В. Шевчук вважають, що моральна шкода – це фізичні і моральні страждання, які фізична особа відчувати не може. Звідси юридична особа не вправі вимагати відшкодування моральної шкоди [139, с.30]. З таким твердженням погодитися не можна - адже є такі поняття, як престиж, ділова репутація юридичної особи. Тому, якщо діями донора чи реципієнта принижено честь, гідність, а також ділова репутація іншої сторони договору про надання міжнародної технічної допомоги, то відшкодування моральної шкоди повинно здійснюватися на загальних засадах.

Аналіз проблеми правового регулювання надання міжнародної технічної допомоги свідчить про необхідність дальшого вдосконалення механізму цивільно-правової відповідальності як важливого засобу охорони прав та інтересів донора. Вирішення названих проблем сприятиме захисту майнових прав надавачів допомоги. Встановлюючи державно-правові гарантії та міру відповідальності за шкоду, заподіяну донору, законодавець, виходячи з специфіки договірних відносин, не може передбачати обов'язків донора й міру відповідальності за їхні порушення.

Оптимальне врегулювання майнової відповідальності реципієнта та інших осіб, які причетні до використання міжнародної технічної допомоги, сприятиме упорядкуванню відносин у цій сфері, забезпечуватиме захист прав та інтересів донорів та сприятиме ефективному наданню міжнародної технічної допомоги.

За результатами положень третього розділу можна обґрунтувати такі висновки:

1. З метою забезпечення реалізації програм та проектів технічної допомоги, недопущення зриву впровадження таких проектів необхідно забезпечити звільнення від сплати мита, податків, інших обов'язкових платежів товарів (предметів), що ввозяться на митну територію України, призначених для виконання проектів у рамках міжнародних договорів України. Разом з цим на термін виконання зазначених міжнародних договорів доцільно звільнити від податку на додану вартість операції, які призначені для виконання проектів у рамках цих договорів, ввезення (пересилання) на митну територію України устаткування та обладнання (машини, механізми, прилади, пристрої та ін.) транспортних засобів та матеріалів; виконання робіт та надання послуг; закупівлі товарів (сировини, матеріалів, устаткування та обладнання) на території України, що не продукують в Україні, які необхідні для виконання договорів про надання міжнародної технічної допомоги.

2. Доцільно доповнити проект Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” статтею “Відповідальність учасників відносин з надання міжнародної технічної допомоги” такого змісту:

“1. Учасники відносин щодо міжнародної технічної допомоги, які її отримують та на яких законодавством покладено обов'язок виконання та моніторингу в разі невиконання або неналежного виконання обов'язків несуть цивільно-правову відповідальність.

2. Учасник договірних зобов'язань, який порушив свій обов'язок несе відповідальність за збитки, завдані іншій стороні за наявності його вини, якщо інше не встановлено договором або законом.

3. Донор має право розірвати договір про надання міжнародної технічної допомоги у разі її нецільового використання реципієнтом.

4. У разі порушення договору донором реципієнт має право частково або в повному обсязі відмовитися від виконання договірних зобов'язань.

5. Сторона, яка порушила договірне зобов'язання, звільняється від відповідальності, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили.”

3. Видається доцільним доповнити ч.2 ст. 651 Цивільного кодексу України положенням в такій редакції: “До істотних належать такі порушення стороною договору, внаслідок яких унеможлиблюється досягнення мети договору”.

Доповнення такого змісту дасть можливість розірвати договори безоплатного характеру у разі порушення стороною їхніх умов щодо цільового використання майнових ресурсів.

4. В контексті відносин з надання міжнародної технічної допомоги, на нашу думку, оптимальнішим є застосування терміна “відмова від договору” в тих випадках, коли сторони не приступили до виконання договору. Якщо сторони договору про надання міжнародної технічної допомоги почали виконувати умови договору, то необхідно застосувати категорію “розірвання договору”.

5. Як видається, доцільно доповнити законодавство про міжнародну технічну допомогу положенням про відповідальність державних органів влади такого змісту: “У разі, коли органом державної влади (посадовою особою) в результаті неправомірних дій (бездіяльності) заподіяно збитки донору, шкода відшкодовується цим органом за рахунок власних коштів. За їх браком або недостатності відшкодування здійснюється з державного бюджету відповідного рівня”. Тому в бюджетному законодавстві важливо передбачити джерела відшкодування заподіяної шкоди.

Висновки

Результати проведеного наукового дослідження лягли в основу розробленого автором проекту Закону "Про міжнародну технічну допомогу", який вміщено в кінці роботи, і є основою для обґрунтування таких висновків:

1. Проблема ефективності міжнародної допомоги є надзвичайно актуальною для України в контексті затвердження Кабінетом Міністрів України Стратегії залучення міжнародної допомоги на 2004-2007 роки. Внаслідок аналізу міжнародного та національного права, а також завдяки узагальненню практики надання міжнародної технічної допомоги, можна пропонуємо таке визначення міжнародної технічної допомоги:

міжнародна технічна допомога – це обладнання, матеріали, права інтелектуальної власності, інформація, грошові кошти, роботи (послуги) та інше майно, що надається на підставі договору між донором та реципієнтом (виконавцем) на безоплатній, безповоротній основі з метою забезпечення виконання соціально-економічних проектів (програм).

2. Доцільно статтю 2 проекту Закону України "Про міжнародну технічну допомогу" викласти в такій редакції: "Відносини, що виникають під час залучення, здійснення та використання міжнародної технічної допомоги в Україні, регулюються цим Законом, іншими законами і підзаконними нормативно-правовими актами України та належним чином укладеними й ратифікованими чи затвердженими міжнародними договорами України. Якщо міжнародним договором України встановлені інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про міжнародну технічну допомогу, застосовуються положення міжнародного договору".

3. Характеризуючи міжнародні договори України як підставу надання міжнародної технічної допомоги, слід зауважити, що у них поєднуються як публічні, так і приватноправові елементи. Так, з одного боку, такі договори укладаються відповідно до Віденської конвенції про право міжнародних договорів і урегульовують взаємні відносини суб'єктів міжнародного публічного права (а саме - держав та міжнародних організацій) з надання технічної допомоги, а з іншого - визначають цивільні права та обов'язки сторін (іноді конкретних органів держави-реципієнта), правовий статус майна, що передається, режим оподаткування цього майна та операцій з ним.

4. Аналізуючи Постанову Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 року №153 "Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги", необхідно зазначити, що хоча нею і охоплюються більшість питань, що виникають з надання міжнародної технічної допомоги, але є ще низка питань, які не врегульовані. Зокрема, це стосується:

- 1). пільг, привілеїв та імунітетів, які повинні надаватися суб'єктам відносин стосовно надання міжнародної технічної допомоги;
- 2). форми, в якій може надаватися міжнародна технічна допомога;
- 3). визначення гранта та інших термінів, які трапляються в тексті, але не знаходять свого трактування в загальних положеннях;

4). визначення поняття та з'ясування правової природи договору про надання міжнародної технічної допомоги.

5. Зміст поняття “спеціальний уповноважений орган” (бенефіціар) необхідно розширити шляхом включення до нього місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування. Також необхідно уточнити коло потенційних реципієнтів, які б могли бути учасниками відносин з надання міжнародної технічної допомоги.

Реципієнт — це визначена в проекті і договорі про міжнародну технічну допомогу фізична особа, юридична особа (яка визнана такою відповідно до законодавства України), резиденти України, що одержують міжнародну технічну допомогу згідно з відповідним проектом (програмою).

6. На практиці у багатьох випадках податкові органи вимагають підтвердження благодійного статусу донора. У деяких країнах існують спеціальні сертифікати, які підтверджують такий статус (Великобританія, США, Канада, Австралія та ін.), а в деяких - спеціальний благодійний статус для громадської організації-донора не передбачений законодавством. У такому разі ця практична проблема може вирішуватися шляхом подання підтвердження, що за національним законодавством донор має статус некомерційної організації. Таким документом може бути свідоцтво про реєстрацію або виписка з державного реєстру. Як правило, у договорах про надання міжнародної технічної допомоги достатньо вказати вихідні дані державного сертифікату, що підтверджує некомерційний статус. Відтак в законодавстві України необхідно визначити правовий статус некомерційних організацій.

7. На думку автора, формулювання "міжнародна технічна допомога" у багатьох випадках не зовсім відповідає змісту терміна "технічна". Про це свідчать перелічені об'єкти допомоги та практика її надання в Україні, відповідно до якої переважна більшість такої допомоги надходить в Україну у вигляді фінансових ресурсів. Тому видається обґрунтованим ввести у законодавчу термінологію поняття "міжнародна допомога", яке б охоплювало міжнародну технічну допомогу, міжнародну фінансову допомогу та інші ресурси інвестиційного характеру на безповоротній та безоплатній основі та прийняти комплексний Закон, який би регулював ці відносини та розмежував їх від подібних правових явищ.

8. Порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги, який був затверджений Постановою Кабінету Міністрів України “Про порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги”, встановлює обов'язковість державної реєстрації програм та проектів технічної допомоги для віднесення отриманих від донора ресурсів до цієї допомоги. Ця постанова застосовується лише до тих програм та проектів, які реалізуються відповідно до міжнародних договорів України.

Аналіз діючої системи державної реєстрації та моніторингу технічної допомоги, яка надходить в Україну, виявив чимало її недоліків, що не сприяють досягненню цілей, які повинна виконувати дана система згідно із законодавством. Зокрема, процедура реєстрації проектів та програм технічної допомоги є надмірно ускладненою і вимагає від реципієнта або виконавця необґрунтовано велику кількість документів. На нашу думку, слід максимально спростити механізм

державної реєстрації таких проектів та програм. Також треба звернути увагу на досвід Російської Федерації з даного питання, де прийнята спеціальна Постанова уряду, яка містить перелік іноземних фондів та благодійних організацій, які звільняються від обов'язку реєструвати проекти стосовно надання технічної допомоги.

9. Очевидною є потреба у прийнятті комплексного Закону України “Про міжнародну технічну допомогу”, який би урегулював питання залучення та використання такої допомоги. Проект Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” (внесений Кабінетом Міністрів України 17.01.2003 р. від №2651) містить низку позитивних моментів, проте потребує, як видається, перегляду підходу до системи реєстрації технічної допомоги.

З введенням в дію цього законопроекту буде неможливим ввезення в Україну міжнародної технічної допомоги підприємствами, установами та організаціями, міжнародними фондами та іншими донорами, які проводять свою діяльність в Україні, за прямими договорами з набувачами такої допомоги або через організацій-посередників, оскільки законопроект дозволяє ввозити в Україну міжнародну технічну допомогу лише тим донорам, які надають її відповідно до міжнародних договорів України. Вважаємо, що майбутній Закон України "Про міжнародну технічну допомогу" повинен розмежувати дві вищезгадані підстави надання міжнародної технічної допомоги.

10. Оскільки Цивільний кодекс України не містить колізійних норм, які регламентують відносини з “іноземним елементом” важливо затвердити закон, який був би кодифікаційним актом в галузі міжнародних приватних відносин. В цьому законі передбачити положення такого змісту: “Відносини з надання міжнародної технічної допомоги регулюються міжнародними договорами України та національним законодавством країни, на території якої здійснюється реалізація реципієнтом (виконавцем), погодженого з донором проекту (програми) ”.

11. Передача прав на використання результатів творчої діяльності повинна оформлятися договором про переуступку патента, ліцензійним договором чи договором про передання “ноу-хау” в рамках міжнародної технічної допомоги. Сторона договору про передачу міжнародної технічної допомоги – власник патента або “ноу-хау” – самостійно визначають межі переуступки свого права. У вигляді міжнародної технічної допомоги можуть передаватися будь-які права інтелектуальної власності, які визначаються такими та охороняються законодавством України. Право на об'єкти інтелектуальної власності мають різні характери, строк дії, але загалом всі вони можуть здійснюватися у вигляді міжнародної технічної допомоги.

12. Автором зроблено спробу сформулювати поняття договору про надання міжнародної технічної допомоги: договір про надання міжнародної технічної допомоги – правочин, за яким донор зобов'язується передати безоплатно певні ресурси, цінності з метою забезпечення підвищення соціального розвитку та науково-технічного рівня одержувача цієї допомоги (реципієнта), а реципієнт зобов'язується їх прийняти і використовувати відповідно до визначеної сторонами мети.

13. Істотними умовами договору про надання міжнародної технічної допомоги є:

- предмет (вид та обсяг допомоги);
- мета, для досягнення якої надаються ресурси та послуги;
- права та обов'язки донора та реципієнта;
- строк надання допомоги (наприклад одноразова передача або протягом певного строку);
- порядок координації надання міжнародної технічної допомоги;
- календарний графік здійснення заходів для реалізації проекту міжнародної технічної допомоги;
- порядок використання переданого обладнання або порядок його придбання;
- порядок звітності перед донором;
- відповідальність сторін за нецільове використання допомоги;
- кошторис витрат на реалізацію проекту;
- інші умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди.

14. Слід закріпити у законодавстві вимогу про те, що договір про надання міжнародної технічної допомоги повинен укладатися у письмовій формі.

Аналіз низки договорів про надання міжнародної технічної допомоги показав, що дуже часто вони містять відсилання до нормативних актів країни донора. У такому разі витяги з цих нормативних актів повинні додаватися до тексту договору як додатки. Вважаємо, таку ж вимогу слід застосовувати й до національних нормативних документів реципієнта.

15. На наш погляд, договори про надання міжнародної технічної допомоги можуть бути лише консенсуальними. Такий висновок базується на тому, що договори про надання міжнародної технічної допомоги мають бути укладені обов'язково у письмовій формі. Отже, момент виникнення прав і обов'язків у сторін за договором про надання міжнародної технічної допомоги збігається з часом досягнення згоди за всіма істотними умовами у визначеній законом формі.

16. Одним із критеріїв характеристики договору про міжнародну технічну допомогу є те, що, відповідно до законодавчого визначення міжнародної технічної допомоги, вона надається на безоплатній та безповоротній основі з метою підтримки економічних і соціальних реформ в Україні.

Безоплатність договору полягає в тому, що донор не має права вимагати у реципієнта еквівалентних дій майнового характеру. Також необхідно зазначити, що відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 року №153 “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги”, можна ще виділити таку особливість договору як безповоротна основа. Це означає, що донор, надавши міжнародну технічну допомогу реципієнту, не може вимагати повернення технічної допомоги чи певне відшкодування за надані послуги, окрім випадків, прямо передбачених чинним законодавством. Наведене підкреслює безоплатний характер договору про надання міжнародної технічної допомоги.

17. Вважаємо за доцільне поняття “виконавець” в Постанові Кабінету Міністрів України “Про створення єдиної системи залучення, використання та

моніторингу міжнародної технічної допомоги” та проекті Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” викласти в такій редакції: “Виконавець – будь-яка фізична або юридична особа незалежно від форм власності створена відповідно до чинного законодавства України, що уклала письмовий договір з донором і співпрацюють за цим договором з бенефіціаром або спеціально уповноваженим органом, визначеним у міжнародному договорі”.

18. Виконавці (фізичні особи - нерезиденти) підлягають акредитації в установленому законодавством порядку. Враховуючи законодавчу неврегульованість акредитації виконавців фізичних осіб, пропонуємо ст. 13 Проекту Закону України “Про міжнародну технічну допомогу” доповнити частиною п’ятою в такій редакції: “Існуючий порядок акредитації юридичних осіб поширюється і на реципієнтів та виконавців фізичних осіб”.

19. Однією із спеціальних умов договору можна виділити об’єкт, куди може спрямовуватися міжнародна технічна допомога. Але, на жаль ні проект закону, ні Постанова Кабінету Міністрів України, не визначають поняття об’єкта, що, на нашу думку, є прогалиною у регулюванні цих відносин. Крім того в договорі повинна вказуватися мета спрямування міжнародної технічної допомоги. Перелічені умови договору про надання міжнародної технічної допомоги є істотними. Відтак можна стверджувати, що за відсутності однієї з умов даний договір не вважається укладеним. Визначення таких умов здійснюється шляхом з’ясування змісту конкретного договору і чинного законодавства про міжнародну технічну допомогу.

20. Аналіз низки договорів про надання міжнародної технічної допомоги засвідчив, що дуже часто вони містять відсилання до нормативних актів країни донора. Відповідно до Угоди про Японський грант від 4 грудня 1996 року, передбачено, що консультативні послуги стосовно технічної допомоги забезпечуються згідно з контрактами, що укладаються відповідно до “Основних положень залучення консультантів позичальниками Світового банку та Світовим банком як установи-виконавця”, затверджених Банком у серпні 1981 року. У такому разі витяги з цих нормативних актів повинні додаватися до тексту договору у вигляді додатків. Вважаємо, що таку ж вимогу слід застосовувати й до національних нормативних документів реципієнта.

21. Пропонуємо ст. 11 Закону України “Про рекламу” доповнити частиною другою такого змісту: “Не може вважатися прибутковою діяльністю, пов’язана з розповсюдженням соціальної рекламної інформації, яка здійснюється в рамках надання міжнародної технічної допомоги”.

22. Видається що, зміст грантового договору можна визначити так: "За договором про надання гранту іноземна держава, міжнародна організація, фізична чи юридична особа-нерезиденти (грантодавець) зобов'язується передати на безповоротній основі фізичній чи юридичній особі-резиденту (грантоодержувач) фінансові ресурси для реалізації цілей, визначених програмою, проектом міжнародної технічної допомоги".

23. На нашу думку, у відносинах між первинним та вторинним грантоодержувачем, де перший відіграє роль грантодавця стосовно другого, присутні елементи відносин представництва між іноземним грантодавцем та первинним грантоодержувачем. Тому українським організаціям-грантоодержувачам

слід укладати договори субгранту з вказівкою, що кошти передаються не від їхнього імені, а від імені іноземного грантодавця. Підставою для надання субгранту у такому разі має бути договір доручення, виданий іноземним грантодавцем або умова про можливість укладення договору субгранту в договорі про надання гранту. Якщо ж у договорі субгранту не зазначити відносини доручення або посилання на відповідний договір про надання гранту, то такий договір можна буде розглядати як цільове фінансування. У такому разі контролюючі органи будуть вправі позбавити субгрант пільгового режиму оподаткування.

24. Видається доцільним закріпити в майбутньому законі "Про міжнародну технічну допомогу" обов'язок реципієнта погоджувати питання призначення відповідальної особи з донором. Враховуючи вищенаведене, пропонуємо ст. 9 Закону України "Про міжнародну технічну допомогу" доповнити таким положенням: "У разі призначення відповідальної особи за цільове використання міжнародної технічної допомоги, реципієнт зобов'язаний погоджувати кандидатуру з донором".

25. З метою забезпечення реалізації програм та проектів технічної допомоги, недопущення зриву впровадження таких проектів необхідно забезпечити звільнення від сплати мита, податків, інших обов'язкових платежів товарів (предметів), що ввозяться на митну територію України, призначених для виконання проектів у рамках міжнародних договорів України. Разом з тим, на термін виконання зазначених міжнародних договорів доцільно звільнити від податку на додану вартість операції, які призначені для виконання проектів у рамках цих договорів, ввезення (пересилання) на митну територію України устаткування та обладнання (машини, механізми, прилади, пристрої та ін.) транспортних засобів та матеріалів; виконання робіт та надання послуг; закупівлі товарів (сировини, матеріалів, устаткування й обладнання) на території України, які не продукують в Україні і є необхідними для виконання договорів про надання міжнародної технічної допомоги.

26. Важливо доповнити проект Закону України "Про міжнародну технічну допомогу" статтею "Відповідальність учасників відносин з надання міжнародної технічної допомоги" такого змісту:

"1. "Учасники відносин щодо міжнародної технічної допомоги, які її отримують та на яких законодавством покладено обов'язок виконання і моніторингу в разі невиконання або неналежного виконання обов'язків несуть цивільно-правову відповідальність.

2. Учасник договірних зобов'язань, який порушив свій обов'язок, несе відповідальність за збитки, завдані іншій стороні за наявності його вини, якщо інше не встановлено договором або законом.

3. Донор має право розірвати договір про надання міжнародної технічної допомоги у разі її нецільового використання реципієнтом.

4. У разі порушення договору донором реципієнт має право частково або в повному обсязі відмовитися від виконання договірних зобов'язань.

5. Сторона, яка порушила договірне зобов'язання, звільняється від зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося випадково або внаслідок непереборної сили."

27. Видається доцільним доповнити ч.2 ст. 651 Цивільного кодексу України положенням в такій редакції: “До істотних належать такі порушення стороною договору, внаслідок яких унеможлиблюється досягнення мети договору”. Доповнення такого змісту дасть можливість розірвати договори безоплатного характеру у разі порушення стороною їх умов щодо цільового використання майнових ресурсів.

28. В контексті відносин з надання міжнародної технічної допомоги, на нашу думку, більш оптимальнішим є застосування терміна “відмова від договору” в тих випадках, коли сторони не приступили до виконання договору. Якщо сторони договору про надання міжнародної технічної допомоги почали виконувати умови договору, то необхідно застосувати категорію “розірвання договору”.

29. Доцільно доповнити законодавство про міжнародну технічну допомогу положенням про відповідальність державних органів влади такого змісту: “У разі, коли органом державної влади (посадовою особою) в результаті неправомірних дій (бездіяльності) заподіяно збитки донору, шкода відшкодовується цим органом за рахунок власних коштів. За їх браком або недостатності відшкодування здійснюється з державного бюджету відповідного рівня”. Тому в бюджетному законодавстві необхідно передбачити джерела відшкодування заподіяної шкоди.

Додаток №1
до кандидатської роботи

ПРОЕКТ

ЗАКОНУ УКРАЇНИ

“Про міжнародну технічну допомогу”

Автор – Михайлів М. О.

Цей Закон встановлює порядок залучення та використання міжнародної технічної допомоги, що надається Україні.

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

міжнародна технічна допомога – це обладнання, матеріали, права інтелектуальної власності, інформації, грошові кошти, роботи (послуги) та інше майно, що надається на підставі договору між донором та реципієнтом (виконавцем) на безоплатній, безповоротній основі з метою забезпечення виконання соціально-економічних проектів (програм);

донор міжнародної технічної допомоги (далі - донор) - іноземна держава, уряд та уповноважені або визначені ним органи, іноземний муніципальний орган або міжнародна організація, юридична чи фізична особи, що надають міжнародну технічну допомогу відповідно до міжнародних договорів України;

реципієнт — визначена в проекті і договорі про міжнародну технічну допомогу фізична особа, юридична особа (яка визнана такою відповідно до законодавства України), резиденти України, що одержують міжнародну технічну допомогу згідно з відповідним проектом (програмою);

спеціально уповноважений орган (бенефіціар) - центральний орган виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, до компетенції яких належить реалізація державної політики щодо міжнародної технічної допомоги у відповідній галузі чи регіоні, де передбачається впровадження проекту (програми), що заінтересований в результатах виконання проекту (програми), але безпосередньо не одержує міжнародну технічну допомогу;

виконавець - будь-яка фізична особа або юридична особа незалежно від форм власності, створена відповідно до чинного законодавства України, що уклала письмовий договір з донором і співпрацює за цим договором з бенефіціаром або спеціально уповноваженим органом, визначеним в міжнародному договорі.

відповідальна особа - фізична особа, яка призначена реципієнтом (бенефіціаром) за погодженням з донором для організації робіт, пов'язаних з реалізацією проекту (програми), та яка безпосередньо готує звіти для подання

Державній комісії з питань міжнародної технічної допомоги;

проект міжнародної технічної допомоги - сукупність спільних дій (заходів) учасників проекту (донорів, виконавців, реципієнтів), а також ресурси, необхідні для досягнення цілей надання цієї допомоги протягом відповідного періоду;

програма міжнародної технічної допомоги - сукупність проектів міжнародної технічної допомоги, об'єднаних для досягнення спільної мети.

Стаття 2. Законодавство про міжнародну технічну допомогу

Відносини, що виникають під час залучення, здійснення та використання міжнародної технічної допомоги в Україні регулюються цим Законом, іншими законами та підзаконними нормативно-правовими актами України та належним чином укладеними й ратифікованими чи затвердженими міжнародними договорами України.

Якщо міжнародним договором України встановлені інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про міжнародну технічну допомогу, застосовуються положення міжнародного договору.

Стаття 3. Види міжнародної технічної допомоги

Міжнародна технічна допомога може надаватися у вигляді:

- будь-якого майна (у тому числі товарів, предметів, матеріалів, обладнання, устаткування тощо);
- робіт і послуг (у тому числі інформаційних досліджень);
- прав інтелектуальної власності;
- сучасних технологій;
- фінансових ресурсів у національній або іноземній валюті (у тому числі грантів (безповоротної фінансової допомоги), фінансування витрат на навчання та підвищення кваліфікації спеціалістів реципієнта, навчання студентів, обмін спеціалістами);
- інших цінностей та ресурсів, використання яких не заборонено законодавством України.

Стаття 4. Підстави надання міжнародної технічної допомоги

Міжнародна технічна допомога може надаватися на підставі:

- міжнародного договору України;
- договору між донором та реципієнтом про надання міжнародної технічної допомоги.

Стаття 5. Договір про надання міжнародної технічної допомоги

Договір про надання міжнародної технічної допомоги – правочин, за яким донор зобов'язується передати безоплатно певні ресурси, цінності з метою

забезпечення підвищення соціального розвитку та науково-технічного рівня одержувача цієї допомоги (реципієнта), а реципієнт зобов'язується їх прийняти і використовувати відповідно до мети, визначеної сторонами.

Договір про надання міжнародної технічної допомоги є безоплатним, безповоротним. При наданні міжнародної технічної допомоги обов'язковою умовою є цільове використання.

До договорів про надання міжнародної технічної допомоги, якщо інше не встановлено законами України, можуть застосовуватися правила, встановлені для договорів про пожертву, благодійну та гуманітарну допомогу.

Договір про надання міжнародної технічної допомоги укладається у письмовій формі.

Права та обов'язки у сторін за договором про надання міжнародної технічної допомоги виникають з моменту досягнення згоди за всіма істотними умовами у визначеній законом формі.

Стаття 6. Види договорів про надання міжнародної технічної допомоги

Надання міжнародної технічної допомоги може здійснюватися:

- на основі цивільно-правових договорів, укладених між донором і реципієнтом;
- шляхом укладення установчих договорів про створення юридичних осіб, які будуть виконавцями програм (проектів) міжнародної технічної допомоги.

Стаття 7. Договір про грант

За договором про грант, іноземна держава, міжнародна організація, фізична чи юридична особа – нерезиденти (грантодавець) зобов'язуються передати на безповоротній основі фізичній чи юридичній особі – резиденту (грантоодержувачу) фінансові ресурси для реалізації цілей, визначених програмою (проектом) міжнародної технічної допомоги.

Стаття 8. Істотні умови договору про надання міжнародної технічної допомоги

Істотними умовами договору про надання міжнародної технічної допомоги є:

- предмет (вид та обсяг допомоги);
- мета, для досягнення якої надаються ресурси та послуги;
- права та обов'язки донора і реципієнта;
- строк надання допомоги (наприклад, одноразова передача або протягом певного строку);
- порядок координації надання міжнародної технічної допомоги;
- календарний графік здійснення заходів для реалізації проекту міжнародної технічної допомоги;

- порядок використання переданого обладнання або порядок його придбання;
- порядок звітності перед донором;
- відповідальність сторін за нецільове використання допомоги;
- кошторис витрат на реалізацію проекту;
- інші умови, стосовно яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди.

Стаття 9. Орган державної влади у сфері залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги

Уповноваженим органом державної влади у сфері залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги є Державна комісія з питань міжнародної технічної допомоги.

Порядок створення та повноваження Державної комісії з питань міжнародної технічної допомоги визначаються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 10. Функції Державної комісії з питань міжнародної технічної допомоги.

Функціями Державної комісії з питань міжнародної технічної допомоги є:

- * визначення національних пріоритетів і основних напрямів діяльності з питань міжнародної технічної допомоги;
- * розширення контактів з міжнародними партнерами;
- * розробка з закордонними партнерами короткострокових і довгострокових програм співробітництва у сфері міжнародної технічної допомоги;
- * реєстрація програм, проектів міжнародної технічної допомоги і видача відповідних посвідчень для надання пільг по коштах, товарах, роботах і послугах, які надаються за цими проектами;
- * аналіз практики використання технічної допомоги і здійснення необхідного контролю в цій сфері.

Стаття 11. Залучення міжнародної технічної допомоги

Пріоритетні напрями залучення міжнародної технічної допомоги визначаються у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Відповідно до цих напрямів, Державна комісія з питань міжнародної технічної допомоги разом з донором формує щорічні програми співробітництва на підставі запитів щодо одержання міжнародної технічної допомоги.

Запити щодо одержання міжнародної технічної допомоги надсилаються резидентами України до Державної комісії з питань міжнародної технічної допомоги у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 12. Державна реєстрація проектів (програм) міжнародної технічної допомоги

Проекти (програми) міжнародної технічної допомоги підлягають обов'язковій державній реєстрації у Державній комісії з питань міжнародної технічної допомоги за зверненням реципієнта або донора, що є підставою для включення цих проектів (програм) до Державного реєстру проектів (програм) міжнародної технічної допомоги у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Порядок державної реєстрації проектів (програм) міжнародної технічної допомоги визначається Кабінетом Міністрів України.

У державній реєстрації проекту (програми) міжнародної технічної допомоги може бути відмовлено лише у тому разі, коли реалізація такого проекту (програми) суперечить Конституції та законам України.

Стаття 13. Акредитація виконавців та їх статус

Акредитація виконавців та їхній статус проводиться у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Підставою для акредитації виконавців є державна реєстрація проектів (програм) міжнародної технічної допомоги відповідно до статті 7 цього Закону.

Акредитований виконавець має право на відкриття в установах банків України рахунків у національній та іноземній валюті для реалізації проектів (програм) міжнародної технічної допомоги, а також на виготовлення спеціальних печаток і штампів.

Акредитація надає виконавцям у межах, визначених законодавством, спеціальний статус у частині здійснення програм (проектів) міжнародної технічної допомоги, зокрема стосовно оподаткування, митного оформлення цієї допомоги та визначення виконавців.

Існуючий порядок акредитації юридичних осіб поширюється і на реципієнтів та виконавців фізичних осіб.

Стаття 14. Оподаткування та митне оформлення

Міжнародна технічна допомога, операції з реалізації проектів (програм) міжнародної технічної допомоги звільняються від оподаткування, митних зборів та будь-яких інших зборів відповідно до законів України та міжнародних договорів України, які набрали чинності в установленому законом порядку.

Майно, призначене для забезпечення реалізації проекту (програми) міжнародної технічної допомоги, власником (розпорядником) якого протягом періоду реалізації цього проекту (програми) є донор, виконавець або інша особа, переміщується через митний кордон України в режимі Тимчасового ввезення, якщо це передбачено таким проектом (програмою).

Митне оформлення та звільнення від оподаткування міжнародної технічної допомоги, операцій з реалізації відповідних проектів (програм), а також митне оформлення майна, що переміщується через митний кордон України в режимі тимчасового ввезення, здійснюється за наявності відповідного підтвердження, яке видається на підставі державної реєстрації проекту (програми) міжнародної

технічної допомоги у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

У разі нецільового використання, відчуження зазначеного у частині другій цієї статті майна (якщо це передбачено проектом (програмою) міжнародної технічної допомоги) до закінчення періоду реалізації цього проекту (програми) ввізне мито, податок на додану вартість та інші податки, збори (обов'язкові платежі) справляються в установленому законом порядку.

Стаття 15. Використання міжнародної технічної допомоги

Протягом періоду реалізації проекту (програми) міжнародної технічної допомоги власником майна, призначеного для забезпечення такої реалізації, є донор, якщо інше не передбачено проектом (програмою) міжнародної технічної допомоги.

Міжнародна технічна допомога використовується тільки для цілей, визначених відповідними проектами (програмами), і не може бути відчужена (у тому числі шляхом продажу, обміну), передана у заставу або в оренду протягом періоду реалізації відповідних проектів (програм), якщо інше не передбачено проектом (програмою). Після передачі міжнародної технічної допомоги у власність (довірчу власність) реципієнта він несе відповідальність за її цільове використання, дотримання обов'язкових вимог, правил, норм та стандартів, передбачених законодавством України.

У разі призначення відповідальної особи за цільовим використанням міжнародної технічної допомоги реципієнт зобов'язаний погодити кандидатуру з донором.

Стаття 16. Гарантії від примусових вилучень міжнародної технічної допомоги

Міжнародна технічна допомога, що передається у власність (довірчу власність) реципієнта, не може бути вилучена, за винятком випадків, коли вона використовується для здійснення заходів з метою подолання наслідків у разі стихійного лиха, аварії, епізоотії, епідемії на підставі рішень органів, уповноважених на це Кабінетом Міністрів України.

Стаття 17. Гарантії у разі зміни законодавства

У разі зміни законодавства України протягом періоду реалізації проекту (програми) міжнародної технічної допомоги на вимогу донора (реципієнта) застосовується законодавство, що діяло на момент державної реєстрації відповідного проекту (програми), якщо інше не передбачено міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку.

Стаття 18. Державний нагляд за реалізацією проектів (програм) міжнародної технічної допомоги

Державний нагляд за реалізацією проектів (програм) міжнародної технічної допомоги, а також контроль за її цільовим використанням здійснюється Державною

комісією з питань міжнародної технічної допомоги, іншими органами виконавчої влади відповідно до їхньої компетенції. У разі порушення законодавства України, міжнародних договорів України при реалізації проекту (програми) міжнародної технічної допомоги Державна комісія з питань міжнародної технічної допомоги зобов'язана повідомити про це у 10-денний строк у письмовій формі донора.

Стаття 19. Відповідальність учасників відносин з надання міжнародної технічної допомоги

1. Учасник договірних зобов'язань, який порушив свій обов'язок, несе відповідальність за збитки, завдані іншій стороні за наявності його вини, якщо інше не встановлено договором або законом.

2. Донор має право розірвати договір про надання міжнародної технічної допомоги у разі її нецільового використання реципієнтом.

3. У разі порушення договору донором реципієнт має право частково або в повному обсязі відмовитися від виконання договірних зобов'язань.

4. Сторона, яка порушила договірні зобов'язання, звільняється від зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося випадково або внаслідок непереборної сили.

Стаття 20. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України протягом двох місяців від дня набрання чинності цим Законом:

внести пропозиції щодо приведення законодавчих актів України у відповідність із цим Законом;

забезпечити в межах своїх повноважень прийняття нормативно-правових актів, передбачених цим Законом;

привести свої нормативно-правові акти у відповідність з цим Законом.

Додаток №2
до кандидатської роботи

Типовий договір
про надання міжнародної технічної допомоги

місце укладення

“ _____ ” _____ 2004 р

_____, надалі “Донор”, в особі _____, який діє на підставі _____, з одного боку та _____, надалі “Реципієнт”, в особі _____, який діє на підставі _____ з іншого боку, беручи до уваги те, що Донор діє з урахуванням положень, передбачених проектом (програмою) міжнародної технічної допомоги від “ _____ ” _____ р № _____, а Реципієнт ознайомлений з ними та погоджується з їхніми умовами, уклали з цього приводу такий договір.

1. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

1.1 Донор зобов’язується передати об’єкт міжнародної технічної допомоги з метою реалізації та виконання Проекта “ _____ ”, а Реципієнт одержує її і використовує суто за призначенням відповідно до мети, умов і в порядку, передбаченому даним договором.

1.2 Безоплатна та безповоротна передача засобів здійснюється Донором відповідно до чинного законодавства України і цього договору.

2. ВИДИ МІЖНАРОДНОЇ ТЕХНІЧНОЇ ДОПОМОГИ

До складу міжнародної технічної допомоги входять:

1. _____
2. _____
3. _____

які передаються Реципієнту.

3. ПРАВА ТА ОБОВ’ЯЗКИ ДОНОРА

3.1 Донор зобов’язується передати міжнародну технічну допомогу Реципієнту в строки і в межах, передбачених проектом та відповідно до умов, визначених цим договором. Донор не має права змінювати передбачені умови в односторонньому порядку.

3.2 Донор не вправі втручатися в діяльність Реципієнта, пов’язану з реалізацією цього договору.

Не вважається втручанням в діяльність Реципієнта затверджені цим договором заходи, в рамках яких Донор здійснює контроль за цільовим використанням міжнародної технічної допомоги і належним виконанням календарного плану роботи.

3.1 Донор не вправі вимагати від Реципієнта відомостей, не передбачених законодавством чи даним договором.

3.2 Донор вправі зупинити надання міжнародної технічної допомоги за порушення Реципієнтом встановлених строків видачі відповідної звітності і документів чи при порушенні (невиконанні) календарного плану робіт, а також в інших випадках, передбачених законодавством і договором.

4. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ РЕЦИПІЄНТА

4.1 Реципієнт зобов'язаний використовувати міжнародну технічну допомогу виключно з метою, визначеною даним договором, зокрема:

4.1.1 реалізувати роботи, визначені календарним планом, у повному об'ємі і у встановлені строки;

4.1.2 не змінювати довільно призначення статей витрат, затвердженого даним договором кошторису видатків;

4.2 Реципієнт зобов'язаний вести роздільний облік засобів і майна, одержаних на основі даного договору, від інших засобів і майна, якими він володіє і користується, і відповідно до вимог законодавства.

4.3 Реципієнт зобов'язаний після завершення строку дії договору повернути Донору не використану частину грошових коштів.

4.4 Реципієнт зобов'язаний відразу ж проінформувати Донора про неможливість одержати очікувані результати чи про недоцільність продовження робіт по проекту, а також про результати проекту, що мають ознаки патентоздатності, комерційного використання чи оборонного (подвійного) застосування.

4.5 Реципієнт в межах затвердженого кошторису видатків вправі, за згодою з Донором, залучати третіх осіб до виконання робіт, передбачених календарним планом, за умови неможливості виконання даних робіт силами Реципієнта. Об'єм робіт, що виконується третіми особами не повинен перевищувати половини міжнародної технічної допомоги.

4.6 Реципієнт зобов'язаний надавати Донору звітність за формою і в строки встановлені даним договором.

5. ЗВІТНІСТЬ ТА КОНТРОЛЬ

5.1 Встановлюються такі форми звітності Реципієнта про використання міжнародної технічної допомоги і виконання робіт, передбачених календарним планом:

5.1.1 Поточні і підсумкові письмові звіти про виконання робіт, передбачених календарним планом, форма яких встановлюється за погодженням сторін договору:

а). Поточні письмові звіти надаються _____ (вказати періодичність);

б). Підсумкові письмові звіти надаються не пізніше _____ (вказати строк)

5.1.2 Фінансовий звіт про використання міжнародної технічної допомоги надається щоквартально на кожне перше число наступного за кварталом місяця за кінцевим підсумком в строк до 10 числа наступного місяця.

5.2 Контроль за використанням фінансових ресурсів і майна, а також за виконанням календарного плану робіт здійснюється Донором на основі звітів та первинних облікових документів.

6. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН

Сторони несуть майнову відповідальність за неналежне виконання своїх обов'язків за договором відповідно до законодавства України.

7. ДОСТРОКОВЕ РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ, ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ

7.1 Договір може бути розірвано достроково:

7.1.1 За згодою сторін;

7.1.2 За рішенням суду.

7.2 Одностороння відмова від виконання взятих за цим договором обов'язків є неприпустимим, за винятком випадків, коли одностороння відмова здійснюється Донором при виявленні ним неможливості отримання очікуваних результатів і в інших випадках, передбачених цим договором.

7.3 У випадку дострокового зупинення дії договору Реципієнт звітує про використання міжнародної технічної допомоги.

7.4 Договір про надання міжнародної технічної допомоги припиняється у випадках:

7.4.1 закінчення строку, на який укладено договір;

7.4.2 смерті фізичної особи - сторони;

7.4.3 ліквідації юридичної особи – сторони договору.

8. ЗМІНИ (ДОПОВНЕННЯ) ДО ДОГОВОРУ

Зміни (доповнення) договору змінюються за згодою Сторін в письмовій формі.

9. ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

9.1 У випадку виникнення спорів за договором Сторони вживатимуть заходів до їх вирішення шляхом переговорів.

9.2 У випадку неможливості врегулювати спір, який виник за договором шляхом переговорів, спори вирішуються відповідно до законодавства України.

10. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

10.1 Сторони забезпечують конфіденційність інформації (про існування винаходу, відкриття, ноу-хау, можливості оборонного застосування здобутих результатів роботи) протягом строку реалізації проекту (програми).

10.2 Сторони звільняються від часткового чи повного виконання зобов'язань за договором, якщо це невиконання є наслідком обставин непереборної сили, які виникли після укладення цього договору в результаті подій надзвичайного характеру, які Сторони не могли ні передбачити, ні запобігти існуючими засобами.

10.3 Цей договір набирає чинності з моменту підписання і діє до “___” _____ 200__р.

10.4 Цей договір укладено в двох примірниках по одному у кожній із сторін, які мають однакову юридичну силу.

11. ЮРИДИЧНІ АДРЕСИ І РЕКВІЗИТИ СТОРІН

ДОНОР

РЕЦИПІЄНТ

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 січня 2004 року №15 “Про затвердження Стратегії залучення міжнародної технічної допомоги на 2004-2007 роки”// Офіційний Вісник України,-2004.-№ 2.-Ст.45
2. Стратегічний план Агентства США з міжнародного розвитку на 2003-2007 роки., с.8 //http://www.usaid.kiev.ua/arc_f/html
3. Нанівська В. Вплив міжнародної технічної допомоги на здійснення економічних реформ в Україні. Пропозиції щодо покращення результатів співпраці//www/icps/kyiv/ua
4. Лист-орієнтування Генеральної прокуратури України про посилення нагляду за законністю використання міжнародної технічної допомоги від 7 квітня 2001 року №07/2-70-вих.
5. Підкова І., Джерджора О. Світова історія XIX-XX століття. Словник.-Львів, 2000.-369с.
6. Л. Кістерський. План Маршалла для України //Урядовий кур’єр. – 3 серпня 2001р.
7. Нанівська В. Програми технічної допомоги в Україні: чи можна їх зробити більш ефективними і результативними ? // Міжнародний центр перспективних досліджень www. (icps. kyiv. ua)
8. Soros on Global Governance Reform: Interesting but Disappointing// www. tni. org/archives/bello/soros. htm
9. Див: Завдяки програмам технічної допомоги Польща підготувалася до членства в ЄС // Інформаційний бюлетень Міжнародного центру перспективних досліджень. Вісник центру, ,-2001 р-Число 107.
- 10.Ефективність надання Україні технічної допомоги потрібно суттєво підвищити// Інформаційний бюлетень Міжнародного центру перспективних досліджень. Вісник центру, -3 лютого 2003 року., -Число 175.- С. 2.
- 11.Акт державної податкової адміністрації у Львівській області №23-3/346 від 14 лютого 2001 року “Про результати проведеної тематичної перевірки клінічної лікарні Львівської залізниці”.
- 12.Закон України від 10 грудня 1991 року “Про дію міжнародних договорів на території України” //Відомості Верховної Ради України.-1992.-№10.-Ст.137.
- 13.Закон України від 22 грудня 1993 року “Про міжнародні договори України” //Відомості Верховної Ради України.-1994.-№10.-Ст.45.
- 14.Фединяк Г. Внутрішня узгодженість норм об’єктивного права як шлях до його верховенства // Майбутнє правової системи України.- К.,1996.-С.60-61.
- 15.Євінтов В. Україна у міжнародному співтоваристві // Сувернітет України і міжнародне право.-К: Манускрипт,1995.-С.37-58.
- 16.Конституція України //Голос України.-1996.-13 липня.
- 17.Узгодження законодавства України з правом міжнародних економічних організацій //Інститут законодавства Верховної Ради України. Законодавство України та міжнародне право. Збірник наукових праць. -К., 1998.- Вип.4.-С. 215-223.
- 18.Буткевич В. К вопросу об обязанности государств согласовывать предписания внутригосударственного права с принципами и нормами современного международного права//Вестник Киев. ун-та. Междунар. отношения и междунар. права.-1980.-Вып.10.-С.35-43.
19. Коссак В. М. Правові засади іноземного інвестування в Україні. -Львів: Центр Європи,-1999.-240с.
20. Треуш С. М. Приватноправові конвенції Ради Європи: Автореф. дис... канд.. юрид. наук. К.-2003.-С.18.
21. Денисов В. Развитие теории и практики взаимодействия международного права и внутреннего права//Реализация международно-правовых норм во внутреннем праве.-К.: Наукова думка, 1992.-С.7-24.
22. Буткевич В. Походження терміна “міжнародне право” //Український часопис міжнародного права.-1994.-№1.-С. 3-73.

23. Российская правовая система и международное право: современные проблемы взаимодействия // Государство и право.-1996.-№2.-С.3-13
24. Угода між Урядом України та Урядом США про гуманітарне та техніко-економічне співробітництво від 7 травня 1992 р.- Ст.1
25. Кисіль В. І. Міжнародне приватне право: питання кодифікації. -К.: Україна., 2000. – 430с.
26. Гірма Гізау Аделе Система колізійних норм в міжнародному приватному праві. Автореф. дис.... канд. юрид. наук.-К., 1998. – С.8.
27. Шемчушенко Ю. С. Законодавство.// Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемчушенко (голова редк.) та ін.-К.,1998.-792с.
28. Д. Лилак Колізії наукових поглядів на поняття “законодавство” і практичну необхідність його нормативної легалізації /Право України.-2001., -№8.-С.48-51.
29. Закон України від 19 березня 1996 року. “Про режим іноземного інвестування”// Голос України. –1996.- 25 квітня.
30. Закон України від 22 травня 1997 року “Про оподаткування прибутку підприємств” // Урядовий кур’єр. – 1997.-12липня.
31. Закон України від 3 квітня 1997 року “Про податок на додану вартість”// Відомості Верховної Ради України.-1997.-№168.-Ст.156.
32. Закон України від 16 вересня 1997 року “Про благодійництво та благодійні організації” // Відомості Верховної Ради України.-1997.-№46.-Ст.292.
33. Закон України від 22 жовтня 1999 року “Про гуманітарну допомогу” // Відомості Верховної Ради України.-1999.-№51.-ст.451.
34. Закон України від 22 грудня 1993 року “Про міжнародні договори України” // Відомості Верховної Ради України.-1994.-№10.-ст.45.
35. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України.-2003.-№40.-Ст.356.
36. Митний кодекс України// Відомості Верховної Ради України.-2002.-№.38-39,- Ст.288.
37. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 року № 153 “Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги” // Офіційний Вісник України, -2002.- № 8.-Ст.340.
38. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 1996 року № 320 “Про затвердження Типового положення про представництво Агентства координації в Автономній Республіці Крим, областях, м.Києві та Севастополі”.
39. Постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 1993 року № 695 “Про створення Агентства міжнародного співробітництва та інвестицій”.
40. Указ Президента України від 15 січня 1996 року № 57 “Про представництво Агентства координації міжнародної технічної допомоги в Автономній Республіці Крим, областях, м.Києві та Севастополі”.
41. Даниленко Г. Применение международного права во внутренней правовой системе России: Практика Конституционного суда// Государство и право.-1996.-№11.-с.115-125.
42. В рамках написання дисертаційної роботи автором був підготовлений проект Закону України "Про міжнародну технічну допомогу", який долучений до роботи як Додаток №1.
43. Постановление Правительства РФ от 24 декабря 2002 г. № 923 "О перечне иностранных и международных организаций, гранты которых не учитываются в целях налогообложения в доходах российских организаций - получателей грантов".
44. Талько В. Л. Міжнародно-правові форми співробітництва держав з міжнародними економічними організаціями. //Автореф. Дис....канд..юрид.наук. - К., 2000. – 18с.
45. Загальні положення спільного наказу Національного агентства з реконструкції та розвитку і Державної митної служби України "Про порядок контролю та митного оформлення вантажів міжнародної технічної допомоги".-1997р.- №42/505.-15 жовтня, п.1.1.
46. Guide to Foreign Funding Sources available to Ukrainian Non-Profits. -Kiev., 2002.-P.207.
47. United Nations. Centre for Human Rights. Advisory services and technical assistance in the field of human rights/ Centre for Human Rights. 1988, p.9
48. Урядовий кур’єр.-2004, 21 січня.
49. Закон "О безвозмездной помощи (содействии) Российской Федерации и внесении изменений и дополнений в отдельные законодательные акты Российской Федерации о налогах и об установлении льгот по платежам в

государственные внебюджетные фонды в связи с осуществлением безвозмездной помощи (содействия) Российской Федерации взято з сайту Державної Думи РФ (<http://wbase.duma.gov.ru/ntc/fz.asp>)

50. Брокгауз и Эвфрон Энциклопедический словарь. -Том 12.-С.4
51. Словарь иностранных слов. 4-е изд.-М.,1954.-С.268
52. Розенберг Дж. М. Инвестиции. Терминологический словарь.-М., 1997.-С.173
53. Фишер С., Доридуш Р., Шмалензи Р. Экономика.-М.,1993.-829с.
54. Якуб Юсуф Фиссе. Правовое регулирование иностранных инвестиций (международно-правовые аспекты): Автореф. дис.... канд. юрид. наук.-К.,1995.-23с.
55. Комаров И. Инвестиции и рынок. -М.: Знание., 1991.- 63 с.
56. Кейнс Д. Общая теория занятости, процента и денег.- М., 1978. – 494с.
57. Черевик Е. Инвестиционный процесс в развивающихся странах.- М.:Изд-во Ун-та дружбы народов, 1988.- 145с.
58. Богуславский М. Правовое положение иностранных инвестиций.- М., 1993.- 177с.
59. Богатырёв А. Инвестиционное право, - М.: Российское право, 1992. – 271с.
60. Массе П. Критерии и методы оптимального определения капиталовложений.- М.,1971.- 503с.
61. Рабинович П. Основы загальної теорії права і держави.- К.: 1994. -233с.
62. Любич О. Правовое регулирование иностранных инвестиций в Республике Беларусь // Хозяйство и право.- 1993. - №10.- С.65-75.
63. Чепурнов В.О. Правовий статус благодійних установ та товариств за законодавством України. Автореф. дис... канд.. юрид. наук.-К., 2004.-20с.
64. Літвіна О.Ю. Правове положення благодійних організацій в Україні. Автореф. дис... канд.. юрид. наук.-Х., 2003. -21с.
65. Глусь Н. С. Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту. Автореф. дис... канд.. юрид. наук.-К., 2000.-23с.
66. Угриновська О.І. Проблеми виконання рішень з корпоративних правовідносин //Захист корпоративних прав інвесторів в світлі нового Цивільного кодексу України. -Львів,2003.-С.37-43.
67. Кравчук В.М. Проблеми застосування Закону України “Про господарські товариства” в частині, що регулює припинення корпоративних правовідносин// Захист корпоративних прав інвесторів в світлі нового Цивільного кодексу України. -Львів,2003.-С.73-107.
68. Богдан Й.Г. Предмет судового розгляду в корпоративних правовідносинах // Захист корпоративних прав інвесторів в світлі нового Цивільного кодексу України. -Львів,2003.-С.20-28.
69. Яворська О.С. Проблемні питання правового регулювання ринку цінних паперів та діяльності акціонерних товариств. //Захист корпоративних прав інвесторів в світлі нового Цивільного кодексу України. -Львів,2003.-С. 58-72.
70. Васильєва В.А. Поняття та правова природа юридичного посередництва // В кн.: Нові Цивільний і Кримінальний кодекси – важливий етап кодифікації законодавства України.- Івано-Франківськ, 2002.-280с.
71. Тихомиров Ю. А. Публичное право. -М.: БЕК,1995. -183 с.
72. Мозолин В. П., Францворт Е. Ф. Договорное право в США и СССР. История и общие концепции. -М.,1988.-308с
73. Римське право. За ред. О.А.Підпригори, Є.О.Харитоновна.-К: Юрінком Інтер. 2003.-512с.
74. Гавзе Ф. И. Социалистический гражданско-правовой договор. -М.1972.-168с.
75. Грущинський І. М. Правове регулювання відносин у підприємстві.- Право України.-1998.-№2.- С.75-76.
76. Иоффе О. С. Обязательственное право. -М.: Госюриздат,1975. -432 с.
77. Договор в народном хозяйстве. -Алма-Ата,1987.-114 с.
78. Красавчиков О. А. Юридические факты в советском гражданском праве. -М.: Госюриздат, 1950. -117 с.
79. Ромовська З. Проблеми загальної теорії права у проекті Цивільного кодексу України.-Українське право. – 1997 - №3. - Ст.65-67.
80. Кодифікація приватного (цивільного) права України. За ред. А.Довгєрта. К.: 2000.-336с.
81. Халфина Р. Что необходимо для правового обеспечения рынка ? // Советская юстиция.-1993.- №1- С.4-5
82. Сейнаров Б. М. Договор как механизм реализации и защиты деловых людей //Дело и право.-1996.-№6. С.46

83. Кабалкин А. Понятие и условия договора // Российская юстиция,-1996.-№6. -С.19
84. Закон України “Про власність”// Галицькі контракти.-1996.-№42. С.22
85. Даль В. Толковый словарь.-М., 1995.-Т.2.-С.153.
86. Луць В. Публічно-правові та приватно-правові засади регулювання підприємництва //Право України.-1996.-№5. -С.8.
87. Луць Володимир. Контракти у підприємницькій діяльності: Юрінком Інтер.-1999. –560с.
88. Луць В. Система договорів за проектом нового Цивільного кодексу: Вісник Академії правових наук України.- 1997.-№1. -С.96.
89. Килимник І. Особливості правового регулювання договору комерційної концесії (франчайзингу): Автореф. дис канд. юрид. наук. –Харьків, 2003. – 8с.
90. Підпригора О. А., Підпригора О. О. Право інтелектуальної власності України. -К.: Юрінком Інтер, 1998. – 336с.
91. Право інтелектуальної власності. За ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. -К.: Видавничий дім, 2002. – 390 с.
92. Якубівський І. Є. Договір фінансового лізингу: Автореф. дис.... канд. юрид. наук. -Львів.,2003. –17 с.
93. Гусейнов О. Юридическая природа инвестиционных соглашений (на примере Азербайджанского нефтяного соглашения с иностранными компаниями) // Хозяйство и право. – 1990. - № 12. – С.11-16.
94. Богуславський М. М. Международное частное право. – М.: Юрист, 1999.- 408с.
95. Вінник О. М. Інвестиційне право. – К.: Атіка., 2000.-264с.
96. Сімсон О. Е. Правові особливості договорів інвестиційного характеру: Автореф. дис.... канд. юрид. наук. - Харьков., 2001. – С.11.
97. Britain’s overseas aid since 1979: between idealism and self-interest / edited by Anuradha Bose and Burnell., 1991.
98. Дороніна М.С. Організація міжнародних науково-технічних зв’язків. – Харків: - ХДЕУ, 1994.- Ч. I.-36с.
99. Моніторинг міжнародної технічної допомоги Львівської облдежадміністрації за 2002 рік.
100. Кисіль В., Шевченко Я. Договорный процесс во внешнеторговой деятельности Украины. //Реализация международно-правовых норм во внутренем праве.-К.: Наук. думка, 1992.- С.180-205.
101. Олюха В.Г. Цивільно-правовий договір: поняття, функції та система: Автореф.дис....канд.юрид.наук.-К., 2003. – 18 с.
102. Абросимова Е. Юридические аспекты деятельности некомерческих организацин., -М., 2000.- 186с.
103. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. //Д.В. Боброва, О.В.Дзера, А.С.Довгерт та ін.; За ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової.-К.: Юрінком Інтер,1999 .-784с.
104. Порфир’єва О.К. Уніфікація правового регулювання умов зовнішньоекономічних контрактів в міжнародному приватному праві: Автореф.дис....канд.юрид.наук. –Харьків, 2000. – С.12.
105. Кисіль В.І. Механізми колізійного регулювання в сучасному міжнародному приватному праві. Автореф.дис....д-ра.юрид.наук.- Київ, 2001. – 24 с.
106. Прилуки виграли міжнародний грант // Урядовий кур’єр. – 2003. – 25 жовтня.
107. Типовий договір “Про надання міжнародної технічної допомоги”, який долучений до роботи, як Додаток №2

108. Знаменский Г. Хозяйственный механизм и право. – К.: Наук. думка, 1988.-157с.
109. Truman International Conference on Technical Assistance and Development (1970: Jerusalem) Technical assistance and Development: proceedings if the Truman International Conference... held at the Harry S. Truman Research Institute, the Hebrew University of: Jerusalem, May, 1970.- p.32.
110. Залеская С. Особенности заключения договора о гранте. // http://www.ngosnews.ru/serv_pgs/serv_inf/01_ellibr/02_buhg.htm
111. Лист ДПАУ № 12-0222/11-1754 від 30.12.96 "Щодо пільгового оподаткування в рамках міжнародної технічної допомоги"
112. Указ Президента України "Про Міністерство економіки України" № 1159 від 23.10.2000 р.
113. Урядовий кур'єр.-2003, -13 листопада.
114. За матеріалами web-сайту Державної податкової адміністрації України (<http://www.sta.gov.ua/kyiv-reg/page.php3?sud>)
115. Спільний наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції та Державної податкової адміністрації України " Про підтвердження пільг щодо звільнення від сплати податку на додану вартість товарів, робіт, послуг, що надходять в Україну у вигляді міжнародної технічної допомоги в рамках реалізації Програми прикордонного співробітництва ТАСІС" в Україні N242/419 від 18.10.2001р.
116. Самощенко И., Фарукшин М. Ответственность по советскому законодательству.-М.:Юрид.лит., 1972.-168с.
117. Тархов В. Ответственность по советскому гражданскому праву.- Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1973.-456с.
118. Братусь С. Юридическая ответственность и законность.-М.: Юрид. лит., 1976.-214с.
119. Ромовская З. Защита в советском семейном праве. – Львов, 1985.-180с.
120. Малейн Н. Имущественная ответственность в хозяйственных отношениях.- М.: Наука, 1968.-207с.
121. Юридична відповідальність (цивільні аспекти). –Львів: Вища школа, 1975.- 196с.
122. Лейст О.Э. Санкции и ответственность по советскому праву (теоритические проблемы). – М.:Изд-во Моск.ун-та, 1981.-239с.
123. Красавчиков О.А. Ответственность, меры защиты и санкции в советском гражданском праве // Проблемы гражданско-правовой ответственности и защиты гражданских прав.- Свердловськ, 1973.- С.13.
124. Иоффе О.С. Ответственность по советскому гражданскому праву.- М., 1967.-359с.
125. Братусь С.Н. Юридическая ответственность и законность (теоритические аспекты). –М.: Юрид.лит., 1976.-214с.
126. Савицька А.М. Суть цивільно-правової відповідальності // Юридична відповідальність.- Л., 1975.- С.5-6.
127. Цивільне право України: Підручник// за ред.О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової.- К.: Юрінком Інтер, 2002. Кн.1 -С.696-697.
128. Матвеев Г. Основания гражданско-правовой ответственности.- М.: Юрид.лит., 1970.-312с.

129. Моніторинг міжнародної технічної допомоги Львівської облдержадміністрації за 2003р.
130. Савицкая А. Возмещение ущерба, причиненного ненадлежащим врачиванием.-Львов: Изд-во Львов. ун-та, 1982.-195с.
131. Малейн Н. Правонарушение: понятие, причины, ответственность.-М.: Юрид. лит., 1985.-192с.
132. Луць В. Строки в цивільних правовідносинах.-Львів, 1992.-108с.
133. Боброва Д. Деликтная ответственность и ее роль в охране прав граждан и социалистических организаций // Повышение роли гражданско-правовой ответственности в охране прав и интересов граждан и организаций.- К., 1988.- С.146-149.
134. Грибанов В.П. Осуществление и защита гражданських прав. – М.:Статут .2001.-С.133.
135. Коссак В.М. Проблеми припинення цивільно-правових зобов'язань в світлі нового Цивільного кодексу України // Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу. -Львів, 2003.-с.34-41.
136. Братель О.Г. Цивільно-правові наслідки надзвичайних ситуацій: Автореф.дис....канд.юрид.наук. -Харків, 2003.- 18 с.
137. Нор В. Имущественная ответственность за неправильные действия должностных лиц.- Львов,1974.-216с.
138. Пронская Г. Правовая организация отраслевых хозяйственных систем.- К.,1985.- 129с.
139. Ковалёв Е., Шевчук В. Защита чести, достоинства и деловой репутации в суде// Именем закона.-1995.-С.30.